

A VILÁGHÁBORÚ

FELELŐSEI

POINCARÉ, VAILLANT-COUTURIER, VIVIANI,
BRIAND, PAINLEVÉ

BESZÉDEI

A FRANCIA KÉPVISELŐHÁZ 1922 JÚL. 5. ÉS 6-IKI
ÜLÉSÉN

BUDAPEST

HORNÝÁNSZKY VIKTOR MAGYAR KIRÁLYI UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA

1922

A VILÁGHÁBORÚ FELELŐSEI

VAILLANT-COUTURIER és VIVIANI

BESZÉDEI.

ELMONDATTAK A FRANCIA KÉPVISELŐHÁZ
MÁSODIK ÜLÉSÉN, 1922 JÚLIUS 5-ÉN.

Elnök: Vaillant-Couturier urat illeti meg a szó, hogy kifejthesse interpellációját „azon veszélyeket illetőleg, melyek a békét egy a miniszterelnökségnél levő oly egyén részéről fenyegetik, kinek politikája a háború előidézéséhez és meghosszabbításához hozzájárult””.

Vaillant-Couturier: Uraim, azt hiszem, hogy önök szívesek lesznek engem meghallgatni, én talán oly dolgokat fogok mondani, melyek bizonyos tekintetben érzelmeiket sért-hetik, de hogy ma szót emelek, az a miniszterelnök úr kíván-ságára történik és szerintem ha engem akadályoznának is annak előadásában, amit előadnom kell, önök akadályoznának abban, hogy a miniszterelnök úr kívánságának eleget tegyek.

Midőn a miniszterelnök úr méltatlankodva utasítja vissza támadásunkat, midőn minden beszédében és írásában állhatatosan visszatér a háború eredetéhez és felelősségéhez, utalni látszik arra, hogy a t. Ház ezen oldaláról az 1914-iki Németországot igazolni törekszünk.

Engedje kimondanom, hogy határozottan csalódik. Mi ismer-jük a Reich súlyos felelősségét a háborút illetőleg. *(Taps a szélsőbal néhány padjáról. Mozgás.)*

Elég az, hogy kommunista az, aki erről beszél.

Elnök: Vaillant-Couturier úr. önnek semmi oka sincs panaszra. *(Taps.)*

Nyugodt lehet, a t. Ház meg fogja önt hallgatni.

Komoly vita közepén tartunk.

Nem kell mindjárt az első incidensre izgalomba jönni, nevetni vagy tréfálkozni. A vitát a legnagyobb csendben is folytathatjuk. (*Taps.*)

Vaillant-Couturier: Én mély meggyőződésből lelkesülök. A vita folyamán bizonyos nézőpontok, melyekre rámutatok, — érvényesülhetnek, — minden megtörténhetik.

Tudni akarok!

Elmondtam, hogy ismerjük a Reich súlyos felelősségét, tudjuk, mekkorák voltak terjeszkedési vágyai, győzelmi tervei és mik a pángermánizmus elméleti híveinek bűnös eszményképei. Tudjuk és állítjuk, hogy a háború pártja Németországban az utolsó tíz év alatt tekintélyes erőre tett szert, hogy annak cselekvése döntő volt az eseményekben, melyek az 1914-iki háború kitörését közvetlenül megelőzték. Senki Franciaországban, a kommunista pártban sem gondol arra, hogy a német birodalom felelősségét tagadja és miután mi azért vagyunk itt, hogy az igazságot kideríteni igyekezzünk, törekednünk kell, hogy a rágalomnak, értsük meg egyszer s mindenkorra, a rágalomnak, mellyel bennünket egy általunk gyűlölt kormányzat illet, tárgya ne legyen.

Azonfelül, higye el azt nekem a miniszterelnök úr, hogy ha csak mirajtunk állana, hogy az összes bűnösök megfenyítése siettesék, nem nézhetnők tétlenül azt a botrányt sem, hogy a háború egyik legkiválóbb felelős egyénisége, II. Vilmos, családjával együtt Doorn-i székhelyén üdülhessen . . . (*Taps a szélső-baloldalon.*)

Xavier de Magailon: Mi követeltük a megbüntetését.

Vaillant-Couturier: . . . és ott, oly közel Németországhoz, a német imperialisták reményeit táplálva, Európa békéjét állandóan veszélyeztesse. Sőt. úgy hiszem, azt se kellene látnunk, hogy egy úgynevezett hazafias liga gyűjtéseket szervezzen az utolsó Habsburg özvegye és leszármazottjai javára. Talán azt sem kellett volna látnunk, hogy a háborúban fegyveresen kilépett Németország fegyverben marad a béke után is . . .

Paul Bénazet: Fel van fegyverkezve, az tény.

Vaillant-Couturier: . . . és megkapni Boulogneban a felhatalmazást ahhoz, hogy fegyverkészletét kiegészíthesse.

De hiszik-e önök, hogy az a tény, hogy a Németbirodalom beismeri nehéz felelősségét, kizárja azt, hogy a történelem bírálataának elébe nézzünk? Hiszik-e azt, hogy azok, kiknek kötelessége az, hogy az igazságot keressék, megerősíthetnek egy oly szerződést, melynek lényege az, hogy részrehajló, minthogy oly záradékokat tartalmaz, melyeket a győzők a legyőzöttekre ráerőszakoltak? (*Mozgás*) Gondolják-e azt, hogy a nemzeti politika kímélésének gondja csendet erőszakolhat a lelkiismeretre?

A versaillesi szerződés 231. cikke egy határozatot mond ki:

„A szövetszertett és társult.kormányok kinyilatkoztatják és

Németország elismeri, hogy Németország és szövetségesei mindazon veszteségekért és károkért felelősek — miután azokat okozták — melyeket a szövetkezett és társult kormányok és nemzeteik Németország és szövetségesei támadása által rájuk erőszakolt háború következtében elszenvedtek”.

Minden békeszerződés az erőszak diadalának a törvényes kifejezése . . .

(Több padból:) Miért?

Paul Bénazet: Nem okvetlenül!

André Fribourg: A védelem győzelmét is kifejezheti az erőszak ellenében.

Elnök: Kérem uraim önöket, engedjék meg Vaillant-Couturier úrnak, hogy gondolatait kifejezhesse, azok nem az önökéi. *(Taps a szélsőbal több padjáról.)*

Vaillant-Couturier: A háború magával hordja az erőszakot és nem hiszem, hogy valami rendkívüli dolgot mondtam azzal, hogy azt állítottam.

Charles Bernard: Nem, nem!

Vaillant-Couturier: Képzeljék egy percre, hogy a szerepek meg vannak fordítva: egy szerencsétlen Franciaország, torkán a késsel, legyőzötten arra kényszerítették, hogy egy hasonló szöveget aláírjon. Megakadályozhatja-e ez a részrehajlatlan történelmet abban, úgy Németországban, mint Franciaországban, hogy hangosan jelentsék a német felelősséget?

A felelősségeket igen nehéz megállapítani. Mindazonáltal, ha feltételezzük, hogy az orosz politika oldalára és a francia politika oldalára a felelősségnek csak gyöngye részlete esik. de egy részlete mindenesetre esik. azoknak, akik maguknak követelik azt, hogy a béke ügyét szolgálják, amennyire tehetik, nem kötelességük-e hirdetni, hogy azok, akiket a háború felelőségének története igen közléről érdekel, illetve abba többé-kevésbé bele vannak keverve, — az 1922. év tönkrement, ideges, zűrzavaros világában rosszul vannak minősítve ahhoz, hogy egy a békét óhajtó nagy nemzet nevében beszéljenek. *(Taps a szélsőbal néhány padjáról.)*

Franciaország lakói nagy többségében, 1914 júliusában, midőn már a gyarmatok és nemzetek összetűzései, a titkos szövetkezések játéka, valamint szóbeli lekötelezettségek a bajonetekkel és ágyúkkal túltömött világban a háborút, úgy látszott, hogy elkerülhetlenné tették, — akarta a békét. Abban az időben Franciaországban egy háborús párt mégis létezett, egy hangulatszülte párt, mely csak félig vallotta magát annak, tőkepénzesek, nagyiparosok, kik várták, hogy befektetett tőkéjük végre gyümölcsözőn, felhalmozódott készleteiken túladhassanak, egy csoport gyenge, vagy korlátolt diplomata, katonák, kik hivatásuknál fogva óhajtottak verekedni, arisztokraták,

kik egy esetleges államcsínyre lestek — ez még ma is létezik — és fiatalok, kik a minden nagyságot nélkülöző politikától megundorodtak és abba belefáradtak.

Egy „*Agathon*” álnév alatt írt könyvben, mely Maurice Colrat úrnak dedikáltatott, a francia Akadémia által megkoszorúztatott, melynek ön is tagja, Poincaré úr, ezen ifjúságnak lelkiállapota gyönyörűen elő van adva. Megengedik nekem, hogy néhány jelentőség-teljes idézetet bemutathassak. Különb is ezek egyúttal személyes emlékek. Akkor ott voltam a tanulóifjak közt és láttam, milyen volt a közöttük kifejlődött lelkiállapot.

Íme a szöveg:

„A jogi karban, a politikai tudományok iskolájában a nemzeti érzés szélsőségesen élénk, *majdnem* ingerlékeny. Elzász-Lotharingia nevének csak említése is hosszas ovációkat idéz elő és némely tanár a zajongástól és füttyöktől való félelmében a német módszerekről csak bölcs elővigyázattal beszél.”

Ezek voltak azok a módszerek, melyek, mint önök tudják, az egyetemen diadalmaskodtak.

„A magasabb retorika hallgatói, azaz az ifjúság legműveltebbjeinek kiválasztottjai azt találták, hogy a háború az erély és erő eszményképe, úgy gondolják, hogy Franciaországnak ahhoz, hogy élhessen, hősiességre van szüksége.

„Ez az a hit, mondja Tourolle úr, a tanulóifjak általános egyesületének elnöke, amely emészti a modern ifjúságot. Két év óta hányszor hallottuk ismételni, hogy: „sokkal inkább a háború, mint ez az örökös várakozás”?

„Semmi keserűség sincs ezen óhajtásban, de egy titkos remény: a háború.

„Ezen szó hirtelen új jelentőségre tett szert. Egészen fiatal, új, az emberi szívet megifjító örökös harci ösztön csábjával ékesített szóvá lett. A fiatalok minden szépet abban látnak ...” A háború szépségét! „... melybe szerelmesek és melytől a jelenlegi élet megfosztja őket. Ők a háborút az emberi erények alkalmának látják.”

Szíveskedjenek egy levél következő sorait, melyet nekünk egy fiatal, elzászi eredetű hallgató írt, elolvasni:

„Az élet, melyet élünk, nem elégít ki bennünket teljesen, mert ha mindenünk megvan, ami egy szép élethez kell, nem tudunk egy oly célszerű cselekvést szervezni, mely testünket-lelkünket elfoglalja és lelkesítsen bennünket.

„Ilyen cselekedetet az események nem engednének meg soha, azért kívánjuk azt.”

És még ezt, más környezetből:

„Egy sportíró, a boxolásról beszélvén, a következőket mondja: A háború befolyása a mai ifjúságra még nincs eléggé megvilágítva; az neveli a bátorságot és hidegvért; megtanít

szenvedni, megismerni a másiknak szeméből életrevaló sági fokát és végre visszaadja nekünk a tetterőt.” (*Taps a szélsőbal különböző padjaiból. Közbeciáltások balról és középén.*)

Miell: Itt nincs szó Poincaré úr politikájáról.

Vaillant-Couturier: Meg kell világítanom, hogy milyen volt a légköre azon környezetnek, melyben ezen politika kifejlődött.

André Fribourg: Németország viselkedése talán valamivel hozzájárult ezen lelkiállapothoz.

Vaillant-Couturier: Mondtam.

Ah! a cselekvés és tevékenység szükségességét igenis, mi éreztük. Azt hiszem, hogy az egész ifjúság, mely abban az időben az iskolákban, az egyetemen, a fakultásokban kortársam volt, osztozott a cselekvés szükségességének, a hősiesség óhajításának érzetében, mint mondja a jelzett Agathon könyve. De hát nem létezik más hősiesség, nem léteznek más cselekedetek, mint a háború? Nem lett volna lehetséges addig az időpontig sokkal magasabb és emberibb cselekedetek irányában levezetni azon erőt, mely ezen ifjúságban lakott, melyet 1914-ben a vágóhídra küldtek? (*Taps a szélsőbaloldalon.*)

Nekem úgy tűnik fel, hogy valóban különös véletlen volt az, hogy ezen művet Maurice Colratnak ajánlották, ki, mielőtt a miniszteri bársonyszékbe beült, Poincaré úr titkára és barátja volt.

Ezen mű a nagy sajtó, különösen a „*Matin*” nevű nagy újság készséges közreműködésének köszönte a legnagyobb sikert, azon nagy sajtónak, amelyre nézve a kormányzat nem nélkülözi az eszközöket, melyekkel arra nyomást gyakorolhat és így módjában lett volna, ha akarta volna, megakadályozni az annyira ingerlő eszmék terjesztését.

A „*Revue du foyer*”-ben 1912 december 15-én Albert Malot úr a balkáni háborúról egy cikket közölt. Üdvözlöm itt Albert Malot urat

André Fribourg: Albert Malot úr a becsület mezején meghalt. Ötvenéves volt.

Vaillant-Couturier: . . . mert ellenkezőleg sok más olyannal, akik sokat beszéltek a háborúról és talán még volt is erejük ahhoz, hogy abban résztvehettek volna, de nem tették, bár mind hazafiak voltak, — Malot úr beállott katonának; elesett a harcmezőn egy eszméért, melyben hitt. Hiszem, hogy önök hozzájárulnak ezen üdvözlethez, melyet hozzá intézek.

Miután hosszasan beszélt azon előnyökről, melyeket a balkáni politika Franciaországnak nyújtott, oly intézkedéseket illetőleg, melyek Németország körülzárolását céloznák, — Malot úr a közeli háborúról szólván, a következő sorokat írta, — melyeket bátor vagyok önöknek bemutatni:

„Ez egy feltevés, mellyel hidegen, bátran szembe kell szól-

lanunk. A Gambetta által hirdetett osztó igazság ma valóban kezd rege nem lenni. Ausztria és bűntársa Németország fizetik a berlini szerződés bűneit. Miért ne lássuk nemsokára azt, hogy fizetik a frankfurti szerződés bűneit is? Mert ha meg kell ragadnunk a fegyvereket és ez az, amit szüntelenül, mindenütt és mindig ismételnünk kell, hogy az nem egy adriai kikötőért vagy Albánia sorsáért történik, hanem azért, mert 1871 óta egy elzász-lotharingiai kérdés létezik, mely a világot nyomja. Az igazságszolgáltatás napja végre feljött; folytatván útját, kell hogy megaranyozza végre Strassburg és Metz tornyait is”.

Önök uraim maguk össze fogják hasonlítani ezen szöveget azon eléggé ismert szöveggel, melyre Colrat úrnak tökéletesen kell emlékeznie, mert a háború kitörése után az „*Opinion*”-ban jelent meg, a cenzúra korában és következőleg oly egyének által láttatva, kik nem fosztották meg magukat az olló használatának örömétől, ha azt szükségesnek találták:

„Metz és Strassburg visszaszerzése, az nem csupán élő és holt katonáink nagyszerű cselekedete, a holtaké inkább mint az élőké; ez a sikere az egész politikának. Poincaré úr ezt oly kitartó ügyességgel folytatta, — feláldozta az esetlegest, ha kellett, a legfőbbért, az eszközt a célért, az embert a műért.”

Colrat úr ezen szöveget teljességében ismeri.

Charles Bernard: Tehát Colrat, a háború! (*Nevetés.*)

Vaillant-Couturier: Kedves Bernardom, nagyon természetes, hogy oly nevezetes embernek, mint Poincaré úr, másodpéldányai vannak.

Kétségtelen, hogy Colrat úr ismerte ezen szöveget, mely egy barátja tollából Poincaré úr politikájára egy kissé olyanformán hullott, mint egy nyári zápor.

Ami bennünket illet, ezen szöveg a mi részünkre egy igen becses tanulmány, mert megvilágítja azon okokat, melyek Poincaré urat, ahányszor csak arra alkalma nyílt, lett legyen az Strassburgban, a Lunaparkban, interjúvjai vagy cikkeiben, vagy akárhol, arra ösztönözte, hogy ahhoz az eszméhez visszatérjen, melyet követ.

Miniszterelnök úr, én az ön irataiban, vitáiban, interjúvjaiban kerestem azon sorokat, melyekben vállalta volna a felelősséget azért, hogy igazolja azt a politikát, mely talán egy jó lotharingiai hazafi, vagy egy francia nacionalistának megfelelt volna és sohasem találtam bennük mást, mint védbeszédet.

Sajnálom. (*Nevetés a középén és a jobboldalon.*)

Oh! sajnálom, de önért, nem magamért, mert úgy látom, hogy ön sokkal nagyobb lett volna, ha a történelem által önnek kijelölt helyet elfoglalja, mint hogy időt enged arra, hogy a bizonyítékok ön ellen összegyűjtessenek és megtegyék azt, amit egy vallomás befejezhetett volna. (*Mozgás.*)

Selves úrnak 1912 január havában, a marokkói francia-német egyezmény alkalmával történt lemondása következtében a radikálisok Poincaré úr háta mögött felsorakoztak, miután magát nekik a „nemzeti szilárdság” politikájáért, mely a hazának „a biztonság érzetét” megadandja, — felajánlotta.

Milyen volt Európa helyzete e pillanatban? Önök emlékeznek arra, uraim. A marokkói krízis egy háború lehetőségével fenyegette meg a világot, mely ezúttal elkerültetett. A minden kalandos vállalkozásnak ellenszegülő politika még meg tudta volna akasztani a baj előhaladását. A gyarmati terjeszkedés politikájáról való lemondás, mely politikát Jaurès ezen emelvényről hangosan megbélyegzett, megkockáztatta, hogy az étvágyak felszabadulása megakadályoztassék.

Gaston Thomson: Ne keverje ön bele Jaurès nevét e vitába *(Nagyon jól van! Nagyon jól van!)*

Átadná nekem a szót egy percre?

Vaillant-Couturier: Nem! *(Felkiáltások különböző padokból.)*

Elnök: A szónok jobbnak tartja folytatni. Ehhez joga van.

Vaillant-Couturier: Én nem futok a vita elől. Azért jöttem ide, hogy azt keressem. Ha Thomson úr minden áron beszélni akar, korára való tekintettel átengedem neki a szót.

Elnök: Szónok engedelmével Thomson urat illeti a szó.

Gasztón Thomson: Nem magamért akarok beszélni, hanem Jaurès-ért, kinek tanúságára hivatkozott.

Július utolsó napjaiban a „*Humanité*”-ban megjelent következő sorokat olvasom fel:

„A háború nem menthető és az osztó igazság” — mint azt ön az imént mondotta — „mely Dem pusztá szó, éreztetni fogja magát egy napon a monarchiában, mely az egész emberi fajt vagy arra kényszeríti, hogy az erőszak gyalázatos visszaélését szemlélje, vagy arra, hogy egy világháború által az elkövetett igazságtalanság legkockázatosabb jóvátételét megkísérelje”.

Továbbá Jaurès az imperialista Németországot illetőleg a következőket mondja:

„Ami az imperialista Németországot illeti, az nem fogja magát védhetni az ellen a jogos szemrehányás ellen, hogy Ausztriát bátorította, hogy arra a rossz útra térjen. De a jog erejének, a demokráciának és a békének órája mindenütt elkövetkezik”.

Ezen sorok az ő politikai hagyatékának tekinthetők.

Harmadnapra a nagy európai hatalmak szocialista kiküldöttei Brüsszelben avégett jöttek össze, hogy annak kieszközlésére törekedjenek, hogy a béke erői hasznosan alkalmaztassanak; Jaurès az összejövetelben közreműködött. A „*Humanité*” mondja, hogy

a szószéken lelkes ovációval fogadták. Kiáltások hangzottak: „Éljen Jaurès! Éljen Franciaország!”

Marius Moutet: Még most is hangzanak, fájdalom!

(*Több padból*) Miért fájdalom?

Marius Moutet: Mert ő nincs többé, mert azok ott azon az oldalon (*Jobbról*) meggyilkoltatták. (*Taps a szélsőbaloldalon. Mozgás.*)

Elnök: Vaillant-Couturier úr Thomson úrnak engedte át a szót. Kérem önöket, hogy hallgassák meg.

Gaston Thomson: Mit mond a nagy szocialista?

„Nekünk szocialistáknak nem kell a béke politikáját kormányunkra erőszakolni. Az gyakorolja azt.”

Majd látják Önök, hogy Jaurès ezen érzelmet a végletekig megtartja.

„Nekem, ki sohasem haboztam abban, hogy egy francia-német közeledéshez való makacs ragaszkodással nemzeti túlzóink gyűlöletét magamra vonjam, jogom van azt mondani, hogy a jelen órában a francia kormány békét akar.” (*Élénk, hosszas taps a szélsőbal- és baloldalon, középen és a jobboldalon.*)

Két nappal később Jaurès meggyilkoltattott.

Charles Baron: Vaillant-Couturier úr, enged ön nekem egy szót?

Vaillant-Couturier: Jobbnak látom folytatni.

Goude: Vannak azok közt, akik tapsolnak, olyanok, kik felelősek Jaurès meggyilkoltatásában.

Vaillant-Couturier: Thomson úr közbelépése engem sem bámulatba nem ejt, sem nem zavar. Azon következtetés, hogy Jaurès, békenyilatkozata után, melyet egyidejűleg a francia kormánynak is tulajdonított, két napra rá meggyilkoltattott, csak megerősítheti állításomat. (*Felkiáltások középen és jobbról. Taps a szélsőbal több padjáról.*)

Voltak, kik akarták a háborút és kik tudták azt, hogy Jaurès, mint egy fal, ellene fog állani annak a háborúnak, melyet ők meg akartak indítani. (*Taps a szélsőbaloldalon.*)

Charles Baron: Kedves kollega, engedje meg, hogy egy szót mondhassak.

Vaillant-Couturier: Készséggel.

Elnök: A szónok engedelmével Charles Baron urat illeti meg a szó.

Charles Baron: Minthogy Thomson úr nagy halottunk nevét felidézte, legyen szabad a t. Ház előtt azon jóslatteljes szavakra visszamutatnom, melyeket Jaurès 1914 július 4-én a jobboldalhoz intézett:

„Uraim, azok közt, kik önöket támogatják, vannak, kik ellenünk állandóan gyilkolásra uszítanak. Újságaik hasábos rágal-mazások után, rólam és barátaimról szólván, azt mondják, hogy

e kivégzéshez, a mozgósítás napján még egy sokkal teljesebb kivégzés fog csatlakozni.

„Paul Adam írta az utolsó napokban önök részére, az önök három esztendeje tárgyában, hogy azok, kik azt ellenzik, — az ellenséggel szövetkeznek. Hozzátette, hogy mert ők a nem omulás bűntársai, a háború megüzenésének első napján a szeptembristák jogos haragjának áldozatul fognak esni.” *(Taps a szélsőbaloldalon.)*

1914 július 17-én Maurice de Waleff e úr a következő gyalázatos gyilkosságra szóló felhívást merete megírni:

„A háború előestéjén, ha egy tábornok azt parancsolná négy emberének és egy káplárnak, hogy Jaurès polgártársat állítsák a falhoz és lőjjék agyvelejébe azt az ólmot, ami belőle hiányzik, nem legegyszerűbb kötelességét teljesítené-e? De igen. És én segítenék neki”.

Tizennégy nappal később, 1914 július 30-án egy örült meggyilkolta a béke nagy apostolát. Villaint üldözték, de nem bántották azokat, akiknek nyomorult izgatása őt a bűnbe sodorta. Sőt ellenkezőleg, Maurice de Waleffe úr ünnepélyesen felvétellett nem régen a Becsület rendjébe. *(Taps a szélsőbaloldalon.)*

Vaillant-Couturier: Emlékeztettem önöket arra, hogy milyen volt a helyzet abban az időben Európában, elmondottam, hogy a bajt, melynek Európában már számos jele mutatkozott, okvetlen meg kellett volna akadályozni, mondtam, hogy a marokkói és agadiri ügy után jött a tripoliszi feszültség és az olasz-török háború, s az olasz-török háború után láttuk a balkánháború kitörését. Tudom, hogy Poincaré úr a legközelebb szétosztott Sárga könyv szövegére támaszkodva azt fogja állítani, hogy az ő balkáni politikája a béke fenntartását célozta. Különben Jaurès erről maga adott neki tanúbizonyságot. *(Felkiáltások a középén, jobbról és balról.)*

(A középén.) Tehát?

Vaillant-Couturier: De Jaurès nem tudott mindent.

(A középén.) És ön, ön mindent tud?

Vaillant-Couturier: Mi még nem tudunk sokat és minden nap új eseményt hoz nekünk, de Jaurès bizonyos dolgokat előre megérezett és miután ellenünk Jaurès szavait idézték, meg fogják nekem engedni, nekem is, hogy most én meg más szavakat idézek, melyek leleplezték a francia kormány által folytatott orosz politikát.

Úgy látom, hogy abban a pillanatban bárminők voltak a Poincaré úr közbenjárásai, bármit tartalmaztak is a balkáni hatalmaknál lévő megbízott képviselőinkhez intézett táviratai, ezek semmiben sem szolgálnak mentségére a cári Oroszország képviselőivel és pedig jelesen Izvolszky és Szaszonoff urakkal való viszonyának meggondolatlanságát illetőleg.

Az 1912. és 1914. évben Poincaré úr Izvolszkij és Sza-

szonoff uraknak egy, a francia nép előtt különben ismeretlen záradékokat tartalmazó szövetségnek minden lehető eshetőségeire teljes szolgálatkészségét biztosítani meg nem szűnt.

A Fekete könyvnek a szovjetkormány által történt nyilvánossághozatala a háború előtti politika rejtélyei egynémelyikének kulcsát már kezünkbe adja. De ez csak a kezdet; és ha az urak közül valaki a Fekete könyvben található ezen szövegek hitelességét kétségbe vonná, biztos vagyok benne, hogy a szovjetkormány szívesen fogadna egy parlamentáris bizottságot, mely annak igazolását a helyszínén eszközölhetné. *(Nevetés és felkiáltások balról, középen és jobbról.)*

Lenoir: Elindulna ugyan, de vissza nem térne.

Charles Ruellan: Lafont urat küldhetnök ki a szövegek igazolására!

Vaillant-Couturier: Tökéletesen értem, hogy ezen vitát nem lesz könnyű követni, de szíveskedjenek elismeréssel lenni önmérsékletem iránt, melyet tanúsítok.

Elnök: Meghallgatjuk.

Vaillant-Couturier: Poincaré úr januárban hatalomra került. A Balkánon akkor már gyülekeztek a fenyegető vészjelek. Mily politikát folytassunk Ausztria-Magyarországgal szemben?

Egy vita folyamán, mely Crozier és Poincaré urak közt már egy év óta folyik, az „*Eclair*” hasábjain tárgyaltak azon első lépések dolgában, melyeket Aerenthal úr az előző miniszterium alatt Crozier úrhoz Ausztria Magyarország nevében megtett.

Crozier úr állítása szerint ezen diplomata Ausztriától egy ellenbiztosítékot igyekezett kieszközölni, mely Franciaországnak reményt nyújtott volna ahhoz, hogy egy európai konfliktus esetén Ausztria várakozó álláspontját meg fogja tartani, mint ahogy megtartotta azt a háború kezdetén Olaszország.

Az Ausztria által megtett első lépéseket Poincaré úr 1912-ben visszautasította. Idézem Crozier urat; nem vagyok Crozier úr lelkiismeretében, épp úgy. minthogy az Önében sem, miniszterelnök úr, és idézem szövegét:

„Midőn Poincaré úr hatalomra került — ezt Crozier úr írja —, már kész helyzete volt. Ő és Paléologue balkániak voltak. Én francia voltam és európai, engem visszahívtak. Tehát azt írtam a miniszterelnök úrnak, hogy vigyázzon a politikájával és ezt aláhúztam, hogy ha az enyémmel nem voltunk biztosak elkerülni a háborút, legalább tartanánk meg a lehetőségét annak, hogy az órát megválaszthassuk. Én megtettem javaslataimat, még csak válaszra sem érdemesítették azokat”.

Poincaré és Crozier urak vitája rendkívül erőszakos volt. Különben még most sem lanyhult el.

Miniszterelnök: De mégis enyhült a gyakori látogatások által, melyeket Crozier úr nálam tett.

Vaillant-Couturier: . . . de egy tény megmaradt, és az az, hogy a hármasszövetségnek Poincaré úrnál megkísérelt szétugrasztása nem sikerült.

Később azután, a háború tartama alatt, Ausztria más ajánlatokat is tett, melyek a quai d'Orsay vagy az elnökség makacssága miatt válasz nélkül maradtak, mire vonatkozólag különben Paléologue úr, könyvében, melynek most második kötete jelenik meg, sajnálatát fejezi ki.

Paul Boncour: Fájdalom!

Vaillant-Couturier: Poincaré úr 1912 január 14-én került hatalomra és majdnem azonnal azon hír kezdett szárnyalni, hogy egy másik kivégzés van készülöben, hogy Georges Louis úr, Franciaország szentpétervári követe nem maradhat meg hivatalában. Ez szárnyaló hír volt és sehonnan sem érkezett hivatalos megerősítés.

Május 17-én mégis az „*Echo de Paris*”-ban — az „*Echo de Paris*!” még akkor nem szolgálta úgy Poincaré úr érdekeit, mint a jelenben — egy cikk jelent meg és ebben a cikkben Georges Louis úr visszahívását azzal jelezték, hogy az „egészségi okokból” történik. A cikk máskülönben ezen visszahívás ellen élénken tiltakozik.

Georges Louis úrnak az volt a szerencsétlensége, hogy Oroszországban nem tetszett És pedig azért nem tetszett, mert politikája nem volt azonos azon néhány államférfi politikájával, kik az udvarnál a pánszlávizmus kifejtésére törekedtek. Georges Louis úr a béke ügyének híve volt és én azt hiszem, hogy a miniszterelnök úr nem fog meghazudolni, ha azt mondom neki, hogy Paléologue úr azzal kérkedett, hogy neki tanítványa, barátja és amint a quai d'Orsayban tekintélyes álláshoz jutott, 1912 januárban azt írta Georges Louis úrhoz:

„Íme tehát behelyeztettem e félelmes ügyek közé, hol ön nemrég még a lelkiismeretességnek és tehetségnek oly szép példáját mutatta.

„Első gondolatom az, hogy az ön pártfogását kérjem. Ne tagadja meg tehát bátorítását és tanácsait régi tanítványától, ki nehéz óráiban mindenkor az ön emlékéből meritend.” (*Mozgás.*)

Hogy én ezt felolvastam, azt egyszerűen azért tettem, mert a Georges Louis úr visszahívása ügyében íelvetett vita alkalmával arra akartak rámutatni, hogy a francia kormány részéről Georges Louis úr képességeit illetőleg régebben is ellenvetések tétettek.

A *Fekete könyv* nyilvánossághozatala egy, a „*Matin*”-ban annak idején Poincaré és a harcban megrokkant Gouttenoire de Toury urak közt folyt vita után jól jött, hogy rámutasson arra, hogy ezen ügyben mily módon követte Poincaré úr Izvolszkij urat.

Ezen vita, illetőleg Poincaré úr válasza után, úgy látszik, semmi sem maradt hátra, mert a vita folyamán Poincaré úr csupán azt jelentette, hogy Georges Louis úr visszahívása Szasonoff úr sürgős kívánságára történt. Pedig ez sokkal régebbi dolog volt amannál. Ez az ügy nem 17-én kezdődött. Május 17-én éjjel, miután az újságok megdöntöttségük folytán Georges Louis úr visszahívása ismertetése lett, a Havas ügynökség egy közleménye jelent meg melyben a visszahívás tényét forma szerint megcáfolták. Pedig Georges Louis úr, ki Parisban volt, saját részéről formálisan megcáfolta azon állítást, hogy helyét egészségi okokból kellett elhagynia és megjönnie.

Ismervén a kormány szájából jövő cáfolatok értékét, csak örvendhetünk annak a kifejezőmódnak, mellyel Izvolszkij úr a Fekete könyvben ezen dementi kiadásának körülményeiről megemlékezik: „Ahelyett, hogy ezen beszélgetések köztünk maradtak volna, miután Louis úr áthelyezését elhatároztuk”, — tehát az áthelyezés már el volt határozva — „és vártuk volna nyugodtan a kedvező pillanatot, Poincaré úr erről, dacára esdeklő kéréssemnek és az ügy szigorúan bizalmas jellegének, — Georges Louis urat értesítette és a dolgot a minisztertanácsban valamennyi minisztertársával közölvén, ott egy új szentpétervári követ kinevezése kérdésének megvizsgálását javasolta.

„Poincaré úr, kit azonnal felkerestem, odanyilatkozott, hogy Mntja ezen indiszkréció, mely nem a külügyminisztériumból származott. Mindaketten a magunk részéről megszerkesztettük a cáfolatot s azt azonnal átadtuk a Havas-ügynökségnek, illetőleg a szentpétervári távirati iroda képviselőjének.”

Miniszterelnök: Azt jól tették, miután nem volt igaz.

Vaillant-Couturier: Ezt az ügyet már régóta feszegették, mert Izvolszkij úr már 1912 februárjában panaszkodott Georges Louis úrra, a császári udvarnál végzett szolgálatában előfordult rendellenességek miatt. 1912 március 28-án, továbbá 1912 április 11-én panaszát megismételte. Végre május 17-én, mint azt önökkel most közölni szerencsém volt, megerősítette Szasonoff úr az egységet, melynek főpontja Georges Louis úr visszahívása volt. A visszahívás később be is következett. *(Társalgás zaja.)*

Tény, hogy ez elég bonyolult ügy. Azt beismerem.

Az egység tehát Izvolszkij és Poincaré urak között, a békeparti szentpétervári követnek, Georges Louis úrnak mással leendő kicserélését illetőleg megkötött.

Ezen esemény folytán Poincaré és Izvolszkij urak egymás közötti viszonya mindinkább szorosabb lett. Poincaré urat, oroszországi utazásában Izvolszkij úr egészen Moszkváig kísérte el és miközben ők Szentpétervártól Moszkváig utaztak, Georges Louis úr, ki Poincaré úrral kétségtelenül hideg viszonyban volt, Szentpéterváron maradt.

Kérem, hogy miért történhetett az meg, hogy ilyen körülmények között egy követ el ne kísérje külügyminiszterét?

Őnök mondhatják, hogy talán más dolga volt . . .

Ez bizony a háborúval volt kapcsolatban, mert amint azt az imént mondtam, Georges Louis úr azon emberek egyike volt, akik a cári Oroszország háborús politikájának ellentáloztak.

Azóta majd mindennap levelek, jegyzékek és táviratok tömege ment Izvolszkij úrtól Szaszonoff úrhoz, mert Izvolszkij úr mindennap hűségesen tudósította külügyminiszterét mindenről és ezen levelezés jelentette azon megállapodásokat, melyek Oroszország párisi követe és a miniszterelnök között létrejöttek. *(Társalgás zaja.)*

Elnök: Uraim egy kis csendet kérek. Szónok úgy vezeti a vitát, ahogy akarja.

Magne: Úgy gondolom, hogy itt nem zajongunk és elég figyelemmel hallgatunk.

Elnök: Tehát kérem, hogy továbbra is őrizték meg a csendet.

(Középen.) Kezdjük magunkat unni. Ha csak legkevésbé is érdekes volna!

Vaillant-Couturier: Oroszország, mely éppen nem követeli azt, hogy Franciaország a balkáni ügyekbe közvetlenül és azonnal beavatkozzék, annál inkább foglalkozik azzal, hogy megtudja . . . milyen lenne a viselkedése. *(Zaj.)*

Ernest Lafont: Ha ez a vita nem érdekli a t. Házat, hát elhalaszthatja.

Elnök: Kérem uraim önöket, őrizték meg a csendet.

Vaillant-Couturier: Oroszország aziránt érdeklődik, hogyan viselkednék Franciaország abban az esetben, ha ő, Oroszország, mely a Balkán-államok háta mögött mesterkedik azon pánszláv álommai, amelyért állandóan lelkesül, — a konfliktusba beállana. íme néhány elég jelentőségteljes sor az orosz diplomácia levelezéséből, melyet nekünk a *Fekete-Könyvvel* átadtak.

Dupin: Ügyvéd, térjen a dologra!

Vaillant-Couturier: 1912 szeptember 12-én Izvolszkij úr, ki Poincaré úr érdemeit éppen orosz nézőpontból méltatta, ezt írja: „Hibáinak dacára Poincaré úr igen kiváló személyiség . . . *(Nevetés és taps jobbról és középen.)*

Hibáiért vagy érdemeiért tapsolják? Jobbról épp úgy bírálják hibáit, mint ahogyan magasztalták érdemeit. Ezt láthattuk legalább, olvasván újságaikat. *(Közbekiáltások jobbról.)*

Delport: Önnek kellenének az ő tulajdonságai!

Elnök: Miniszterelnök úr fog rá válaszolni. Legyenek csendben az urak.

Vaillant-Couturier: Nem foghatom fel izgatottságukat uraim; olvasom a szövegeket!

Henri Le Mire: Ön éppen eléggé bele van zavarodva. Folytassa!

Vaillant-Couturier: Én? Éppen nem!

Izvolszkij úr folytatja:

„Ha, Isten ne adja! egy nemzetközi válság pattanna ki, fontos reánk nézve, hogy őt egészen a magunk oldalán tudjuk és hasznot húzzunk az erejéből és elhatározásából. Poincaré úr nekem megmondotta, hogy látván a Balkánon a válságos helyzetet, a háború legfelsőbb közegei fokozott figyelemmel tanulmányozzák az összes előfordulható katonai eshetőségeket és hogy a jól értesült és felelős személyiségek nagy optimizmussal néznek eléje Oroszország és Franciaország esélyeinek, egy általános bonyodalom esetén”.

Önök tudják, ez az optimizmus mennyire vált be. Önöknek csak Paléologue úr emlékiratait kell olvasniok, hogy megtudják, mily módon volt az orosz hadsereg puskákkal és lőszerrel ellátva . . .

André Fribourg: Hát nem volt nekik!

Vaillant-Couturier Határozottan!

És ez 1912 október 20-áról:

„Eddig léhát Franciaország nekünk csak azt nyilvánította ki, hogy a helyi események, hogy úgy mondjuk, lisztán balkániak az ő részéről csak diplomáciai aktákat idézhetnek elő, de tényleges beavatkozásra éppen nem adhatnak okot; annyit azonban jelenleg is beismert, hogy Ausztriának esetleges területhódítása az európai egyensúlyt kibillentheti és magának Franciaországnak érdekeit is érintheti. Tökéletesen meggyőződhet tehát arról, hogy előbb-utóbb Franciaország is belesodródhat a katonai műveletekbe”.

Igen, de mint már említettem, a katonai közegek még nem voltak teljesen elkészülve. A boldog óra, melyet már negyvennégy éve várunk, mint mondva lett, még nem jött el és még nem is jöhetett el. Azért halogatták még akkor a quai d'Orsay is. Valóban úgy látszott, mintha ezen háborúnak, amelybe belenyugodtunk, meg akarnánk választani az óráját!

Izvolszkijnak egy 1912 november 4—17-iki titkos táviratában, egy társalgást illetőleg, mely -Franciaországnak egy osztrák-szerb közlekedési egyezmény ügyében adott válasza fölött folyt, következőket olvassuk:

„Poincaré úr nekem azt válaszolta, hogy neki még bizalmas alakban is lehetetlen Franciaország viselkedésének irányzatát Ausztria tényleges beavatkozása esetére kijelölni, mielőtt az orosz császári kormány őt saját céljai felől nem értesíti. A kezdeményezés, monda. Oroszországot illeti meg ebben a kérdésben, melyben ő a főérdekelt. Franciaország szerepe az, hogy az ő javára ténylegesen közreműködjek. Ha magára venné

a kezdeményezést, a francia kormány azt kockáztatná, hogy vagy elébe, vagy háta mögé kerülne szövetségese céljainak.

„Egy szóval, tette hozzá Poincaré úr, ez annyit jelent, hogy ha Oroszország háborút kezd, Franciaország ugyanazt teszi.”

(*Jobbról.*) Ez a szövetség!

Miniszterelnök: Ön tudja, hogy ez a távirat megcáfoltatott!

Vaillant-Couturier: Sajnálom, de benne van a Fekete-könyvben. Ki cáfolta meg?

Miniszterelnök: Ön láthatta a Sárga-könyvben, hogy még aznap, melyen Izvolszkij úr ezen táviratot mutatta, azonnal tudattam Szentpétervárral, hogy az semmiképen sem tükrözi vissza gondolataimat.

Léon Blum: Ez a távirat november 19-én kelt?

Vaillant-Couturier: Az 1912 november 4—17-iki táviratról van szó.

Különben a szövege nem fáj nekünk, van nekünk abból elég. (*Felkiáltások a középén és jobbról.*)

A balkáni háború eshetőségeinek tehát, melyek egy európai háborút vonhattak maguk után, a francia kormány, híven az 1892-iki szövetséghez, melyek záradékai, ismétlem, a francia nép előtt ismeretlenek voltak, hidegvérrel nézett eléje. E nép hasonló egy vakhoz, melyet vezetnek, de maga sem tudja hová . . .

De ez nem minden. Az orosz diplomaták háborús politikájának esetleges ellenfeleit semlegesíteni kellett.

Íme, most a radikálisok valamivel kevesebb jóakarattal kezdik Poincaré urat támogatni. A békepárt ellen kell küzdeni! és Szentpétervár, mely akarja a háborút, azért mindent megtesz.

Íme egy levél 1912 december 5-ről, mely a Poincaré-kabinetnek a jelen válságban elfogadott álláspontját méltatja:

„Nem kerülhetjük el annak szem előtt tartását, hogy különösen azon pártban, melyre a kabinet támaszkodik, egy befolyásos csoport létezik, mely a mindenáron való békét hangosan követeli. Ezen csoport, melynek feje Combes úr, több sajtószervet tart a kezében, melyek Poincaré urat, különböző általa kifejtett kezdeményezések miatt, szigorú bírálatnak vetik alá. Hasonló bírálat, mint tudom, hallatszik ugyancsak a képviselőház és a szenátus folyosóin is, és ezzel számolnunk kell”.

„Mialatt én önnek ezeket írom, Poincaré úr a külügyek parlamenti bizottságának szolgál felvilágosításokkal. Nekem úgy tűnik fel, hogy Bethmann-Hollweg beszédmodorának nyersségét kerülni törekszik, de ha ezen szó helyett, hogy „háború” a „béke” szóhoz ragaszkodnak is, nem szögezi le kevésbé Franciaország hűségét szövetségéhez és szövetségeseéhez.”

„Míg Combes úr és barátai mindenütt, a parlament folyosóin azt híresztelik, hogy a béke vagy háború az elhatározó pillanatban nem a kormányon, hanem rajtuk múlik a valóságban, ha,

Isten ne adja, a válság bekövetkezik, az elhatározás a kabinet élén álló három erős személyiség kezében leend és ezek Poincaré, Millerand és Delcassé urak. És a mi szerencsénk éppen abban rejlik, hogy ezen személyiségekkel van dolgunk, nem pedig ezzel vagy azzal az alkalmi politikussal azok közül, kik Franciaország kormányában az utolsó években egymást váltották fel.”

A béke többé nem egyéb, mint a szószék egy érve.

Miniszterelnök; Itt meg kell jegyezmem, hogy ebben Izvolszkij úr, mint az neki szokása volt, egyéni véleményét fejezvéen ki, Combes urat rágalmozta, ki pedig a köztársaság elnökével a háborút illetőleg teljes egyetértésben haladt. *(Taps a baloldalon és középen.)*

Klotz: Ez nagyon igaz.

Vaillant-Couturier; Azon kedvező esélyt, hogy a hatalom Franciaországban Poincaré úr kezében volt, a cári politika nem szalasztotta el. 1912. év végén vagyunk. Poincaré úr már dolgosuk rajta, hogy a Köztársaság elnökének megválasszák. Politikája kezdett kibontakozni. A nemzeti pártiak, kik azelőtt hidegen fogadták, úgy látszott, megtalálták benne emberüket. Beszél ugyan a békéről, de jól meg kell érteni, hogy ez a béke készíti elő a háborút. *(Felkiáltások.)*

A békét, ha ugyan hinni lehetett az államférfiak beszédjeinek, soha sem szerették annyira, mint éppen 1912, 1913 és 1914-ben. És mindazonáltal már el vol ítélve. Bethmann-Hollweg úr következőkben nyilatkozik: „Németország növeli katonai létszámát, de nem, mert háborút, hanem mert békét akar és mert háború esetén győzni akar”. És Poincaré úr a maga részéről ezt írja: „Egy nép csak azon föltétel alatt lehet hathatós békében, ha mindig készen van a háborúra”.

Si vis pacem . . . nemde? ez volt a római császárság régi közmondása. Ismerjük azt. De mi mindenkor csak ugyanazt mondjuk, hogy a béke akarásának legjobb módja az, ha előkészítjük a bókét. *(Taps a szélsőbaloldalon. Mozgás.)*

Marcel Habért: De nem az, hogy előkészítsük az ellenség benyomulását.

(Egy a középről.) Mondja ezt Trockijnak.

Vaillant-Couturier: És ha ma itt állunk ezen az emelvényen, ez nemcsak azért van, hogy beismerjük, hogy Poincaré úrnak a háború eredetében bizonyos felelőssége van, hanem hogy mi úgy tekintjük, hogy az ő jelenléte Franciaország élén, a jelen órában nem biztosíték Európa békéjére nézve. *(Élénk felkiáltások számos padból.)*

Miell: Az orosz hadsereg biztosítéka a békének?

Vaillant-Couturier: íme még egy levél december b-érői Izvolszkij úrtól Szaszonoff úrhoz. Sajnálom, hogy még egyet kell hoznom.

„A tudósítások szerint, melyeket vettünk, Ausztria tényleg mozgósítja a 10. hadtestet, melynek egy része tüntető nyilvánossággal Oroszország ellen helyeztetett el.”

„Ez a mozgósítás tekintélyesen terheli Ausztria budgetjét, melynek pénzügyi helyzete máris nehéz és az osztrák kabinetből egy elhatározó fellépést mindennap várhatunk. Ezen fellépés, mint itt hiszik, kihívhatja Oroszország beavatkozását, minek során kikerülhetetlenül és önműködőleg belesodortatik előbb Németország, azután Franciaország.”

„A francia kormány mindezen lehetőségeknek lelkiismeretesen és hidegvérrel szemükbe néz, szigorúan el lévén határozva szövetségesi kötelezettségének eleget tenni. Minden szükségről gondoskodva van. A mozgósítás kelet felé ellenőriztetett, a hadianyag kész.”

Vagy Izvolszkij úr hazudott, midőn ezeket állította, tehát bátorítá kormányát... *(Társalgás, zaj)*

Ernest Lafont: Ily zajos társalgás mellett nem lehet folytatni . . . *(Felkiáltások)*

Elnök: Nem ön elnököl a gyűlésen. Lafont úr, hanem én.

de Monicault: Soha a t. Ház ennyi ideig ily figyelemmel nem hallgatott.

Elnök: Lafont úr, a s-zónok semmiben sem panaszkodik.

Ernest Lafont: Szónok jóindulattal viseltetik.

Elnök: Lafont úr, nem önt illeti a szó.

Ernest Lafont: Nem lehet szájhösködni és miután mi bizonyítékokat hozunk, nem akarják hallgatni.

Elnök: Ernest Lafont úr, én önt rendreutasítom.

Ernest Lafont: Köszönöm, Elnök úr.

Elnök: Rendreutasítom önt, jegyzőkönyvbe bevezetés mellett. *(Taps középen és jobbról)* így azután a köszönet megállapítatik. *(Nevetés.)*

Ernest Lafont: Ön rendreutasíthatja az egész Házat.

Elnök: Vaillant-Couturier urat illeti a szó. Kérem a t. Házat, hallgassák meg csöndben.

Vaillant-Couturier: Midőn ezt állította, Izvolszkij úr vagy hazudott és akkor bátorítá kormányát, hogy oly politikát csináljon, mely Poincaré urat beugratá, — vagy igazat mondott és ez egyszer még több, ez maga a háború, melynek itt a szemébe nézünk.

Október hóban Poincaré úr Nantesban beszélt. „A francia nép nem akarja a háborút, de nem is fél tőle ...”

És az „*Écho de Paris*” Poincaré úr beszédének hatására írván le, melyet ott az ülésen mondott, nyomatékosan ecseteli, mennyire jellegzetes annak megállapítása hogy fenti mondatnak mennyire tapsoltak és éljeneztek. Ebből határozottan arra következtet, hogy nemzeti politikát, még a baloldali elemek is, szíve-

sen látnának. Ezen mondás különben is zajt csapott. Körülutazta a világot; azonban egy szélsőségesen ideges pillanatban éppen nem volt valami különösen szerencsés gondolat.

Poincaré urat 1913 január 17-én a Köztársaság elnökének megválasztották Pains úr ellenében. Az előkészítő összüléseken kisebbségbe került a republikánusok által.

272 szavazatot kapott 283 ellenében. Pains urat jelölték.

Jóllehet a republikánusok kiküszöbölték, a jobboldali szavazatok támogatásával Poincaré urat mégis megválasztották. Azóta, úgy látszik, nem lehetett egészen oly szabad, mint volt a múltban. A nacionalisták embere lett, ez talán nem is róható fel neki hibául (*Felkiáltások a középén*), de azt is látjuk, hogy pontosan az akkori időben az országban egy küzdelem veszi kezdetét és hogy a nacionalisták minden sorából Poincaré úrról dicshimnuszokat zengedeznek.

Ezen idő óta a sovinizmus hulláma árasztja el az országot, énekecskéket énekelnek ostoba szójátékokkal, beszélnek az „homme aux poings carrés” („szögletes öklű emberről”), ki végre megboxolja Németországot és azt hiszem, ezen időponttól kezdve, bármit akarjon is Poincaré úr, magát annyira népszerűnek találja, hogy talán nem is óhajtaná, hogy a történelemben olyannak megörökíttessenek.

Charles Bernard: Ne hangoztassa annyira. Mindenki tudja már, hogy Poincaré maga a háború. (*Nevetés.*)

Vaillant-Couturier: Remélem, hogy Charles Bernard úr a „Hivatalos Lap”-ban ezen alkalommal régi nyomdászaink módjára régi gúnyjelet fog alkalmazni.

Charles Bernard: Igazán ostobának kellene lennem, hogyha nem érteném meg, mit mond.. (*Nevetés.*)

Elnök: Ne rágalmazza magát. Vaillant-Couturier úr szíveskedjék folytatni.

Vaillant-Couturier: 16-án Poincaré úrnak beszédje volt Izvolszkij úrral.

A hagyomány és alkotmány szerint Franciaországban a köztársasági elnöknek olyannak kell lenni, ki a haza sorsának intézését egyáltalán ne befolyásolhassa, egy köztársasági elnök a szó helyes értelmében olyan legyen, mint egy báb, kit díszhelyre ültetnek, ki elnököl ugyan a minisztertanácsban, de semmihez hozzá nem szól, ki kötelességének végzése után megelégszik azzal, hogy papírszeleteket aláírásával ellát.

Legalább ez az elmélet áll azokra a köztársasági elnökökre nézve, akik nem akarván felelősek lenni. azokban az ügyekben, melyek 7 éves uralmuk alatt előadódnak, becsvágyuk, hogy magukat a részrehajlástól tisztának lássák.

Ez azonban nem volt a véleménye egy másik köztársasági elnöknek, kit legutóbb elsirattunk, Paul Deschanel úrnak.

Deschanel úr mondta:

„Franciaországban a köztársasági elnök tekintélyes kormányzati jogot gyakorol, nem úgy mint Angolország uralkodója. Elnököl a minisztertanácsban, máskép mint ahogy szokás, neki ott rangja van és személyes tekintélye, mint fontos egyéniségnek”.

Nos tehát, ami a tekintélyt illeti, tudjuk és láttuk, hogy az Poincaré úrnál nem hiányzott. Es ez volt az határozottan, aminek Izvolskij úr olyan nagyon örült, előrelátván, hogyha a Balkánon bonyodalmak támadnak, Oroszország, pánszláv álmait meg akarván valósítani, oldala mellett egy olyan embert fog találni, akinek elég erélye és tekintélye lesz ahhoz, hogy hazáját a háborúba Oroszország balkáni érdekeiért belevonja.

Hát, midőn Poincaré úr a Köztársaság elnökségébe beült, Izvolskij nagykövet Szasonoffnak egy titkos táviratot küldött:

„Hosszas beszélgetésem volt Poincaré úrral, ki nekem azt mondotta, hogy neki, mint a köztársaság elnökének teljes lehetősége van arra, hogy Franciaország külügyi politikáját közvetlenül befolyásolhassa és hogy hétéves uralma idejében nem fogja szem elől téveszteni az Oroszországgal fennálló szoros szövetségre alapított politikájának érinthetlenségét. Egyben reményét fejezte ki, hogy ezután is látni fogjuk egymást és felkért engemet, hogy valahányszor csak szükségét találok, egyenesen hozzáforduljak” — ez kellemes lesz minisztereinek. — „Ami a jelenlegi kérdéseket illeti, csaknem ugyanúgy nyilatkozott mint tegnap Jonnart úr. Szerinte a francia kormányra nézve a legnagyobb fontossággal bír az, hogy a francia közvéleményt a balkáni kérdések következtében kitérő háborúban *xaló* részvételtre előkészíthesse.”

Íme egy újabb:

Alighogy Poincaré urat a Köztársaság elnökének megválasztották, Georges Louis úr véglegesen visszahivatott. Ez kétségen kívül oly politikai cselekedet, melyben neki teljességgel semmi felelőssége sincs, de meg kell jegyeznünk, hogy 18-án lépett be az Elysée-be és 19-én Georges Louis úr visszahivatott.

Az egyedüli ember, aki Szentpéterváron még a békét védte, nem volt ott többé. Kit küldtek helyébe? Delcassé urat, ki megismerősítője volt a Németország iránti gyűlöletnek. (*Taps a szélsőbaloldalon.*)

Miniszterelnök: Ez az intézkedés Briand úrtól származik, ő a felelős érte.

Jules Uhry: Igen, mindig más!

Vaillant-Couturier; Ön veté el a szelet, — talán lehetséges volt, hogy Briand úr aratta a vihart.

Az európai sajtó izgatottsága abban az időben nagyon növekedett. De a francia közvélemény még nem volt készen. Meg kellett azt dolgozni, elő kellett azt még egyszer készíteni és

hogy a sajtót megdolgozthassák, ahhoz meg voltak a kényszereszközök, melyeket a kormányok fel tudnak maguknak használni. Tényleg látjuk, hogy Izvolszkij úr az előkészületeket nem engedi ki a kezei közül és ugyancsak használja azon módszereket, melyekkel egy jó sajtót lehet csinálni. Igen jól ismeri azokat.

„Mindent megteszek ami csak tőlem telik, monda, hogy hathassak a sajtóra.”

„Ezt illetőleg, hála az idejében eszközölt ügyes intézkedéseknek, tekintélyes eredmények értek el. Így mint ön tudja, nem avatkoztam be közvetlenül a szubvenciók szétosztásába, de a szétosztás, melyben a francia miniszterek, a külügyminiszter és a pénzügyminiszter, résztvettek, megtörtént és amint látszik hatásos volt és célját elérte.” (*Taps a szélső bal különböző padjairól*)

Miniszterelnök: Én ezen állítást már megcáfoltam. Ez egészen téves.

Vaillant-Couturier: Ezen eljárások benne vannak a kormányok erkölcsében és ön nem fogja megakadályozhatni, hogy a világ lelkiismerete azokat el ne ítélje. (*Közbevetések halról, középén, és a jobboldalon*)

Pierre Joly: Uhry úr ismétlje a szavakat, melyeket most mondott.

Elnök: Joly úr, a szó az öné lesz mindjárt, ha azt kérni fogja. Jelenleg azonban Vaillant-Couturier urat illeti. Én Uhry urat nem hallottam.

Magne: Azért kell neki szavait ismételni.

Elnök: Vaillant-Couturier úr beszél. Felkérem önöket, hallgassák meg. Önök akarták ki ma a vitát, kollégájuk nyilatkozik, e percben, a legnagyobb csendben. Szíveskedjenek csöndben meghallgatni. (*Taps.*)

Vaillant-Couturier: „Részemről, folytatta Izvolszkij, a legfontosabb párisi újságokat, minők a *Temps*, a *Journal des Débats*, az *Écho de Paris*, igyekszem személyesen befolyásolni”.

„Egy szóval a mai párisi sajtó nem lesz hasonló az 1908—1909-ikihez. Különösen a *Temps* viselkedésére kell rámutatnom, mely négy évvel ezelőtt ausztrofil irányzatot mutatott és hasábjai-ban ma Tardieu úr küzd erélyesen az osztrák politika ellen.”

Miniszterelnök: Ebből azt lehetne gondolnom, hogy nekem Tardieu úrra elhatározó befolyásom van! (*Nevetés.*)

Vaillant-Couturier: „Berchtold grófot és a párisi osztrák-magyar nagykövetet, több ízben láttuk erről panaszkodni Poincaré úrnál”.

A sajtó engedelmeskedik. Bizonyos, hogy a francia sajtó jelenben azt a képet mutatja, mely Izvolszkij és Szaszonov urak kívánságát kell hogy kielégítse.

Ekkor Guillaume báró úr, kormányának, a belga kormánynak tudomására juttatja, hogy milyen benyomást tesz rá hazánk lelkiállapota.

A nemzeti érzelmek azon kirobbanásáról beszél, melyet most Franciaországban tapasztalnak:

„Látni kellene, mondja, először is ama régi francia nemzeti sovinizmus kinyilvánítását, mely számos éveken át el volt homályosodva, de az agadiri események óta megerősödött”.

És március 3-án mondja: „A francia nemzeti érzés napról napra kihívóbb és soviniztább lesz”.

Őnök az imént Jauresről beszéltek és hivatkoztak tanúságára. Elmondtam, hogy Jaurèsnek Thomson úr által idézett szavai tényleg elhangzottak. De én is akarok Jaurèsnek bizonyos szempontjairól és véleményeiről beszélni, melyek önöknek talán nem fognak annyira tetszeni, mint azok, melyeket kollegánk idézett.

Őnök tudják, hogy milyen volt az, a külügyi politika, melyet Jaurès mindenkor megbélyegzett. Őnök tudják, mily hevesen és mily tisztánlátó lángésszel támadta azon bűnös gyarmati politikát, amely a nemzeteket, egyiket a másik után elragadtatta és amelynek egy napon egész Európát végzetesen egy véres összeütközésbe kellett beletaszítania.

Ernest Outrey: Ez a politika a harmadik Köztársaság dicsősége. *(Mozgás.)*

Vaillant-Couturier: Ha a harmadik Köztársaság dicsőségéről beszélünk, beszélhetünk Jauresről, de nincs jogunk beszélni egy olyan politikáról, aki a háborút előkészítette. *(Taps a szélsőbaloldalon.)*

Október 3-án írta Jaurès . . . *(Mozgás.)*

Szívesen veszem, ha megakasztanak, ha lármát csapnak, mikor beszélnek; de kérem önöket, tekintettel Jaurès emlékére, hogy hallgassanak. *(Taps a szélsőbaloldalon, felkiáltások jobbról, balról és középén.)*

Lenoir: Tiltakozunk.

Elnök: Senki sem gyalázta Jaurèst.

Vaillant-Couturier: „A béke biztosításának egyedüli módja az, írta Jaurès, ha a titkolódzások és cselszövények ezen rendszeréről lemondunk”.

„A hat nagyhatalom hangosan tudassa gondolatait; tekintettel egyik a másikra, nyilvánosan határozzák el, hogy semmiben sem fenyegetik Törökország integritását; így engedjék meg neki, hogy belügyeiben, illetőleg abban, hogy azon újításokat bevezethesse, melyek a balkáni államok követeléseitől megszabadíthatnák, megaláztatása nélkül eljárhasson ...” *(Mozgás.)*

Én egy szöveget idézek, mely nekem fontosnak látszik. Őnök tudják azt, hogy a Balkán-államok követelései a Török-

országtól követelt újításokra voltak alapozva. Midőn Jaurès a hangos és határozott beszédet követelte, ő csak azt kívánta, amit mögötte a francia nemzet összessége kívánt azon nyomorúságos -cselszövő kormányoktól, melyek a színpalak mögött a titkos szerződések félelmetes eszközeivel dolgoztak.

Lenoir: On abban az időben nem Jaurès tanítványa volt, hanem királypárti és klerikális.

Vaillant-Couturier: Téves, kétszeresen téves.

Lamoureux: Bizonyos vakmerőség öntől, hogy Jaurèsra hivatkozik. *(Közbeszólások és zaj.)*

Elnök: Vaillant-Couturier urat illeti a szó, végjg kell hallgatni, ha jobban meghallgatják, gyorsabban fog végezni.

Vaillant-Couturier: „A nyíltság uralmát végre mint a világosság és jóindulat uralmát iktassák be. Európa értse meg, hogy hűtlensége elveszti és alacsonyága félelmetes összeütközésekhez vezet. Ne csalódjanak abban, hogy ha a hatalmak, vagy azok, melyeket még így neveznek, nem akadályozhatják meg a balkáni háborút, azt lokalizálni nem fogják”.

Jaurès — fájdalom — tisztán látott.

Október 7-én ezt írta:

„Ezen baljóslatú láncolat, melyet mi szocialisták tíz év óta szüntelenül hangoztatunk és leleplezünk, Európát a válság tetőfokára juttatta. A bűnös Marokkó, az átkozott Marokkó a tripoliszi vállalkozást idézte fel, mely maga teremtette meg ama zűrzavaros állapotot, mely a Balkán-háborúval befejeződött, mely általános háborút szülhet. Félelmes óra üt majd az emberi műveltség számára”.

A Balkán ezen politikája Oroszország politikája volt, szövetségesünké, és ennek következménye volt, mint tudai méltóztatnak, hogy belesodrótunk ebbe a háborúba, mit Németország kétségen kívül óhajtott, de amelyet szövetségesünk, Oroszország is óhajtott.

„Ezen háború bűn és örület lenne és talán néhány hót múlva ugyanezen kormányok kiáltják oda az emberek millióinak: Kötelességtek az, hogy ezen bűnbe és örületbe beleesetek.”

„Van-e még joga Franciaországnak gondolkozni*, monda Jaurès, „Megengedi-e Izvolszkij úr, hogy esze legyen?”

Nem, Franciaországnak már nem volt joga ahhoz, hogy esze legyen. Ki volt szolgáltatva Poincaré úr által az orosz politikának.

Ernest Outrey: Önnek a legelemibb jóhiszemősége sincs meg.

Elnök: Outrey úr, az ön közbeszólása nem tartozik a vitához.

Öné a szó, Vaillant-Couturier úr!

Vaillant-Couturier: Különben, mint azt Jaurès előre látta, Franciaország az orosz mozgósítás alkalmával lépett be a háborúba. Önök kétségtelenül emlékeznek, hogy az nem utolszor történt, hogy Jaurèsnak alkalma volt Izvolszkij úrról beszélni. Önök tudják, hogy midőn kevés idővel meggyilkoltatása előtt utolsó erőfeszítéseit kísérelte meg, távozván a külügyminisztérium folyosóiról, ezt mondta:

„Találkoztam ezzel a gazember Izvolszkij-al”.

És sokan barátaink közül gondolják, hogy e napon írta alá halálos ítéletét. (*Taps a szélsőbaloldalon.*)

1914 július havában, midőn Poincaré úr Oroszországba indult, óriási erőfeszítés lett volna szükséges, hogy Európa békéjét megmenthessék. De elfogadták, hogy háború legyen. Belenyugodtak minden eshetőségbe.

Poincaré úr Oroszországba indult, hogy az erőtlen, akarat nélküli cárral találkozzék, ki ide-oda dobálódott a fölötte uralkodó befolyások között, vagy Witte grófra, vagy Szasonoffra vagy ki tudja mely nagyságra hallgatván, mielőtt az állam legfontosabb ügyeiben határozott volna.

A beszélgetés megkezdődik

Erről Paleologue úr könyve igen becses ismertetéssel szolgál.

Most közeledünk ...

Louis Rollin: A végéhez?

Vaillant-Couturier: Igen!

(*Középen és jobbról*): Ah!

Vaillant-Couturier: És sok francia és oroszéhoz is. (*Taps a szélsőbaloldalon.*)

Louis Rollin: Kellene hogy vége legyen az ön nyomorult művének ez országban, rágalmainak és becstelenkedéseinek.

Vaillant-Couturier: Éppen nem! Ez csak kezdete a szükséges igazság művének.

A hivatalos Oroszország elkészült a háborúra, a hivatalos Oroszország kívánja a háborút és a cár környezetében ezen háborús készségnek nem hiányzanak a tanúbizonyságai.

Olvassák át Paléologue úr könyvét és látni fogják, hogy személyiségek, akik a cári család életében szerepet játszottak, neki bizonyos lelkesült vallomásokot tesznek.

Egy Poincaré úr tiszteletére rendezett ebéd alkalmával egy nagyhercegnő mondta neki: „Majd kitör a háború” . . . (*Felkiáltások és nevetés a középen, jobbról és balról.*)

Jules Uhry: Beszéljen, beszéljen! Idézza az okmányokat.

Vaillant-Couturier: Tudják, hogy milyen egy önkényuralom udvarának politikája, hol egy nagyhercegnőnek vagy egy szerzetesnek épp olyan befolyása lehet, mint a legkitünőbb diplomatának.

„Majd kitör a háború, monda, Ausztriából semmi sem fog maradni, önök visszakapják Elzasz-Lotharingiát, seregeink egyesülnek Berlinben, Németország elpusztítatik.”

És ez történt az 1914 július 22-iki banketten, melyen Poincaré kimondotta ezen szavakat, minden jelenlevő által hosszasan éljeneztetve, ezen szavakat, melyekben a békéről is beszélt — mint mindig különös végzetességgel, mikor már a háború itt volt — és ezeket monda: „Amit mi akarunk, az az erő, a becület és a méltóság békéje”. (*Elénk taps jobbról, balról és középen.*)

Erlich: Mindig ez a mondókája!

Marcel Habért: Ezek nemcsak a mi érzelmeink, ezek az országéi.

Vaillant-Couturier: De ezen szavaknak nem ugyanaz az értelmük, ha azokat a francia kamarában mondják el, vagy pedig egy olyan banketten, mint ez volt, hol olyan egyének voltak jelen, kik várták a háborút, kik akarták ezt a háborút, makacssággal, mint tudják . . .

(*Számos hang középen és jobbról*): Kik? Kik?

Vaillant-Couturier: . . . és akik abban a percben a Miniszterelnök úr személyében a háborúra való készséget éltették.

(*Számos hang ugyanazon padokból.*) Kik? Kik? (*Közbekiáltások.*)

Elnök: Uraim, ha tudni akarják, hagyják beszélni Vaillant-Couturier urat.

Vaillant-Couturier: Önök tudják, mily nagy az ellentét, mely a mozgósítási rendelet kelte fölött megszülemllett. Tehát úgy látszik, magából Paléologue úr könyvéből, hogy az orosz mozgósítás július 30-án délután négy órakor rendeltetett el. Ez volt az első mozgósítás.

Azon szövegből, melyet azóta a vezérkar legfőbb tisztje, tehát aki az orosz hadügyminisztérium által a mozgósítással meg volt bízva, nyilvánosságra hozott, arról győződünk meg, hogy a rendelet már 29-én ki volt adva, de Szaszonoff úr erőfeszítéseinek dacára 30-ára elhalasztatott.

Tehát jelzem itt Poincaré úrnak, hogy az orosz mozgósítás 1914 július 30-án elrendeltetett, délután négy órakor és Paléologue úr, mint ő maga mondja, erről csak később, hat-óra után szerzett tudomást.

Hol van a Sárga könyvben a távirat, mellyel Paléologue úr ezen fontos eseményt kormányával tudatja? A 102. sz. távirat, mely Viviani úrnak 101. sz. táviratára felel, melyben jelenti, hogy Franciaország szövetségének becsülettel eleget teend, július 30-án érkezett és semmi említést nem tartalmaz az első orosz mozgósítást illetőleg.

A Sárga könyv 118. távirata, melyben Paléologiiié úr Oroszország mozgósítását az osztrák mozgósítás következményének jelzi, ami különben a valóságnak nem felel meg . . .

René Viviani: Kedves kolléga, engedje meg, hogy félbeszakítsam.

Vaillant-Couturier: Igen szívesen.

René Viviani: Ön engem, habár nem közvetlenül, de annak természetéből kifolyólag az ügybe belevont, ennek folytán azonnal nyilatkozni fogok.

Sem a t. Házra, sem az országra nézve nem volna tűrhető, ha az 1914-iki kormány felelős miniszterelnöke, amint csak arra alkalma nyílik, meg ne találja helyét ezen vitában. Nem hozzám tartozik, hogy az 1875-iki alkotmányra hivatkozzam és igen jól ismerem Poincaré urat, minthogy azt gondoljam, hogy erkölcsi felelősségét valami jegyzőkönyvi spanyolfal háta mögé akarná vetni.

Miniszterelnök: Mi felejthetetlen órákat töltöttünk együtt.

René Viviani: De nem csupán kötelességet teljesítek, hanem jogot is gyakorolok. Nem fogom engedni kezeim között összetörni azon kormány előjogait, mely a demokráciában egyedül felelős. *(Élénk taps.)*

Mint azt a főtörvényszéknél tettem, itt is szembe akarok nézni azzal, aki Poincaré úr ellen és én ellenem az első támadásokat intézte . . .

Miniszterelnök: Mindig ugyanazon környezetből jönnek.

René Viviani ... ki akarom hívni a történelem felelőségét a katonai, diplomáciai és polgári rendben 1914 június 16-ától, kormányzásom kezdetétől, 1915 november 1-én történt felmentésemig. Visszaidézem azt még azon időszakra is, mely alatt Franciaországtól távol voltunk, hogy elődöm, Doumerge úr által rendezett utazást megtegyük, helyettesítettén Parisban Martin Bienvenu úr által.

Tehát, a mi azon eseményeket illeti, melyekről most beszéltem, és melyek a jelzett két időpont között történtek, felelős én vagyok. Ha van olyan, amiért felelni kell, arra itt vagyok én. *(Élénk, megismétlődő taps jobbról, balról és közepén.)*

Miután az alkalom megadatott, válaszolván a miniszterelnök úr közbeszólására, ki az együtt eltöltött tragikus napokra emlékeztetett, melyek alatt szívünk minden reménykedést és izgalmat megismert, miután én voltam mindennapi tanúja, anélkül, hogy megbízatásomat nagyon kihasználnám, egész kormányom nevében a neki kijáró tiszteletet akarom megadni. Így meg akarom tisztelni azon egyéniséget, aki az alkotmány szűkös korlátai közé szorítva, nem tudván cselekedni, levonván a vitákból a következtetéseket, szellemének hasonlíthatlan világosságával, beszédjének folyékonyága és tisztaságával véleményét, melyet szük-

ségesnek tartott, munkás és bátor férfiúhoz illendően kinyilvánította.

Poincaré úr elnökölt azon minisztertanácson, melyen én, különös felelősséget vállalván magamra, a *B)* jegyzőkönyvnek, a mozgósítás füzetének dacára [*Élénk tetszésnyilvánítás?*] széjjel-téptem a rendőrségnek arra irányuló rendszabályait, hogy 2800 munkást táborban központosítson, minthogy azokat még szükségteleneknek és időszerűtleneknek találtam.

Ezen napon, július 30-áu, este 8 órakor, Jaurès keresett fel engem. Ez volt utolsó beszélgetésünk. Ő nekem azt mondotta: „Barátom, a határ felé megyünk. Láss hozzá, nehogy örvény keletkezzék a munkás és kormányzó Franciaország között”. Karjai ki voltak terjesztve felém, de fájdalom, az ajtó nyílt és von Schoen urat jelentették. Németország szétválasztott bennünket.

Poincaré úr elnökölt azon minisztertanácsi ülésen is, midőn július 30-án, egyetértve a hadügyminiszterrel és Joffre tábornokkal, magamra vettem ezen felelősséget, a letragikusabbat, melyhez hasonlót egyetlen ország sem mert vállalni, egyetlen történelem sem bír felmutatni. Hogy elkerülhessük az esetleges bonyodalmakat, melyek egy elszigetelt esemény nyomán születnének — mint két utattévesztett járőr két német vagy francia altisztjének összekoccanása —, tíz kilométerrel hátrább rendeltem a francia csapatokat (*Élénk taps balról, középen, jobbról és a szélsőbal számos padjából is.*)

Hát, hallgassák meg jól, midőn Messimy úr végrehajtván a tanács végzését, a rendeletet a főhadiszállásra elküldte, Poincaré úr, ki éles tekintettel valamennyi, a minisztériumból kijövő táviratot elolvasott, a minisztert este 10 órára meghívta, mondván neki, hogy a táviratban hézag van, amennyiben nem jelezték a lovasságot, az saját mozdulatával esetleg előre mehetne. Úgyannyira, hogy a távirat a köztársaság elnökének, mint a tanács határozatai órének kívánságára egészítettet ki.

Poincaré úr elnökölt akkor is, midőn Izvolszkij úr bennünket azon a napon, melyen Oroszországnak a háború megizentetett, az Elyséeben „meglátogatott”. Izvolszkij úr azt kérdezte, hogy Franciaország, híven szövetségi szerződéséhez, belép-e a háborúba. Poincaré úr nem akart kötelezőleg nyilatkozni. Azt válaszolta, hogy véleménye szerint nem Franciaországot illeti a kezdeményezés. Azért jött, hogy határozatunkat kérje. Válaszát hivatalosan tudomásul vettük.

Tisztelettel járulok eléje, megemlékezvén ama szomorú napokról, melyeket együtt átéltünk. De ami engem illet; nem engedhetem meg, hogy ama cselekményekért, melyek azon kormányzat alatt történtek, melynek feje én valék, ha szemrehányást kívánnak, a szemrehányás azon férfiút illesse, ki most ezen a helyen van. (*Taps*)

Reymonenq: Ezek jó francia és republikánus szavak.

René Viviani: És ha nem veszi tolakodásnak, kedves kartársam, megengedi-e, hogy egy-két szót szólhassak a mozgósítás tárgyáról?

Biztosítom, hogy az ön gondolkodásában félreértés van. Megmondom mi az. Két orosz mozgósítást ismerünk. Az egyik a július 29-iki, mellyel Oroszország az osztrák mozgósításra felelt. Engedje meg nekem, hogy Európa képét, melyet ön csak részben vázolt, egész terjedelmében eleibe állítsam.

A szarajevói gyilkosság június 28-án történt. Azt lehetett volna gondolni, hogy Ausztria a felbuzdulás első pillanatában ultimátumot, még pedig gorombát fog Szerbiához intézni. Azonban idegein uralkodott, hidegvérét megőrizte. Tudjuk miért: tisztán és egyszerűen várta július 23-át. Utazásunk részleteit az egész világ ismerte. Tudták, hogy Kronstadtból 23-án indulunk és az ultimátummal, hogy azt a szerb kormányhoz juttassák, ezen időpontot várták be. Ahogy megtudták, hogy elindulunk két órával később, szintén két órával később az ultimátum elküldetett.

Fernand Engerand: Ez tény.

René Viviani: Az ultimátum tehát elküldetett. Tudjuk, hogy nem Szaszonoff, hanem Lord Grey nyilvánította azt, hogy ez a legsértőbb okirat volt, mely valaha a történelemben előfordult (*Élénk taps.*)

Franciaország, Anglia és Oroszország Szerbiát bölcs mérsékletre intették. Szerbia, ha nem akart történelmi színvonaláról leszállani, legalább azt nem engedhette meg, hogy az osztrák rendőri közegek küszöbét átléphessék, a többi záradékot azonban, még a legszigorúbbakat is, elfogadta, úgy hogy július 25-én, mikor a szerb válasz ismeretes lett, mindenki úgy tekintette, hogy a béke mentve van.

A belgrádi osztrák-magyar követ, ki elutazását, mielőtt a választ megismerte volna, előkészítette, mindezek dacára miért utazott hát el?

A háborút megizenték, Belgrádot bombázták, Szerbiát megszállották. Mit tett Oroszország?

Eleinte csatlakozott Lord Grey ajánlatához, a »beszélgetés négyesben történt és Szaszonoff úr azt mondta: „Ausztria és Oroszország nagyban érdekeltek, Németország, Angolország, Olaszország és Franciaország hivatottak arra, hogy a kérdést megoldják”.

Ah! ha ezt elfogadták volna! Ha ezen vitát Londonba tették volna át! Ha a négy hatalom megfoghatta volna ezen megszületett kérdést, ön, kedves kartársam, ma nem állana ott azon az emelvényen, hogy beszédét elmondja és én — bocsásson meg megfigyeléseim hosszadalmas tárgyalásáért, mire e szomorú

órák emlékéből kifolyólag érzett izgalom ragadott el — most nem szakítottam volna önt félbe.

Közeléptek. Visszautasítottak! Szasonoff úr, távol attól, hogy Ausztriától Szerbia kiürítését kérje, elmenvén egész odáig, hogy a benyomulást helybenhagyja, — csupán az osztrák haderő felvonulásának megakasztását kérte. Visszautasított! Ausztria minden tárgyalásra való felszólítást, mely a bonyodalmat enyhítette volna, visszautasított.

És ezen idő alatt mit tett Németország? Beszéljünk a mozgósításról!

Szőrnyű tény, kedves kolléga, mely szerencsétlenségre a legtöbb történetíró tolla elől elsiklott, azon első ultimátum története, melyet Németország Oroszországhoz intézett.

Július 29-én történt, hogy Ausztria a galíciai határ felé részletesen 11 hadtestet mozgósított. Mit tehetett Oroszország?

Ő volt nagyon is kényszerítve, hogy a galíciai határ felé csapatokat mozgósítson — és nem a német határ felé. Hallgasanak meg, uraim!

Továbbá, mi az az orosz mozgósítás? Katona volt, kedves kartársam. Ismeri a szavak technikai értékét Ami a döntő egy mozgósításban, az nem az okmány, mely nem egyéb, mint egy papírdarab. Ami valami, az a csapatok összevonása, mely azt követi és következképpen a mozgósítás hatályossága három tényezőtől függ: az ország terjedelmétől, a szállítási eszközök tökéletessége vagy közepszerűségétől és a csapatok számától, melyek összegyűjtendők. Mint például Svájcban néhány óra alatt mozgósítani lehet, Oroszországnak ahhoz tizenhat nap kell, míg Németországnak három, Ausztriának három és Franciaországnak is három nap kell ahhoz, hogy mozgósítson. *(Helyeslés.)*

Az már valami, mikor egy országnak tizenhat nap kell ahhoz, hogy csapatait alig létező vasutai segélyével mozgósíthassa, azokat a határra tömöríthesse, hogy megelégedjen ott néhány hadtesttel.

Ultimátum Németországtól. Miért? A német határt égy orosz katona sem fenyegette.

Mi volt a célja tehát ama sértő ultimátumnak, melyet Németország Oroszországnak július 29-én küldött? Ezen idő alatt a háború készülődött. Összejövetel Potsdamban július 29-én este. Ezen összejövetel után fontos beszélgetés Bethmann-Hollweg úr és az angol nagykövet közt. Mit beszelt? Tessék elolvasni az angol kormány levelezését nagykövetjével!

Mit mondott Bethmann-Hollweg úr? Idézem emlékezetből: „Ha Nagybritannia beleegyezik abba, hogy semleges marad, mi biztosítjuk, hogy győzelem esetén francia területre nem reflektálunk. — De a gyarmatokat illető hasonló kötelezettséget vissza-

utasítja. — Mi visszaállítjuk Belgium integritását, lia csapatainknak utat enged”.

A háború azon ponton volt, hogy megüzentessék.

Az elhatározás tehát július 29-én este megtörtént.

De ugyanakkor Angolország tudatta, hogy szabad kezet tart fenn magának arra az esetre, ha Franciaország a háborúba belekeveredik. Tehát frontváltoztatás!

Szaszonoff úr hozzám fordult. Emlékezem ama tragikus éjszakára és ön is, Poincaré úr, mikor önt felkerestem. Szaszonoff úr azt kérdezte tőlem: „Számíthatok-e a szövetségi kötelezettségekre?” Azt válaszoltam 'neki aláírással: „Franciaország hű marad a szövetség kötelezettségeihez, de az előkészületekben, melyeket önöktől talán a nemzeti biztonság megkövetel, ne legyen semmi, ami Németországnak ürügyet szolgáltatna”. Táviratom különben hiábavaló volt. Hogy miért? Frontváltoztatás: Angolország viselkedése az Oroszország elleni háború kitörését július 29-én nem engedte meg egy részletes mozgósítás miatt, mely az osztrák mozgósítás következtében szükségessé vált.

Az ultimátumot visszavonták. Más dolgot fognak előkészíteni, mely valószínűbbnek fog látszani.

De mit következtethetünk ebből? Hallgassanak meg: Július 29-én még nem volt meg az általános orosz mozgósítás; az általános osztrák mozgósítás sem volt meg. Mit akart hát Németország azzal az ultimátummal Oroszország ellen, mely az ő határai felé még csak nem is mozgósított?

És azután tudják-e, mi történt a sajtóban? A „*Lokalanzeiger*” július 30-án délben közölte a német mozgósítási rendeletet. Hogyan történt ez? Á német kormány 29-én oly biztos volt a háborúról, hogy a mozgósítási okmányt minden újsággal közölte. Azután az angol válasz után visszavonták. De az ezzel megbízott hivatalos közeg tévedés folytán a „*Lokalanzeiger*“-t a második rendelkezésről nem értesítette. Von Jagow úr ezen nyilvánossághozatalt Jules Cambon úr előtt, kit ő hivatott, „rossz cselekedet”-nek minősítette. De az az újság nem közölte volna le az okmányt, ha azt a külügyminisztérium és a hadügyminisztérium nem adta volna ki neki. (*Elénk tetszésnyilvánítás halról, közepen, jobbról és a szélsőbal néhány padjairól is.*)

Azután jött a második osztrák mozgósítás. Közeledünk a drámához. És én azt válaszolom önnek: én ellenbizonyítékokat fogok felhozni az ön állításaival szemben, német okmányokból merítve. Mindent ki fogok hagyni, amit az oroszok és franciák mondtak.

Ausztria „általánosan” mozgósít. Jelzem, hogy Ausztria általánosan július 30-án reggel egy órakor mozgósított. Ezt Bethmann Hollweg úr is elismerte. Mely napon, azt kérdezem és különösen mely órában mozgósított általánosan Oroszország?

Ez tényleg az a pont, mely a vita tárgyát képezi. Július 30 és 31 közötti éjjelen mozgósított Ausztria. És most a német okmányokkal, melyek azonnal rendelkezésükre állanak, ha az adatokat azokból kikeresni óhajtják, — bizonyítom, hogy az orosz mozgósítás július 31-én délelőtt tizenegy órakor történt.

Ezt bizonyítja három okmány, amelyeket emlékezetből idézek, de fel is olvashatnám azokat Önöknek: 1. a német császár távirata György királyhoz július 31-én délután két órakor; 2. a német császár egyidejű távirati válasza a cárhoz, ki a béke érdekében esedezett.

Ezen táviratok egyikében sem ejtetik célzás az orosz mozgósításra, — önök a Sárga könyvben, melyet kiadtam, láthatják azokat, melyeket Vilmos császár intézett a cárhoz. Oroszország négy órakor reggel mozgósított és két órakor délután és Németország császára a rendelkezésére álló hatalmas hírszolgáltatási eszközök mellett nem tudta volna azt! Pedig mily szépen hangzott volna az a válasz, melyet György királyhoz és Oroszország császárához intézhetett volna: „Ön azt kívánja tőlem, hogy az előkészületeket szüntessem be és én egy általános mozgósítással állok szemben!”

Íme egy másik okmány, Igen fontos. Önök háborúban voltak. Ismerem viselkedésüket. Önök bizonyára nem olvashattak mindent. Ezen okmány néhány hónappal később jelent meg. . .

Vaillant-Couturier: Én az oroszországi francia nagykövetnek az emlékirataiból merítettem.

René Viviani: Én pedig von Jagow úr előszavára támaszkodom a Fehér könyvben. (*Helyeslés.*) Feltételezem, hogy von Jagow úr tudott valamit.

Vaillant-Couturier: Én is feltételezem, hogy Franciaország nagykövete tudott valamit! (*Felkiáltások.*)

René Viviani: Kedves kartársaim, kérem önöket, én élek vissza a szóval és inkább köszönettel tartozom kartársunknak, hogy azt megengedte.

Minden jóérzésű embernek azt ajánlom, hogy oWassa el azon füzetet, melynek címe „Qui a voulu la guerre? (Ki akarta a háborút?)”, mely 1914 novemberében jelent meg, Durkheim és Denis tanárok aláírásával. Úgy képzelem, hogy részrehajlatlan tollúkból csak az igazság jelenhetett meg. (*Helyeslés.*)

Ebben egy német okmányt az alábbi szöveggel olvashatnak:

„Miután a császári távirat szövegét közölte, a *Fehér könyv* előszavának szerzője a 12. oldalon hozzáteszi:

„Ezen távirat még rendeltetési helyére sem érkezett, midőn az összes orosz haderők mozgósítása még aznap — július 31-én délelőtt” — németül am *Vormittag* — „valósággal megindult. . .”

Vormittag, ez tizenegy óra délelőtt,” a délelőttnek második része.

Von Jagow úr jól tudta, mi történt, ő, aki a *Fehér könyv* előszavát szerkesztette. Ő beismerte, hogy az orosz mozgósítás július 31-én délelőtt tizenegy órakor rendeltetett el. Ez magyarázza meg, hogy Németország császára, György királyhoz és a cárhoz intézett táviratai feladásakor még nem volt értesülve és nem vehette tudomásul az orosz mozgósítást. Ez utóbbi tehát az orosz mozgósítás után következett. *(Élénk taps.)*

És azután! És azután! És azután! tegyük félre a mozgósításokat: ezek csak a bonyodalom külső jelei. *(Helyeslés)*

Németország akarta a háborút. Emlékezzék ön Giolitti úrnak 1914 november havában, az olasz kamarában elmondott nemes beszédjére, melyben megemlékezik arról, hogy Olaszországban 1913-ban, egy évvel a szarajevói gyilkosság előtt aziránt puhatolództak, hogy a központi hatalmakkal együttműködőleg Szerbia ellen fellépne-e? De Olaszország nem akart. Úgy tekintette, hogy a Hármasszövetség szerződése tisztán védelmi jellegű. És ezért az volt a bűnhődése, hogy 1914-ben nem tudták vele a Szerbiához intézett ultimátumot.

Hogyan! Tehát már 1913-ban be akartak vonulni Szerbiába, a bűnt Olaszország nemes viselkedése hiúsította meg! És ön azt állítja, hogy 1914-ben egy mozgósítás története még nyomott valamit a latban! Nem, bizonyára nem! *(Élénk tetszésnyilvánítás.)*

Most tehát köszönettel befejezem. Mit mondjak önnek? Nem tudom az okát ennek a vitának, én nem óhajtottam volna azt. Engedjen mindent elmondanom. Íme harminc éve, hogy tagja vagyok ennek a Háznak, nyolc évet töltöttem a kormányokban és a rettenetes események azon helyen állva találtak, melyet magam nem kerestem. Igyekszem, híven mindazon eszmékhez, melyek ifjúságomban tündököltek, abban a mérvben, mint azt az élet tartozékai megengedik, a pártállások fölé emelkedni. Engedje elmondanom, két emlék lakozik bennem.

Itt, 1919 szeptember 16-án, a békebizottság elnöke lévén, pártoltam, Barthou úr után, beszédemmel a békeszerződést. Nos tehát, békeszerződésünk van. Kényes okmány, nehezen szerkeszthető, sok ellentmondás van benne, de az áldozatok vérével van áztatva. Ez az okmány az, melyben jogunk le van fektetve. Mit csinálunk mi, midőn ezt a vitát folytatjuk? *(Általános élénk helyeslés. Többen felállanak és tapsolnak.)*

Továbbá 1914 augusztus havában, ifjú kartársam, ön a harctéren volt, tudom azt; én a küzdelem azon helyén valék, melyet hazám nekem kijelölt. Augusztus 4-én, este 7 óra felé visszatértem a Szenátusból, miután megszavaztattam a háborús törvényeket. Itt a nemzeti képviselőket lelkesnek és határozottan találtam. Az ifjak elmentek és mi itt maradtunk. Beszéltem a t. Házhoz, az országhoz, a hadsereghez, buzdítottam kötelességre,

függetlenségre, a Köztársasági elnök úr után, a szent egyet-
értésre!

Ah! a nagy és dicső nap! Látom még de Mun urat, a múlt képviselőjét és Vaillant urat, a Forradalom képviselőjét, ezen két aggastyánt, kik látták 1870-et, egymás mellett haladni; a francia forradalmat és a keresztes hadjáratot, Franciaországot a halhatatlanság jelképével, Franciaország egész nemességét, hagyományával, bőkezűségével, mely húsz századon át Poitierstől Valmyig mindenkor fölkelt érette és azért is, hogy megvédelmezze a nemzetek függetlenségét és az emberi nem büszkeségét. És megtámadtatván, újból kezdte azt!

Ezen a napon kerültük a civakodást, a gyűlölködést, a testvérharcot, felemelkedtünk a pártok fölé. Nem jöhet még vissza ez a nap? Gondoljanak arra és újítsák meg szívük mélyéből, ezen nehéz órában, a hazához tett hűségesküjüket. *(Elénk, meg-megújuló tetszésnyilvánítás, a képviselő urak felállva éltetik, számosan üdvözlik a szónokot. — Miniszterelnök úr csatlakozik a képviselőkhöz, hogy ő is üdvözölje és megölelje.)*

RAYMOND POINCARÉ

FRANCIA MINISZTERELNÖK ÉS KÜLVÜGYMINISZTER,
VOLT FRANCIA KÖZTÁRSASÁGI ELNÖK

BESZÉDE.

ELMONDATOTT A FRANCIA KÉPVISELŐHÁZ
A MÁSODIK ÜLÉSÉN 1922 JÚLIUS 6-ÁN.

Elnök: A szó a miniszterelnök urat illeti meg. *(A miniszterelnök fellép a szószékre. — Élénk taps balról, középen és jobbról.)*

Miniszterelnök: Teljesen elég, uraim, hogy a kommunisták nekem azt mondják: „Menj”, ahhoz, hogy kötelességemnek tartsam azt, hogy megérkezem. *(Újból taps ugyanazokból a padokból.)*

Megjegyzem, hogy miután nagysokára az interpellációk sora, melyek bemutatására felhívtam, megindult, a kommunisták 15 tagból álló csoportja mindjárt hármat nyújtott be. Hármat, de melyeknek eszméje, tárgya és formája csaknem azonos. Kettőnek szerzője már elő is adta azokat, úgy hogy most, midőn a szószékre fellépek, teljes őszinteséggel azt kérdezem magamtól, hogy tulajdonképen mire is kell hát válaszolnom. *(Élénk taps balról, középen és jobbról)*

Mistral: Még éppen nem minden interpelláló beszélt.

Miniszterelnök: Legyen nyugodt, mindegyiknek fogok válaszolni, ha majd beszéltek és ha valami mást is mondtak, mint azok, akik megelőztek, megfelelő hosszan arra is felelek majd, de a jelen percben valóban kissé zavarban vagyok.

Marcel Cachin: Értem azt. *(Éljenzés jobbról, balról és középen,)*

Miniszterelnök: És ha csak magam volnék érdekelve, bizonyára még arra sem méltatnám magamat, hogy a tisztelt interpellálóknak válaszoljak. *(Közbekiáltások a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Hagyják beszélni a miniszterelnök urat.

Miniszterelnök: De én megértettem a fejtegetéseikből, hogy mit gondolnak ... *(Újabb közbeszólások ugyanazon padokból)*

Úgy hiszem uraim, hogy önöket engedték beszélni és ami engem illet, mindenesetre én türelmesen hallgattam.

Tegnap Vaillant-Couturier úrnak egy hosszú vádbeszédét hallgattam végig.

Annál nagyobb érdemem volt, hogy türelmesen hallgattam azt és kitartóan, de hiába kutattam, hogy mit értek meg belőle.

de Seynes és több társa: Mi sem.

Vaillant-Couturier: Azért igyekszik igazolni magát.

Henri Le Mire: Ön elég sokáig beszélt, hogy semmit se mondjon, Vaillant-Couturier úr.

Miniszterelnök: Mielőtt megkísérelném, hogy ezen interpellációkra és azon hosszadalmas fejtegetésekre válaszoljak, melyeket a szónokok azokhoz tegnap és az imént hozzáfűztek, élénk sajnálatomra még vissza kell térnem néhány szóval azon eseményre, mely tegnapelőtt ennek a vitának eredete gyanánt szolgált.

Az „*Humanité*”, ugyanis, tegnap egy gyalázatos képet közölt és tudom, hogy azt holnap is újból terjeszteni akarja, amelyről tegnap Vaillant-Couturier úr beszélt, és melyet egész Franciaországban pazarul terjesztettek. (*Közbekiáltások a szélsőhalon,*)

Paul Escudier és Charles François: Miféle pénzen?

Marcel Cachin: Minden moziban benne van.

Elnök: Kérem uraim, őrizték meg a csendet.

Azt hiszem az egész t. Ház meg akarja hallgatni a miniszterelnök urat, anélkül, hogy félbeszakítsák.

Vádak mondtak, ennél fogva joga van ahhoz, sőt kötelessége, hogy válaszoljon rájuk. Mindenkinek, sőt azt mondom, egész Franciaországnak érdeke az. (*Elénk helyeslés.*)

Miniszterelnök: Egyik tiszteletreméltó képviselő úr, Courtial úr az imént a következő levelet adta át nekem, melyet Clermont-Ferrandból egy munkástól kapott:

„Képviselő úr!

„Bocsásson meg, hogy írni bátorkodom önnek. Ön nem ismeretlen előttem, én választója vagyok önnek. Azon hírhedt hajsza tárgyában fordulok önhöz, melynek neve „Poincaré, a háború”.

„Én munkás vagyok, leckét kaphatnék még a francia nyelvből, az érthető, de a jelenben Clermontban felháborító dolog történik, miről értesíteni akarom; és én úgy gondolom, hogyha önnek arról tudomása volna, minden lehető megtenne, hogy azt beszüntessék és szükség esetén a törvény betűihez ragaszkodva, erélyes intézkedések tétessenek, miután most már ezen utálatos hajsztát leküzdeni nem lehet.

„Clermont-Ferrandban és valószínűleg az egész Franciaországban néhány nap óta egy fényképet köröznek, mely Poincaré urat, egy követet, a Meuse département prefectusát, stb. abban

a helyzetben ábrázolja, midőn Verdun egyik temetőjéből, nagy halottaink sírjánál tett látogatásukból visszajönnek.

„A fénykép jobboldalán egy, miniszterelnökünkre nézve valóban becsmérlő szöveg van. Ez az a fénykép, amiről beszélni akarok. Ön azt bizonyosan ismeri. Az „*Humanité*” című lapban, úgy tíz nappal ezelőtt jelent meg. Most jelenleg képeslevezőlap alakjában szerepel. E nemtelen nyomtatványt boldognak-boldogtalannak osztogatták, akár kellett, akár sem. A falukra is kivitték, derék földműveseink között leendő szétosztás végett.

„Levelem nincs helyesen megírva. Én munkás vagyok, — de bizonyára nagyobb fontosságot fog ön annak tulajdonítani, mint ha azt önnek valamely előkelőbb ember írta volna.

„Tessék vele tenni, amit jónak lát, amennyiben abból a veszély nagyságát megítélheti, melyben forgunk.

„Bocsásson meg, képviselő úr, hogy ily sokáig feltartóztatom. Fogadja, stb. . .

„Paul Mulsan hadirokkant, munkás a clermonti gyárban s. k.”
(*Élénk taps balról, középen és jobbról.*)

Ezen levél elegendő lenne ahhoz, hogy sok galádságért megbosszuljon. (*Taps ugyanazon padokból*)

Sok tagja a t. Háznak már látta ezen képeslevezőlapot. Az nem a hivatalos fénykép után készült, mint azt Vaillant-Couturier úr mondta,- hanem a „*Monde illustré*” egy fényképe után, melyet a t. Ház rendelkezésére bocsátok, melyen egész tisztán látható — a „*Monde illustré*” képe sokkal nagyobb és jobban látható, hogy sem a követ, Myron Herryck úr, sem én nem mosolygunk.

Lenoir: Elég, ha mondja.

Charles François és több társa: Sohse védelmezze magát! (*Közbeszólások a szélsőbaloldalon*)

Miniszterelnök: A nap a szemünkbe süttött és ennek következtében vonásaink némiképen módosulhattak.

Hozzáteszem, hogy dacára az átható napsugárnak, födetlen fővel Voltam, mi eléggé bizonyítja, képzelem, hogy midőn temetőben vagyok, én is, mint minden francia, megtisztulem a holtakat. (*Taps*)

Adolphe Chéron: Ama klisé hamisítva van. Elég ha megfigyeljük kissé, hogy azt észreveggyük. (*Élénk taps balról, középen és jobbról. Közbeszólások a szélsőbaloldalon.*)

Paul Escudier: Ez gyalázat. Ne beszéljünk róla többé.

(*Egy hang közévről*) Egy hamisítónak a műve.

Miniszterelnök: Azon propaganda, mely bizonyos, szerencsére igen szűk körben a háborúért való felelősség tárgya körül működik, nem kis mértékben utálatos. Annál inkább az, mert nem egyedül egy egyén ellen irányul, amit még el lehetne nézni, hanem azért, mert magát Franciaországot érintheti.

Cornudet: És érinti is!

Miniszterelnök: Valóban bámulom Cachin úr értelmezését erről az emelvényről.

Ő nekünk ezt monda:

„Nem keresek mentséget az imperialista Németország részére. Ellenkezőleg, elítélem azt”.

Hogyan! nem látja ön be, hogyha ön ugyanakkor elítéli Franciaországot, azzal legalább felerészben Németországot menti! *(Élénk taps.)*

Charles Baron és többen a szélsőbalról: Nem Franciaországot! *(Zaj.)*

Elnök: Figyelmeztetem a közbeszólókat, hogyha így folytatják, a házszabályokhoz nyúlok.

Szíveskedjenek a csendet megőrizni.

Charles Baron: Poincaré úr nem Franciaország. Mily gögő. Olimpuzi Jupiter! *(Közbeszólások és zaj.)*

Elnök: Rendreutasítom önt.

Kérem önöket, engedjék, hogy a miniszterelnök úr beszédét folytathassa.

Miniszterelnök: Hallottam, mint mindenki, igen tisztelt Baron úr hangjait. Baron úr azt akarja megértetni, hogy én nem vagyok Franciaország. Nem szükséges annyi fáradság ahhoz, hogy az bebizonyíttassék.

Charles François: Egy nagy francia mindenesetre.

Miniszterelnök: De én képviseltem Franciaországot *(Helyeslés)* és én képviseltem azt a legkomolyabb és legnehezebb óráiban, és ha talán méltatlan voltam is ahhoz, hogy képviseljem, de kénytelen vagyok azt is kimondani, hogy az idegenek szemében én személyesítettem Franciaországot *(Taps)*, és ha önök nem csupán a Köztársaság volt elnökét, de a dolgok természeténél fogva mindazon kormányokat is támadják, kik körülötte egymást követték, önök Franciaországot magát támadják. *(Újabb tetszésnyilvánítás. — Közbekiáltások a szélsőbaloldalon.)*

Morucci: Az igazság az, hogy mi egy bizonyos politikát támadunk.

Elnök: Önnek nincs joga közbeszólni. Ez az igazság.

Miniszterelnök: Ezek az urak határozottan félnek attól, hogy magamat teljes szabadságban fejezem ki. *(Taps.)*

Uraim, olvassák el azon könyvet, melyet éppen most igen tisztelt kartársunk, André Fribourg, ezen cím alatt: „A gyűlölség magvetői. — Munkájuk Németországban a háború előtt és azóta” címen kiadott. Ott látni fogják, okmányokkal pazarul támogatva, hogyan készítette elő Németország a háborút hosszú évek során, hirdetések, röpiratok, dalok, regények, emlékiratok, színházak, mozik, értekezletek és különösen oktatások által, látni fogják abban azt is, hogy ma is ugyanazon eszközökkel,

ugyanazon támadásokat folytatja, de ezúttal a versaillesi szerződés ellen. (*Taps.*)

A versaillesi szerződés szerzői azt akarták, hogy az mindenekelőtt erkölcsi alapon nyugodjék. Úgy gondolták, hogy nem igazolhatják azt csupán a győzelem által, mint azt hajdan tették, hanem igazolhatják azt mindenekelőtt a háború felelőségei által és a két francia Kamara ezen felfogáshoz egyhangúlag társult.

Itt Barthou úr, a Szenátusban Léon Bourgeois úr, figyelemreméltó jelentéseikben kifejtették, hogy Németország egyaránt egyedül felelős úgy a háború megüzenéséért, mint azon megvetendő módszerekért, melyekkel azt folytatta. Hasonló véleményt tápláltak e tekintetben az összes szövetkezett államok és a szerződés helybenhagyatott anélkül, hogy akár itt, akár máshol valaki felszólalt volna, hogy az igen tisztelt előadók véleményének ellentmondjon.

A szerződés, mint tudják, a császári Németország vétkeiségeinek alaki beismerését tartalmazza, aláírva a német meghatalmazottak által.

Azóta, abban a mérvben, amint az idő múlt, Németország felemelte a fejét és visszatért háború előtti szokásai legtöbbszöréhez. Ma minden ügyes fogást, minden kibúvót megragad, hogy a jóvátételi összegek fizetésétől meneküljön, gondolván, hogy miután a jóvátételek elve a felelősségre van alapítva, a legbiztosabb módja a fizetés alóli menekülésnek, ha a felelősséget, melyet elismert, megdönti. (*Taps halról, középén és jobbról.*)

Paul Escudier: És ezen propaganda maga?

Alexandre Varenne: Önök szolgálatot tesznek neki azzal, hogy tárgyalják.

Josse alezredes (*a szélsőbalhoz*): Önök megkönnyítik Németország munkáját.

Aristide Briand: Amit a miniszterelnök úr mond, az nagyon igaz. Ugyanezen tételt támogatta Londonban a szövetségesek előtt dr. Simons, Németország külügyminisztere. Ezen kihívás folytán a szövetségesek Németországhoz ultimátumot intéztek, arra gondolván . . .

Miniszterelnök: . . . hogy megújítsák és megerősítsék!

Aristide Briand: . . . hogy az okmányra rávezessék az alapelvet; amelyből Németország egész felelőssége származik. Nos, ez ultimátum és az alapelv kinyilvánítása a Keichstag többsége által elfogadott. Tehát nem csupán a meghatalmazottak, hanem Németország egész képvisellete egyszer s mindenkorra beismerte az ország felelősségét. (*Taps.*)

Miniszterelnök: Köszönöm Briand úrnak, hogy magyarázatot ily pontossággal kiegészítette.

Szerencsétlenségre ezen fokozatos beismerés nem akadályozta meg Németországot abban, hogy néhány hónap óta az egész világon, a volt semleges országokban, a szövetséges országokban. Amerikában és magában Franciaországban mozgalmat indítson.

Kikerülhetlen volt — nem csodálkozom rajta, sőt el sem szomorít — kikerülhetlen volt, hogy; ezen mozgalmak központja lehetni, — a szerencsés én valék. Én voltam a miniszterelnök a balkáni háború kezdetén. Én voltam a Köztársaság elnöke 1913-tól 1920-ig. Németország tehát, ez végzetes, — az államfőben személyesítette a francia politikát. A tárgyalások szükségére miatt igenis elfogadom ezen személyesítést, de minden magyarázat előtt egy kettős megjegyzésem van.

Azon politikát illetőleg; melyet 1912-ben mint miniszterelnök követtem, minden felelősséget elfogadok. De hozzáteszem azonnal és biztos vagyok abban, hogy senki sem fog megcáfolni — azok közül, akik itt vannak ebben a teremben — hogy összes munkatársaim abban szorosan velem együtt működtek. Ezt, jól értsenek meg, nem az”ért mondom, mintha a felelősségben őket részeltetni akarnám.

Klotz: Ez teljesen igaz.

Miniszterelnök: Én mondom ezt — és köszönöm Klotz úrnak, jelenlegi pénzügyminiszterünknek, hogy velem együtt azt állítja — egyszerűen azért, hogy megmutassam a t. Háznak, hogy ha személyes politikát akartam volna követni, csak gyengén háborúsat is, nem tehettem volna azt, mert kartársaimat minden nap, mindenről értesítettem és véleményüket mindenben kikértem. *(Taps.)*

Charles Bernard: Ők azt tudják jól.

Miniszterelnök: Ezen kartársak közt voltak olyanok, mint Léon Bourgeois úr, Briand úr — ő bizonyval emlékszik rá — Klotz úr, . . .

Klotz: Az bizonyos.

Miniszterelnök: . . . Pams úr, ki azután versenytársam volt a Köztársaság elnökségeért, de ki, egészen az utolsó óráig — Briand úr és Klotz úr emlékeznek rá — szorosan velem együtt maradt . . .

Aristide Briand: Ez tény.

Miniszterelnök: . . . ki azóta, a háború alatt miniszter lett és ki egyike volt legszívesebb és leghívebb munkatársaimnak. *(Taps.)*

És egyik kartársam. Steeg úr maga, egy cikkében, mely néhány hónappal ezelőtt jelent meg, egy szavamat idézi, melyet akkoriban a Minisztertanács egy ülésén mondtam. Bevallom, magam nem emlékeztem rá, — az annyira kifejezte benső gondolataimat és azt természetesnek találtam. Teljes ülésben ezeket mondtam:

„Ha bizonyos volnék is abban, hogy a háború bennünket győzelemre vezetne, akkor sem venném soha magamra a hadüzenet felelősségét”. (*Taps.*)

1913 januárban — ez a második megjegyzésem — a Köztársaság elnöke lettem.

Mint azt tegnap Viviani úr megható rögtönzésében elmondotta, én ezen időponttól kezdve alkotmányjogilag felelősségre vonható nem vagyok, de kész vagyok átvenni az erkölcsi felelősség nagy részét mindazon cselekményekért, melyek az elnökségem alatt egymást követő kabinetek által végeztek. Mindenesetre -beszélék a külügyi és hadügyi politikáról, a háború alatt. Az 1913. év végétől a háborúig engem környező és Doumergue és Viviani urak elnöksége alatt egymást követő minisztériumok tagjainak többsége ellenfeleimből került ki. Az egyetértés azonban, nemde Viviani úr, teljes és szoros volt közöttünk és állítom, hogy soha, de soha még csak egy sort sem írtam anélkül, hogy azt előzetesen, jóváhagyás végett a minisztertanács elé ne terjesztettem volna.

Ezen két előzetes megjegyzés fenntartása mellett az interpellációk állításaira most már válaszolni fogok és pedig először az első időszakot, azután pedig a másodikat illetőleg.

Az 1912. évről beszélve, feledik, vagy kissé nagyon is feledni látszanak, milyen volt az az 1912. év. Egy látszólag természetesen egyszerű dolgot mondok, ha megemlítem, hogy az 1912. év az 1911. év után következett, de ez az 1911. év Franciaországra nézve rettentően mozgalmas és nyugtalanító volt. Az agadiri ügy mély benyomást szült, melyet ma elfeledhettünk ugyan, de mely megzavarta az egész országot. Az egész Franciaország azt kérdezte, milyen lesz a holnap.

Hosszas és kínos tárgyalások folytak. Az 1911 november 4-iki szerződés az országban, mint emlékeznek, mély csalódást okozott. A Congo egy részéről való lemondás Franciaország szemében egyértelmű volt a hazai föld egy részének elvesztésével.

Időközben egy véleménykülönbség következtében, mely a Szenátus bizottsága előtt az akkori miniszterelnök, Caillaux úr és a külügyminiszter, Selves úr közt szülemlett, miniszterválság tört ki. Fallières elnök úrhoz hívtam, ki már több ízben felajánlotta nekem a miniszterelnöki tárcát és nagyon szívélyesen unszolt arra, hogy azt elfogadjam.

Az ő és Lécui Bourgeois úr unszolására belementem, de nem bízván erőimben” és tapasztalataimban, a Köztársaság legkitűnőbb személyiségeivel vettem körül magamat. Magam mellé vettem, nem csupán Léon Bourgeois urat, hanem Briand, Millerand, Steeg, Delcassé, Klotz urakat, a többit ha nem is említem, de nem feledem őket sem.

Először is egy egyezségi szerződéssel léptünk fel Németországgal szemben: dacára a Szenátus több kiváló tagja ellenállásának, dacára jelesen Clemenceau és Pichon urak ellenkezésének, az 1911 november 4-iki szerződést elfogadtattuk. Különben a jóakarát ezen bizonyosságáért igen rosszul jutalmaztattunk,, és a háború óta gyakran kérdem magamtól, hogy vájjon nem nekik, az ellenzőknek volt-e igazuk.

Mégis mindjárt a ratifikációt követő időben folytonos, meghatározhatlan nehézségek merültek fel Marokkó miatt. Itt voltak, kezdetben egy személyiség követelései, kit neveztek Ficke úrnak. E németet a nagykövetség nagyon pártfogolta és ő mindennap megraboltatásáról panaszkodott. Néhány évvel később, a hadüzenet után kítűnt, hogy nem volt más mint német kém. Kutattak nála és kiderült, hogy Németország a marokkói háborút több év óta előkészítette. Ebből kifolyólag, ha az események nem törtek volna ki a Bálkán félszigeten, bizonyára kitörtek volna nemsokára Marokkóban. De a Kelet volt az, honnét a vihar első mennydörgései hallatszottak.

Oroszországgal karöltve járó politikánkat a kommunista urak kissé homályosan látva, de nagy hevességgel, ezen a téren helytelenítik. Bizonyos, többé-kevésbbé hiteles, mindenesetre hiányos nyilatkozatokra támaszkodnak, melyek a Szovjettől erednek, és különösen egy könyvre, melynek a „*Fekete könyv*” titokzatos címét adták, melyet franciára egy megtévedt, a szovjet zsoldjában maradt hírlapíró, Marchand úr fordított le — kinek zárjelben mondva, pályafutását én könnyítettem meg. (*Nevetés.*)

Marcel Cachin: Igen tisztességes ember!

Miniszterelnök: Cachin úr, ha olyan tisztességes ember, lett volna, jót állok róla, hogy nem írta volna rólam azt, amit írt. (*Taps.*)

Marcel Cachin: Ez egy nagyon becsületes ember.

Miniszterelnök: Ha valaki egy államférfitől szívességet jött kérni, annak legalább hallgatni kell tudni. (*Taps.*)

Bárhogy van is, uraim, a *Sárga könyv*, melyet kiadtunk, megmutatja azon hézagokat, valótlanságokat, tévedéseket, képzelődéseket és önkényes megrövidítéseket, melyek a *Fekete könyvben* vannak. Hozzáteszem, hogy magában a francia kiadásban, melyet, ha nem csalódom, a „*Humanité*” közölt, azokat a részleteket, melyekről azt vélték, hogy reám nézve terhelő következményekkel járhatnak, több oldalon át nagy betűkkel domborították ki, ellenben azokat, melyek válaszulván bizonyos, ezen emelvényről elhangzott állításokra, lapokon keresztül mind kis betűkkel nyomtatva közölték. Erről a bizonyítékot még nyomban hozom.

Egy kiváló diplomata, kit önök közül sokan ismerhetnek, Romieu úr egy friss füzetben a szövegeket gondosan összehason-

lította és rámutatott az orosz kiadás minden rosszindulatú részletére, úgy ahogy az megjelent.

Azon politika, melyet mi 1912-ben követtünk, uraim — hangsúlyozom és azt nem cáfolhatják meg — az az európai szoros egyetértés politikája volt. A végből, hogy csoport csoport ellen ne ütközzék, a balkáni válság első órájától kezdve az utolsóig, minden erőfeszítést megtettünk, hogy az érintkezést nemcsak Oroszországgal, nemcsak Angolországgal, hanem a többi hatalmakkal is fenntarthassuk.

Ez végtére is igen természetes, sőt kötelező volt: mi félünk Ausztria és Oroszország ellentététől a keleti kérdésben és ezt mindenáron el akartuk kerülni.

Igy történt, uraim, hogy egy adott pillanatban láttam, hogy egy orosz terv egy osztrák tervvel ellenkezik. Azonnal táviratoztam bécsi nagykövetségünknek, 1912 szeptember lén:

„Ön kifejezheti személyes címen véleményét, hogy a Köztársaság kormánya, szoros egyetértésben a Hármas Entente-tal, a Keleten semmi különös érdeket nem táplál és hogy azt látja, hogy a balkáni kérdés megoldásához az összes hatalmak közreműködése szükséges”.

Néhány nappal később, uraim, még egy megjegyzésre válaszoltam, melyet hozzám az orosz kormány intézett: „nekem elegendhetetlennek látszik, hogy az osztrák kormánnyal a legszorosabb érintkezés legyen fenntartva”.

November 18-án a német külügyminisztérium államtitkára felvette a kezdeményezést azzal, hogy öt általános érdekű pontozatot sorolt fel, melyekkel a nagyhatalmaknak a döntést a balkáni béke szabályozását illetőleg maguknak kell, hogy fenntartsák. Azonnal válaszoltam:

„A francia kormány el van határozva, hogy a von Kinderlen úr által indítványozott öt pont fölött az összes hatalmakkal beszélgetést folytasson”.

Néhány nappal később von Kinderlen úr megváltoztatta véleményét, ragaszkodván ahhoz, hogy Ausztria és Magyarország az albániai kérdésben és az adriai bejáratéban a kizárólagos vizsgálatot maguknak fenntartsák. Azonnal táviratoztam Jules Cambon úrnak:

„Nekem szükségesnek látszik, hogy az összes kérdések megvitatásához az összes hatalmak meghívassanak”.

Látható tehát az általános irány, melyet elfogadtunk és melytől, látni fogják, egyáltalán nem tértünk el.

Annyira, hogy 1912 december 20-án, néhány nappal köztársasági elnökké történt megválasztáson! előtt, a kiváló szónok, kiről tegnapelőtt óta többször beszéltünk ezen emelvényről, Jaurès úr maga igazságot szolgáltatott az általam követett politikának. Ez az ülészak legvégén történt: ezután már, elnökké

választatásomig alig szerepeltem a t. Ház előtt. Íme, hogyan fejezte ki magát Jaurès úr, midőn ezen emelvényről az általam követett politikáról nyilvánosan és ünnepélyesen nyilatkoztam:

„Nekünk elég, hogy Poincaré úr őszintén akarta a békét, hogy Európában azt a benyomást keltette, hogy megértette azt, hogy Franciaországnak kötelessége volt a béke művében őszintén együttműködni.

„És nem háládatosság nélkül jelzem, hogy a miniszterelnök úr már a válság kezdetén felvette az általános beszélgetések kezdeményezését valamennyi ország között, amik a bonyodalmat gyöngítették, ellanyhították és amik Londonban egybegyűlt nagykövetek értekezletében a végleges alakjukat öltötték/ (*Általános élénk helyeslés és taps*)

Mégis azt állítják, hogy Oroszország uszályán voltunk és különösen az Izvolszkij úrén. Megvallom, kissé zavarban vagyok, mert nem szeretek a holtakról nyilatkozni és nem akarok Izvolszkij úrról másként beszélni, mint tisztelettel, mert egy szövetséges hatalom képviselője volt és különösen, mert' volt egy fia, ki Franciaország szolgálatában sebesült meg. (*Taps.*)

De valamennyi kartársam az 1912. évben és jelesen Briand és Klotz urak, kik mindketten jelen vannak, biztonnyal emlékeznek rá, úgy mint magam, hogy távolról sem bíztunk teljesen Izvolszkij úrban. Éppen ez a bizalmatlanság volt utazásom lényeges oka; valamennyi kartársam esdve kért, hogy utazzam Petrográdra, illetve Szentpétervárra, miután abban az időben, az 1912. év nyarán még az volt a neve az orosz fővárosnak.

Évek hosszú sora óta voltunk szövetségesei Oroszországnak és ezen szövetséget, magától értetődik, mint az európai egyensúly lényeges alkotóját, fenn akartuk tartani.

Épp így kívántuk és épp úgy a haza érdekében mint saját biztonságunk érdekében, ápolni a francia-angol egyetértést, úgy amint az az 1901-iki egyezség óta fennáll, melyet Cachin úr az imént oly furcsán elcsúfított.

Ez az a politika, melyet én követtem. S ez, melyet valamennyi francia kabinet követett, kivétel nélkül, lett légyen az mérsékelt, radikális vagy radikális szocialista és Franciaország valóban nem is követhetett mást.

Vaillant-Couturier úr azt mondta tegnap, hogy volt Franciaországban egy „háborús párt”, idézett ez alkalommal egy füzetet „Agathon” aláírással, mely, úgy látszik, Colrat úrnak volt ajánlva. Colrat úr nincs itt, de nem fog meghazudtolni ...

Alexandre Varenne: Nincs messze.

Miniszterelnök: Tényleg, vonzalom tekintetében mindig nagyon közel van hozzám. (*Helyeslés.*)

. . . mielőtt képviselő lett, sohasem beszéltem vele politikáról. Olyan volt, mint André Paisant úr, mint Charles Reibel

úr, mint Léon Bérard úr, egyike munkatársaimnak az igazságügyi palotában, de csupán ott. Abban az időben nem tárgyaltam vele másról, mint hivatalos ügyekről. Óhajtanám, hogy azon átléphetlen határvonalat, melyet ügyvédi hivatásom és politikai szereplésem közt mindenkor megtartottam, más is oly szigorúan tiszteletben tartsa. *(Elénk taps.)*

Ernest Lafont: Ön szigorú Colrat úr irányában. *(Felkiáltások.)*

Miniszterelnök: Colrat úrnak tehát szabadságában állott, hogy elfogadja-e a könyv ajánlását vagy hogy egyszerűen az „*Opinion*”-ban akármelyik cikket közlétegyen. De hozzáteszem, hogy mégis kíváncsi voltam, miután hírlapi cikkről beszéltek, előkeresttem az „*Opinion*” azon számát, melyben megjelent és íme mit olvastam annak tetejében. Ez az 1918 december 14-iki szám. Ez tehát a háború végén történt. Colrat úr ugyanis a háború alatt a hadseregben volt.

Azon újságszám, melyben a tegnapelőtt felhozott cikk megjelent, melyért önök be fogják látni, hogy nem vagyok felelős, ezen szavakkal kezdődik:

„Van szerencsénk t. olvasóinkkal közölni, hogy a közeli január hó 1-ével az „*Opinion*” tényleges igazgatását újból Maurice Colrat úr veszi át”.

Vaillant-Couturier úr, ön az újságszámot végigolvashatta volna. Ön ezt egészen természetesnek találja? Ön ügyvéd. Engedje meg, hogy egy tanácsot adhassak önnek, az idősebbnek tanácsát: ha a vitába egy üggyarabot akar bedobni, azt elejétől végéig mindenkor olvassa el és sohase hagyja ezen munkát ellenfeleire. Ez elvetendő eljárás és nem is sikerül soha! *(Nevetés és taps.)*

Máskülönben is megszegyenítőnek találom, hogy ily nyomorúságos állításokról, melyek ezen szószékből legutóbb elhangzottak, a leplet lerántsam. Azt mondani, hogy Franciaországban . volt „háborús párt” annyit jelent, mint közbevetni egy állítást, melyet talán Németországban örömmel fogadnának, sőt arra is érdemesítenék, hogy kiplakatírozzák, de ez csak valótlanságot fejez ki.

Ha volt Franciaországban néhány megtévedett, kinek ily gondolatai voltak, nevezze meg őket! De egyetlen felelős politikai egyén sem lesz köztük. *(Helyeslés)*

Adrien Pressemane: Ön tagadja a tényt. *(Felkiáltások.)*

Miniszterelnök: Meg tud-e ön nevezni egy felelős politikai egyéniséget?

Ismétlem, hogy senkinek sincs joga egy „párt” nyilvánításainak nevezni azt, ami csak egyes elkülönítettek nyilvánítása, ezek nem felelnek meg a közönség érzelmeinek. Franciaország a háború előtt alaposan békés volt. *(Taps.)* Az bizonyos, hogy

az elszakított tartományokról nem feledkezett meg. Nagyon is megvolt a joga, hogy ez emléket szíve mélyén őrizze. De senki Franciaországban, úgy értem, hogy senki a felelős egyéniségek közül, senki a francia Kamarákban egy megtorló háborúra nem gondolt. *(Taps.)* És uraim, azt hiszem, hogy egész Franciaország gondolatát tolmácsoltam, midőn a kereskedelmi és ipari választmány bankettjön ugyanazokat mondtam, mint tevém ugyanazon választmány előtt 1912-ben a balkáni válság tetőpontjának idejében:

„Hogyha a béke fenntartását célzó annyi őszintén alkalmazott erőfeszítés ellenére a háború bekövetkezhetne — és milyen háború! a legborzasztóbb, melyet a világon megívhattak! —, kétségbe kell vonnunk a józan ész, a művelődés és az emberiség létezését”. *(Helyeslés.)*

Hozzáteszem — miután Vaillant-Couturier úr arra hivatkozott, hogy én lotharingiai vagyok —, hogy a lotharingiaiak, ha lehet, még sokkal inkább ragaszkodnak a békéhez, mint a többi franciák.

François Binet: Igen jó okaik voltak!

Miniszterelnök:- Ismerték tényleg — igenis, jó okaik lehetnek akárkinél jobban ismerni — a háború kockázatait. Emlékezhettek a betörésekre, melyeket annyiszor' át-szenvedtek.

Magam is, uraim, ha megengedik, hogy magamat is belevonjam a dologba és bocsánatot kérek, mint szomorú gyermekkori emlékre emlékezem egy három hosszú évig tartó német megszállásra, melynek a tartomány, melyet ma képviselni szerencséttem, ki volt téve. Tudtam jól, hogy egy új háború szerencsétlen szülőföldemet az oly gyakran megismert megpróbáltatások megújulásának teszi ki. Tudtam jól, hogy szülőházainkat bombázni és elpusztítani fogják és hogy vidékünk a háborút drágábban fogja megfizetni, mint az egész Franciaország.

Igenis uraim, amit 1912-ben mondtam és amit Steeg úr ismételt, azzal legmélyebb gondolataimat teljes valóságukban fejezte ki: soha, soha sem akartam volna vállalni a háború felelősségét, még akkor sem, ismétlem, ha a győzelemről: biztos lehettem volna!

De amennyire el voltam határozva mindent megtenni, hogy ez a háború kikerültessek, éppen annyira kész voltam mindenre, hogy ha már, dacára a béke fenntartását célzó összes erőfeszítéseinknek, a háború mégis kitörne, az győzelemmel és Elzász-Lotharingia felszabadításával végződjkék. *(Élénk tetszésnyilvánítás halról, középén és jobbról.)*

Ez a kettős gondolat — akármit mondjanak, semmi ellentmondást sem tartalmaz — sugalmazta harmincöt év óta egész politikai életemet. De hát miért beszéljek magamról? Ez a gondolat sugalmazta az egész francia politikát.

Tehetnek nekem, bizonynyal, elég szemrehányást, de van

valami, amire nézve igyekeztem, hogy szemrehányást. soha se érdemeljek: sohasem változtattam meg azon eszméket, melyeket védelmeztem, mindig republikánus voltam és hazafi. (*Taps.*) De sohasem voltam híve a hiábavaló hengegés, vagy a túlzó nemzetieskedés politikájának és kételkedem, hogy valaki, harmincöt év óta elmondott beszédeim egyikében is csak egy szót is találna, mely háborús színezettel bírhatott volna.

Oh! önök kerestek — és semmit sem találtak! (*Taps balról, középen és jobbról. Közbeszólások a szélső baloldalon.*) Oh, igen! megtalálták — amit tegnap felhoztak! . . .

Vaillant-Couturier: Elismerem elővigyázatosságát. (*Felkiáltások jobbról és középen.*)

Miniszterelnök: Bármennyire rágalmaznak is meggondolatlanságomért és bármennyire tisztelnék is meg, ha kell, elővigyázatosságomért, de arra igyekeznek, hogy abba gúnyt és rosszindulatot keverjenek.

Dupin: Ez a bizonyosság, hogy kerestek és hogy semmit sem találtak.

Miniszterelnök: 1912-ben egy pillanatban, midőn Franciaország az agadiri események miatt még remegett, igyekeztünk a Hármas-ántántot szorosan együtt tartani — mondtam és nem fogok megszűnni azt ismételni — mint a béke lényeges biztosítékát Németország növekedő imperializmusával szemben. De egy pillanatig sem akartuk — majd látni fogjuk — nem akartuk hogy annak támadó jellege legyen, A mi politikánknak mindig a legnyomatékosabb európai jelentősége volt. Nem akarok erre más bizonyítékot felmutatni, mint magának a *Fekete könyvnek* azon lapjait, jelesen azokat, hol Izvolszkij úr 1912 február 8-án azon beszélgetésekre hivatkozik, melyek köztünk a Haldane lord által megkezdett angol-német tárgyalások fölött folytak. Nem szükséges mondanom, hogy ezek a részletek a francia kiadásban apró betűkkel vannak nyomtatva: (*Nevetés.*)

„Poincaré úr kijelentette nekem, hogy a francia kormány csak örülhet azon kísérleteknek, melyeket a jelenben Anglia és Németország egymásközötti szabályszerű viszonyaik megállapítása céljából bevezettek, és hogy ezen kísérletek, francia oldalról, az angol kormány teljes őszinteségét illetőleg a legcsekélyebb aggályokra vagy kételyekre okot nem szolgáltatnak. Inkább félelemnek volna helye azon esetben, ha a kísérletek meghíúsulnának, amennyiben ez az angol-német viszony még nagyobb elhidegülésére vezethetne, mi az európai békét újabbban fenyegethetné.

„Poincaré úr nyilatkozatai nekem teljességgel őszintéknek látszanak és részemről optimizmusát ezen ügyet illetőleg megerősíteni igyekszem. Mindazonáltal nem tudom észrevétlenül hagyni, hogy az itteni katonai körökben ettől némileg elütő nézet uralkodik ...”

1911-ben, uraim, az agadiri ügy után természetesen kikértük Ausztriától a november 4-iki francia-német szerződéshez hozzájárulását. Az összes hatalmak, amelyek aláírták az algeszi-rázi okiratot és jelesen Olaszország azonnal helybenhagyta azt.

Ausztria ellenben kérte magát és az elfogadás ára gyanánt — most jövök arra, amit tegnap a „Crozier-féle incidens”-nek nevezünk — Ausztria azt kérte, hogy a párisi pénzpiac az osztrák-magyar államkölcsön papírjai részére megnyitassék.

Klotz úr bizonyos emlékszik ezen eseményre: igen szorosán kavarodott bele. Hozzáteszem különben, hogy ellentétben azzal, amit mondtak, ez nem a Poincaré, hanem > Caillaux úr miniszterelnöksége alatt történt.

Klotz: Tökéletesen igaz.

Miniszterelnök: Részletezni fogom. Egyáltalában nem bírálok azt, ami akkor történt. Ellenkezőleg, látni fogjuk, hogy azt, ami előttem történt, nekem tulajdonították, de hogy az, amit előttem tettek, tökéletesen jogos volt.

A t. Ház mindazon pénzügyi cselszövényeket ismeri, melyek előfordultak, igen gyakran ezen tőzsdei bevezetések miatt, midőn különösen, hajdan Ausztria ügynökei, vagy Németország ügynökei által kértettek. Ezúttal ezen követelés a november 4-iki szerződés kérdésével kapcsolatban állítottatott fel. Ez — megállapítom — 1911 novemberben történt, azaz midőn de Selves úr volt a külügyminiszter.

November 6-án de Selves úr táviratozott Crozier úrnak. Kérem a t. Házat, engedjék meg a részletezést ...

Paul Escudier: Az igen fontos.

Miniszterelnök: . . . az valóban nem kis mérvben fontos.

Paul Messier: A történelemben vagyunk.

Miniszterelnök: Ma tényleg a történelemben vagyunk. Tegnap egy kissé a regényben voltunk. *(Helyeslés.)*

Hozom az ügyszerabokat.

Mondám, hogy november 6-án de Selves úr már figyemzett Crozier úr közbenjárásával az osztrák és magyar kormányt, hogy a két kérdés összekeverése nem kívánatos. Tisztán ezeket mondta:

„Nem tudom, melyek azok a körülmények, melyekre Aerenthal gróf céloz és amelyekkel mi Ausztriának nem kedvezünk. A kölcsönök kérdése technikai kérdés, mely semmi kapcsolatban sincs a marokkói üggyel”.

Aerenthal gróf azonban e két kérdést, melyeket de Selves úr teljes okadatolással meg akart különböztetni, nem kevésbbé igyekezett összekeverni és 1911 november 18-án Crozier úrnak egy jegyzéket adott át, eképen fogalmazva — ezek voltak azon ajánlatok, melyekről tegnap szóltak.

Ezen ügydarabban a császári és királyi minisztérium ki nyilatkozatja, hogy Ausztria-Magyarország „a francia Köztársaság és Németország közt a marokkói ügyben létrejött szerződésnek féltékenység, valamint aggodalom nélkül szemébe néz” és hozzáteszi:

„Jóindulattal fogjuk tehát vizsgálni az egyezmény pontjait, s készek vagyunk úgy fogadni, mint a béke és összhang új biztosításai

„Meggyőződve arról, hogy jó viszonyaink megengedik, hogy a gazdasági téren Franciaországgal ”súrlódás nélkül együttműködünk, Marokkóban, mint máshol a Keleten, nem kötjük bele egyezésünket, mint azt más hatalmak hinnék tehetni, anyagi kárpótlásokhoz, legyen az Marokkóban vagy máshol. Azért is reméljük, hogy a Köztársaság kormánya szívesen adandja támogatását erőfeszítéseinkhez, az Ausztria-Magyarország és. Franciaország gazdasági erői közötti arány olyan kibővítéséhez, mely a két nagyhatalom egymás iránti politikai viselkedésének megfelelően. Ezen téren első helyen áll az Ausztria és Magyarország államadóssági kötvényeinek a párisi pénzpiacon leendő elhelyezésének lehetősége. A Köztársaság kormányának magas befolyása bizonyára, hacsak elfogadja általánosságban nézetünket, könnyen kieszközölné, hogy címleteink a hivatalos tőzsdei jegyzékbe bevezetessenek.

íme, uraim, a jegyzék, melyet úgy láttak tegnap, mint a politikai egyetértés egy ajánlatát.

Már az első pillanatban azonban Crozier úr nem csalódott. Mert átküldve azt de Selves úrnak, ezt írta:

„Nem kétséges, hogy a választól, melyet ezen bevezető sorokra adni fogunk, az alakítások gyorsasága vagy lassúsága függ, melyeknek Ausztria-Magyarország hozzájárulását a francia-német szerződéshez megelőzniök kell”.

Ezen ügydarabban, melyet oly furcsán másítottak meg, nem volt más, csak egy dolog: egy rossz ízlésű feltétel, melyet az osztrák kormány állított fel a marokkói szerződés elfogadása ellenében. Ausztria pénzpiacunk megnyitását kívánta. De ugyanakkor fejlesztette haderejét szárazon és vizén és Németország kívánságára — ez, ami fenyegető volt Olaszországra nézve — megnövelte hajóhadát a Földközi-tengeren, hatalmas ágyúkat gyártott, melyeket a háború folyamán harcvonalunkon láthatánk.

Kedvezni tehát a kívánt kölcsönöknek annyi volt, mint magunkat egy veszélyes vállalatba belevetni. Bécsi ügyvivőnk, de Saint-Aulaire úr, erről tökéletesen meggyőződött. December 7-én Crozier úr egy szabadságának idejében de Selves úrnak azt írta, hogy az ajánlattal szemben vigyázatosak legyünk.

Megkímélem a t. Házat ennek felolvasásától, de az akták szemem előtt vannak.

December 20-án de Saint-Aulaire úr új figyelmeztetést küld.

Szíveskedjenek még egyszer megjegyezni, Hogy mindez az általam alakított kabinet előtt történt.

Következő január 2-ikán, de Selves úr Klotz úrnak levélét írt, ily módon fogalmazva:

„Mint tudja, bizonyos idő óta beszélnek egy osztrák vagy magyar államkölcson felvetéséről Franciaországban. Efféle műveltnek piacunkon leendő megvalósítása oly természetű volna, mely részünkre Oroszország oldaláról igen komoly nehézségeket teremthetne”.

„Szándékom, hogy önnek ez ügyben részletes szóbeli felvilágosításokat adjak, de szükségesnek látom, hogy önt a kérelmekkel szemben, melyeket önhöz élelmes pénzügyes az osztrák-magyar monarchia egy kölcsöne iránt érdeklődvén, intézhetnek, nagy elő vigyázatra, intsem.”

Klotz úr azonnal megértette a dolgot és a bankárokat, kik hozzá fordultak, leintette.

Igaz-e?

Klotz: Teljesen igaz.

Miniszterelnök: Következő január 13-ikán, midőn de Selves úr elhagyá a quai d'Orsay-t, de Saint-Aulaire úrnak megköszönte sürgönyeit, gratulált éleslátásához és hozzátette, hogy a francia kormány által követett politika a nemzeti kényszerűségnek megfelelt.

Vaillant-Couturier úr előadása tehát, uraim, teljesen helytelen.

Nem én voltam az, aki Ausztria kérelmét akkor visszautasította, hanem igen tisztelt elődöm és ő azt teljes Öntudattal az európai béke okából és annak érdekében tette.

Ismétlem különben, hogy dacára azon óvatosságnak, melyre Ausztriával szemben kényszerítve voltunk a Hármasszövetségben elfoglalt helyzete miatt, Németországgal való benső viszonya miatt, továbbá azon nehézségei miatt, melyek a Hármasszövetség kebelében barátunkkal, Olaszországgal is voltak, mindenekfölött pedig a katonai befolyás miatt, amely a két birodalom fölött uralkodott, ezen óvatosságnak dacára, mint mondom, melyre kényszerítve voltunk, mindenkor azt kerestük és azt hiszem, a szarajevói merényletig az nekünk mindig sikerült is, hogy az osztrák és magyar kormányokkal a legbarátságosabb viszonyt fenntartsuk.

Szécsen gróf úrral, Ausztria-Magyarország párisi nagykövétével, személyes érintkezéseim épp oly gyakoriak és hozzá kell tennem, épp oly szívélyesek voltak, mint a szövetséges nagykövetekkel, minthogy — meg kell neki adnom e tiszteletet — ő tényleg azok közül való volt, kik az európai békéhez szintén ragaszkodtak.

Bizonyosságul csak azt a barátságos levelet akarom, uraim felmutatni, melyet nekem 1913 január 18-án írt, azaz éppen akkor, midőn a Köztársaság elnökévé választattam.

Íme azon embernek a levele, kinek az interpelláló szerint, szüntelenül, hónapok óta nemzeti érdekei ellen harcoltunk: „Elnök úr!

„Engedje meg, hogy legforróbb szerencsekívánataimat számos barátaitól küldöttekhez csatoljam, a legőszintébbeket, megválasztatásához azon kimagasló helyre, melyet elfoglalni készül”.

„Engedje azt is, hogy reménységemet fejezzem ki aziránt is, hogy Nagyméltóságod azon jóindulatú bizalmát, mellyel eddigi szerencsétetett, ezután is meg fogja számomra tartani.”

A végét elhagyom, minthogy az nagyon is bizalmas jellegű.

Ha Ausztria-Magyarország nagykövete az 1913. év kezdetén így írt a Köztársaság új elnökének, az bizonytalant az jelenti, hogy nem panaszkodhatott azon viszonyról, mely közte és a miniszterelnök közt fennállott. (*Taps-*)

(*Többen.*) Az bizonyos.

Miniszterelnök: De, uraim, bármily szívélyesek voltak is viszonyaim az idegen államok képviselőivel, mindig Franciaország érdekeit, magától értetődik, tartottam szem előtt a velük folytatott beszélgetéseknél, Izvolszkij úrral szemben is úgy, mint a többiekkel.

Izvolszkij úr soha nem gyakorolt a francia politikára semmiféle befolyást.

Nem csupán az 1912-iki kartársaim, de a bennünket követő miniszterek is emlékeznek, amazok épp úgy, mint emezek, hogy ellenkezőleg, többízben, tanácskozások alkalmával panaszkodtunk egynémely indítványa vagy viselkedései ellen. De hát egyik szövetségünk képviselője volt és úgy kellett őt tekintenünk.

Az 1912. év kezdetén, az orosz szövetség húsz esztendőtl számlált és önök ismerik a *Sárga könyvből* az 1898-iki katonai egyezményt, mely annak leglényegesebb okmánya volt.

Én csak azt a részét olvasom fel, melyre tegnap és ma célzást tettek és amely körül az interpellálók vitáinak legnagyobb része forgott; az az egyezménynek különben döntő része s a következő mondatokban foglaltatik:

„Ha Franciaország Németország vagy Olaszország által, ha ezt Németország támogatná, megtámadtatik, Oroszország összes rendelkezésre álló erőivel megtámadja Németországot.

„Ha Oroszország, Németország vagy Ausztria által, ha ezt Németország támogatná, megtámadtatik, Franciaország összes rendelkezésére álló erőivel harcolni fog Németország ellen”.

Midőn a balkáni események kitörték, a francia kormánynak elkerülhetlenül foglalkoznia kellett azzal, nehogy a szövetség ezen záradékai bennünket valami bonyodalomba bevonjanak;

de másrésről a szövetséget sem meg nem tagadhattuk, sem vissza nem vonhattuk; azt nem tehetjük, ki lehattunk téve az Oroszországtól való elszakadásnak és ennek következtében aránylagos elszigetelődésünknek Európában.

Mi tehát, amennyire lehetséges volt — ezt mondjuk minden francia kabinettről, melyek egymást követték — Európa valamennyi országával szemben a közeledés politikáját alkalmaztuk és ezen politikát igen tisztelt Louis úrral, a szentpétervári nagykövettel teljes egyetértésben folytattuk.

A *Sárga könyv*, melyet nyilvánosságra hoztam, bővelkedik olyan táviratokban, melyek ezen egyetértés állandóságát bizonyítják egészen az 1912. év végéig.

Valóban azt kell hinnünk, hogy az interpellálok, kik a bolsevista kiadványokat annyi gonddal olvassák, még annyi fáradtságot sem vesznek maguknak, hogy a francia kiadványokat elolvassák. (*Taps és nevetés jobbközépen és jobbról.*)

Vaillant-Couturier úr azt állította, hogy én Louis urat az üldözés nem tudom mely nemével üldöztem és Cachin úr éppen az imént megkísérelte, hogy ezen állításokra visszatérjen. Azonnali cáfolatom bizonyítgatását kissé megakasztotta.

Teljesen téves. Vannak leveleim Louis úrtól, melyek az ellenkezőről tanúskodnak.

Hogy Louis úr engem 1912-ben Moszkvába nem kísért el, olyan okból történt, melyért jobban sajnáltam, mint bárki más; Louis úr nagyon szenvedő volt. O kitűnő ügyvivő volt, lelkiismeretes, figyelmes, jól értesült, de már meg volt támadva azon betegségtől, melyben meghalt. Kissé zárkózott volt ezen betegség miatt és nagyon elszigetelten élt Szentpéterváron. Majdnem sohasem látta a császárt, a Köztársaság kormánya ennél fogva gondolatairól tudomást nem szerezhetett.

Josse alezredes: Miért küldték hát ki ily állapotban?

Miniszterelnök: De hozzáteszem, hogy azon állításokkal ellentétben, melyek az imént e szószerűkről ismételtettek, Louis urat Szentpéterváron sokkal tovább mint a Cachin úr által az előbb jelzett időpontig tartottuk. Ott tartatott egész 1913 február haváig, ez tehát igen tisztelt Briand úr minisztériuma alatt történt és minthogy lehetetlen volt állásában tovább meghagyni, visszahivatott. De Louis urat oly hosszú ideig tartottuk, amíg csak lehetett.

Ferdinand Bougère: Túl hosszú ideig.

Miniszterelnök: Nem, nem hosszú ideig, mert szolgálatainak észszerűsége és tekintélye által a francia képviselőnek a legnagyobb mérvben becsületére vált.

De majdnem sohasem látta a császárt és tudják, hogy a császár maga elég nehezen kiismerhető volt. A KieLi ügy hosszú

időre megtanított bennünket arra, hogy személyes sugallatait némileg féljük.

Ezenkívül Louis úr és Szasonoff úr, az orosz külügy-miniszter közt a kedélyek bizonyos összeférhetlensége létezett, mi arra vezette Szasonoff urat, hogy Louis úr kicserélését kérje. Miután azonban Louis úr nyilatkozatait meghallgattuk és annak dacára, hogy megbetegedett, helyén hagytuk, mert nem akartuk, hogy úgy lássék, hogy egy idegen ország kívánságára feláldoztuk, még ha szövetséges ország lett légyen is az. Szerencsétlenségünkre nem adhattuk vissza egészségét és nem lehetett teljesen eltüntetni a kellemetlenséget, mely a két kormány között létezett.

Más oldalról, Aerenthal úrral való ezen hosszas, ezen hírhedt bonyodalmak óta — látom Briand urat mosolyogni és valóban ez közös emlékeket ébreszt bennünk ...

Aristide Briand: Ez nyugtalanságunk titka volt.

Miniszterelnök: Határozottan, Ausztriában rossz szemmel nézték, tudjuk, hogy ott minden percben elég kényes mellékkörülmények adhatták elő magukat Izvolszkij úr személyes kezdeményezései folytán, akinek eszméi jóváhagyásától sokszor nagyon is távol állottunk.

Végre, ráadásul mindezekre az 1912. év folyamán ezen balkáni szövetségek nyugtalanítottak bennünket, melyekről sem Louis úrtól, sem Izvolszkij úrtól semmi határozott értesítést sem kaptunk.

Ekkor történt, hogy Fallières elnök úr és az általam vezetett kabinet tagjai mindnyájan felszólítottak, hogy Oroszországba utazzam, hogy ott a pontosabb információkat megszerezni törekedjem.

Tehát Szentpéterváron Szasonoff úrral beszélgetésünk volt, melyet ő maga egy jegyzék után összefoglalt, melyet Siebert úi nyilvánosságra hozott.

Kérdem, Cachin úr, az imént Szasonoff úr emlékiratainak egy részletét olvasván fel, miért hagyta figyelmen kívül ezen másik részletet.

Az értekezlet a balkáni helyzetről és diplomáciai intézkedések egy közös tervéről folyt, melyet a helyzet elmérgesedésének elhárítása végett fogadtunk volna el.

„Ez alkalommal ...” jelzi saját kifejezésével Szasonoff úr, kinek szelleme különben, mondhatom, egészen békés volt. Briand úr éppen úgy látta azt, mint én az 1912. év folyamán, miután Parisba érkezett; Viviani úr látta 1914-ben, a legkomolyabb és legaggasztóbb órákban. Mindnyájan azt tapasztaltuk, hogy Szasonoff úr személyében a békének igenis őszinte barátja volt

Ernest Lafont: Oh! a Szasonoff úr befolyása!

Paul Messier: Ez tény.

Miniszterelnök: Ő külügyminiszter volt.

És hozzáteszem, a császár, ha ki merem nevét önök előtt ejteni, saját maga igen szoroson ragaszkodott a békéhez. (*Taps.*)

Dormoy: Rasputin kormányzott.

Miniszterelnök: Íme egy közlemény, melynek kivonatát az imént olvasták. Eddig olvashatták volna:

„Ez alkalommal Poincaré szükségesnek találta hangsúlyozni, hogy a francia közvélemény nem engedné meg, hogy tisztán balkáni ügyekért a fegyverekhez folyamodjunk, ha Németország nem venne abban részt és nem provokálná maga a *casus foederis*”.

Íme tehát minden francia kormánynak állandó és egyöntetű gondolkodásmódja, híven tolmácsolva.

Midőn 1915 október 15-én londoni nagykövetségünket, Paul Cambon urat arra kértem, hogy a Foreign Office-al azon értesüléseket, melyeket Szentpéterváron szereztem, közölje, azt-mondtam neki, hogy az angol kormányt értesíteni fogom mindazon tapasztalatokról, melyeket utazásom alatt szereztem, minthogy élénken, forrón óhajtom, hogy a három kormány a közös érintkezést tartsa fenn és az európai béke megmentésére közösen minden erőfeszítést tegyen meg.

Láthatják önök, hogy a francia kabinet mindenkor azzal foglalkozott, hogy a békét fenntartsa, de egyidejűleg a hármastantantot is összetartsa, melyet az általános béke zálogának és biztosítékának tekintettünk.

Kétségtelenül Izvolszkij úrnál megtörténhetett, hogy a francia kormány gondolatát nem egész valóságában adta vissza, sőt, mint azt némely követ tenni szokta, helyettesítette a magáéval, mint azt olyan követ is, ki időről időre saját kormánya előtt magát értékelni igyekszik.

Tény az, hogy november 17-én Izvolszkij úr egy beszélgetésünket nagyon is pontatlanul adta vissza, amennyiben nekem tulajdonította azt a mondatot, melyet itt tegnap felolvastak, de, mint látni fogják, én azt sohasem ejtettem ki:

„Egyszóval, ha Oroszország harcolni fog, Franciaország is azt fogja tenni”.

Miután ezen táviratot elküldte, mondhatom, hogy Izvolszkij úr bizonyos megbánást és nyugtalanságot érezhetett a fölött, hogy gondolatomat elferdítette, mert azt tette, amit még sohasem tett, eljött hozzám és elolvasta nekem a megelőző napi táviratát. Azonnal tiltakoztam nála és rögtön táviratoztam Louis úrnak, hogy azt helyesbítse és valódi gondolatomat fejezze ki.

„Izvolszkij úr tegnap elolvasta nekem azon táviratát, melyet Szentpétervárra küldött ugyanakkor, mint a leveletem, melyet neki írtam. Hogy Franciaország álláspontját meghatározza, azt monda, hogy Franciaország harcolni fog, ha azt Oroszország teszi, miután tudhatjuk, hogy Németország Ausztria mögött áll. Megjegyeztem, hogy ezen formula nagyon általános, és én mind-

össze annyit mondtam, hogy Franciaország a szövetségi szerződést respektálni fogja...” — hogyan is mondhattam volna mást — „és katonailag is támogatni fogja Oroszországot abban az esetben, ha előáll a *casus foederis*. Izvolszkij úr megígérte, hogy helyesbíteni fogja. Nagyon lekötelezne, ha olyan szíves volna, hogy alkalmilag maga határozná meg magatartásunkat szoros egybehangzásban a szerződéssel.”

Izvolszkij úr maga -helyesbítette — mondanom kell, hogy tökéletlenül — és helyesbítése a *Fekete könyvben* megjelent. De hát Vaillant-Couturier úr azt nem olvasta. Ő csak a helyesbített táviratot olvasta, mely nagy betűkkel nyomtatva jelent meg, de nem olvasta a helyesbítőt, melyet ellentétben azzal, apró betűkkel nyomtatva tettek közzé. (*Felkiáltások és nevetés.*) Az egész kiadványnál ez az elkövetett eljárás; ezt nevezik történelemnek. (*Taps jobbról, balról és középen.*) íme:

„Látván a kérdés fontosságát, minden félreértést kikerülendő, 369. számú táviratomat kötelességemnek tartottam Poincaré úrnak felolvasni, melynek szövegét ő teljesen helybenhagyta”.

„Csupán azt kérte tőlem, hogy a feltételeket, melyek alatt Franciaország a háborúba lépne, határozottan körülírjam. Magától értetődik — monda nekem —, hogy Franciaország beavatkozna, azon tényleges esetben, ha előállna a szövetség által meghatározott *casus foederis* ...” — szándékosan olvastam volt a szöveget —, „azaz abban az esetben, ha Németország Ausztriát fegyvereivé) támogatandja Oroszország ellen.”

Megjegyzendő, hogy ezen helyesbítő táviratban Izvolszkij úr a *casus foederis* megint helytelenül értelmezte, minthogy az csupán csak abban az esetben állana elő, ha Németország Oroszországot megtámadná. De az én utasításaim, melyeket Louis úrnak még aznap megküldöttem, teljeseen megfelelők voltak. Mondom, ahogy mondanom kell, hogy én a *casus foederis*-hez tartom magam; a szerződés az orosz kormány iratárában épp úgy megvan, mint a francia kormányéban.

Azt mondtam: „Mi az adott esetben respektálni fogjuk a szerződést”, semmit többet és magától értetődik, hogyha nem így beszéltem volna, felhatalmaztam volna Oroszországot, hogy hagyjon el bennünket, ha Németország bennünket támadott volna a keleti határunknál. (*Taps balról, középen és jobbról.*)

De még egyszer ismétlem, hogy fenntartván a szövetséget is, fenn akartuk tartani az európai egyensúlyt is. A *Fekete könyv* minden lapja erről tanúskodik. Franciaország volt az, mely kezdetben az első erőfeszítéseket tette, hogy a balkáni háború megakadályoztassék, azután, hogy lokalizáltassék vagy körülzároltassék és végre, hogy a béke egy konferenciával szabályoztassék és ismételnem kell, hogy Szaszonoff úr a béke ezen művét őszintén elősegítette.

Maga Németország, mely akkor még egy azonnali háborúra nem volt elhatározva, nekünk adott igazat és október 2-án Jules Cambon úr Berlinből ezt táviratozta nekem:

„Miután ma reggel az államtitkár úrral találkoztam, von Kinderlen úrhoz mentem. Ha Oroszország és Ausztria a területi *status quo* tárgyában közbelépnek, az összes hatalmak nevében cselekednének, Németországot is beleértve. Bethmann-Hollweg úr reményességét fejezte ki nekem, hogy Nagyméltóságod — bocsánatot kérek, uraim, a Nagy méltóság én voltam — Szasonoff urat rábírhathá, hogy az indítványozott kezdeményezést felvegye. A közbelépést igen sürgősnek találja és véleménye szerint egy veszteni való napunk sincs.”

„Ismételte, mennyire számított arra, hogy Európa békéje biztosítva leend, hála az ön erőfeszítéseinek.”

„A *Norddeutsche Zeitung* ma este egy közleményt fog hozni, mely meg fogja erősíteni a nagyhatalmak egyetértését a célból, hogy az összeütközést megakadályozzák vagy legalább lokalizálják, kifejezván a bizalmat ahhoz, hogy abban résztvenni nem fognak.”

Három nappal később, október 5-én, a *Fremdenblatt* idézvé az ausztriai kormány gondolatát, következőképpen méltatta a francia kormány magatartását és éppen az ausztriai lapokban és a német okmányokban találtam meg a döntő választ az interpellálok állításaira:

„A francia kormány gyors és elhatározó kezdeményezésével ismét bizonyosságát szolgáltatta békés érzelmeinek, midőn általános hálát érdemlő buzgalommal az összeütközést megakadályozni törekedett.” (*Taps balról, középen és jobbról.*)

Végre, megfelelően a mi kezdeményezésünkre, Londonban a nagyhatalmak kiküldötteiből értekezlet gyűlt össze, igen tiszteletreméltó sir Edward Grey, a mai lord Grey elnöklése alatt, aki akkor és ugyanúgy 1914-ben is, az európai béke fenntartásáért annyit tett. (*Élénk taps ugyanazon padokból.*)

Nagyrészen, uraim, sir Edward Grey személyes fáradozásainak köszönhető, de kell, hogy hozzátegyem, ama közreműködésnek is, melyet neki ebben a francia kormány szolgáltattott, hogy az összeütközés általánosítása akkor elkerültetett és a béke megmentetett. Megmentetett két évre! Rövid idő, de abban a pillanatban igen hosszú volt.

Időközben a Nemzetgyűlés engem az Elysée-be küldött és Vaillant-Couturier úr azt akarja, hogy ezen választás a világ szemében háborús jelentőségűnek látszódjék. Ha úgy lett volna, azt hiszem, hogy annak kezdeményezését egy oly jellemes férfiú, mint kitűnő kartársam és barátom, Léon Bourgeois úr, nem vállalta volna. Úgy gondolom, hogy a bókének egy oly buzgó barátja — és csak azokra beszélek, kik határozottan kinyilatkoz-

tak — hogy a békének olyan buzgó híve, mint Ferdinand Buisson úr, engem oly nyíltan és bátorságosan nem támogatott volna.

Ferdinand Buisson: Ez teljesen igaz.

Claussat: Az nem azért volt. A francia Köztársaságért önt támogatta. *(Felkiáltások és nevetés közepén és jobbról.)*

Miniszterelnök: Azért támogatott csupán, mert évek hosszú sora óta ismert, mert meghitt munkatársam volt a közoktatási minisztériumban, mert érzelmeimet és véleményeimet hosszú idő óta ismerte és tudta, hogy a békének buzgó és őszinte híve voltam.

De mondják, báró Guillaume, Belgium minisztere, beszédében célzott erre az időszakra, melyben Franciaországban a sovinizmus dühöngött.

Báró Guillaume tényleg Belgium minisztere volt. Igen tiszteletreméltó férfiú volt, nem fogok róla semmit mondani, amin honfitársai csodálkozhatnak, ha hozzáteszem, hogy felületes megfigyelő volt, ki, mint a belgák egy kis csoportja a háború előtt, fájdalom! hitt Németország békés szellemében.

De beszéltek az imént báró Beyens úrról és elfelejtették, hogy egy pompás könyvet adott ki, melyben kifejezetten megbánta megbecsülésének tévedéseit, melyeket több éven át Németország irányában érzett és igenis mondhatom, hogy Guillaume báró nem tájékoztatta eléggé magát berlini kitűnő kartársánál, báró Beyens úrnál, mert 1912 október 18-án báró Beyens Davignon úrnak, Belgium külügyminiszterének írt levelet, mely itt van és amelyik, gondolom, eléggé megfelel az interpellálóknak:

„A balkáni válság első hatása közeledést váltott ki szári kormány és a Köztársaságé között. Óhajuk az összeütközésnek a félszigeten való megszorítását és az európai háború elkerülését tekintve, azonos lévén, abban egyeztek meg, hogy illető szövetségesükkel, Oroszországgal és Ausztriával azonos értelemben járjanak el.”

„A kezdeményezés, melyet Poincaré úr személyesen vállalt a béke helyreállítása tekintetében, a német sajtóban helyesléssel, sőt dicsőítéssel fogadtatott.” *(Mozgás.)*

„Aláírás: Báró Beyens.”

Különben, midőn a kommunisták báró Guillaume terjedelmes levelezésében, amelyet Brüsszelben az ellenségeskedés alatt lefoglaltak a németek, akik azt tették közzé; midőn a kommunisták azokban két olyan sort keresnek, mi a francia sovinizmust érintené, miért néznék el a többit, mint például ezeket 1915 március 3-áról kelteve?

Von Schoen úr panaszkodott Belgium miniszterének, hogy a közvélemény egyszerre Németországban és Franciaországban is túlzogatódott és hozzátette:

„Ez annál is inkább nevetséges, hogy az egész válság tartama alatt, melyet átélünk, a két kormány a legbékésebb érzel-

mekről tanúskodott és folyton egymásra támaszkodtak, hogy az összeütközéseket elkerüljék”.

Léon Blum: Az okmány kétélű volt, amennyiben úgy értelmezhetnék volna, mintha Németország békés hajlamát mutatná. *(Mozgás)*

Miniszterelnök: Köszönöm Blum úr. Válaszolni fogok önnek, minthogy nem akarom, hogy közbeszólását Németországban kihasználják. *(Taps balról, jobbról és középen)*

Léon Blum: Én sem. *(Helyeslés.)*

Miniszterelnök: Ön sem.

Nem kétséges, hogy Németország az 1912. év egész tartama alatt őszinte erőfeszítéseket tett, hogy hozzánk csatlakozzék Európa általános érdekében és hogy a béke fenntartásék... nem volt még készen. *(Élénk taps balról, középen és jobbról)*

Neni volt még készen és ez az ok. amiért már 1912. év végével és az 1913. év kezdetén katonai programját megszavaztatta és így kényszerítette Franciaországot arra, hogy behozza a háromévi szolgálatot. *(Élénk tetszésnyilvánítás ugyanazon padokból)*

André Lefèvre; Ez benn van Ludendorf jelentésében.

Miniszterelnök: Akárhogyan volt is, az 1912. évben a hatalmak csoportosított erőfeszítései sikerre vezettek. De 1914 júniusában a szarajevói merénylet az általános együttműködés ezen művét durván összezavarta és elég II. Vilmos császár jegyzeteit olvasnunk, azon időből, azon diplomáciai okmányokról, melyek neki naponta kézbesítették, jegyzeteket, melyeket a német forradalom, vagy Kautsky a forradalom engedelmségre hozott oly időben, mikor még nem igyekeztek a császárságot mentetgetni, elég ezen erőszakos, oktan jegyzeteket olvasnunk, hogy lássuk, miszerint Szerbia összezúzásának eszméje egyszerre uralkodóvá lett az egész osztrák-német politikan. *(Taps)*

Mit tehetnék hozzá, ebből a szempontból, Viviani úr nagyszerű, mélyen megindító, őszinteségtől és bátorságtól oly szép rögtönzéséhez, mint azt, hogy neki ezen emelvény magaslatáról még egyszer a legőszintébb hálámat kifejezni óhajtom? *(Élénk tetszésnyilvánítás)*

Mi, uraim, Szentpétervárra együtt utaztunk. Hivatalos utazás volt, mit egy már régi hagyomány kötelezővé tett. Egyszerűen összes elődeim példáját követtem; és az utazás összes körülményei Doumergue úr, miniszterelnökünk és szentpétervári nagykövetségünk közt váltott táviratok által már 1912 január havában megállapítottak.

Ausztria és Németország, ismervén terveinket, ismervén Szentpétervárra érkezésünk és Kronstadtból való elindulásunk pontos idejét, mint azt Viviani úr mondotta, megállapodtak abban,

hogy az ultimátum Szerbiának ne küldessék meg, csak azután, hogy Oroszországot elhagytuk.

(*Jobbról*) Ez bizonyítéka annak, hogy akarták a háborút.

Miniszterelnök: Világos tehát, hogy félték, hogy a két kormány a béke iránt a helyszínén megegyezik. Félték, hogy azonnal megállapodhatunk abban, hogy választott bíróságot vagy értekezletet javasoljunk — amit bizonyára meg is tettünk volna — és *fait accompli* elé akartak állítani bennünket.

Midőn az ultimátum Szentpéterváron ismeretes lett, már a tengeren voltunk és a háború lehetőségének gondolata annyira távol volt tőlünk, hogy magállapodás szerint, Svédország királyát meglátogattuk és Stockholm várost megtekintettük.

Sőt uraim, Stockholmot elhagyván, még azt képzeltük, hogy ígéretünkhöz képest még Kopenhágába és Krisztiániába is elmeheztünk, midőn kinn, a Balti-tengeren kaptuk Parisból a rádiókat — Viviani úr határozottan emlékszik, mennyire lestük ezen rádiókat óráról órára, percről percre — ezen rádiók csak kinn a Balti-tengeren tudósítottak bennünket a helyzet, komolyságáról és így kénytelenek voltunk egyenesen hazajönni.

Íme, mennyire akartuk a háborút, íme hogyan kerestük azt!

Leírhatlan aggodalommal érkeztünk haza Franciaországba. Mindent csak Dunkerqueben tudtunk meg a miniszterektől, kik elibünk jöttek. Midőn Parisba érkeztünk, mint emlékeznek önök, bennünket fogadott a remegő néptömeg, mely bizonytalannal nem akarta a háborút (*Helyeslés*), mely azt óhajtotta, hogy még mindent tegyünk meg, hogy azt elkerüljük, de amely, dacára annak, megértette a fenyegető veszélyt, mely Franciaországra nehezedett és teljes egészében kész volt, hogy nemzeti érdekeinket megvédelmezze. (*Élénk taps.*)

Viviani úr, amint újra kezébe vette a kormányzatot, békés szándékának ismét újabb bizonyítékát szolgáltatva; ékesszólóan rámutat arra tegnapi beszédében, ama 10 kilométeres hátrálásra, melyet a francia kormány a mozgósítás után csapatainknak elrendelt.

Ezen intézkedést csak akkor tette meg, mikor afelől, hogy azt a katonai parancsnokság elfogadja, biztosított.

Nem kevésbé bíralták érette.

Ami engem illet, mindennek dacára szerencsének tartom, hogy megtették, mert ez kétségtelen, letagadhatlan megnyilvánulása volt erős akaratunknak aziránt, hogy minden összeütközésnek, mely a háborút teljesen elkerülhetlenné tehetné, elejét vehessük.

Nemcsak elfogadtam ezen intézkedést, nemcsak magamra vettem érette az erkölcsi felelősséget, de mint azt tegnap Viviani úr mondta és amiért neki köszönettel tartozom, még aznap este egy rendelettel ki is egészítettem, amely előírta, hogy ahhoz,

miután belőle kimaradt, egy a lovasságra vonatkozó figyelmeztetést csatoljanak.

Ezen szomorú időszakban kormányommal szoros érintkezésben maradtam és az egyedüli személyes intézkedés, melyet tenni bátor voltam, természetesen, miután ahhoz a kabinet hozzájárulását kikértem és megkaptam, ez azon levél volt, melyet 1914 július 31-én őfelségének, Angolország királyának írtam, melynek felolvasásával a t. Házat nem akarom terhelni; a t. Ház azt ismeri.

(Számos hang.) Olvassa fel.

Miniszterelnök: íme tehát:

„Kedves és nagy barátom!

„A jelen súlyos körülmények között, melyek Európát áthatják, kötelesnek érzem magamat, hogy Felségeddel azon tudósításokat, melyeket a Köztársaság kormánya Németországból kapott, közvetlenül közöljem.

„A katonai készülődések, melyeket a császári kormány, jelesen a francia határ közvetlen közelében eszközöl, napról napra nagyobb méreteket és sürgősséget vesznek fel.

„Franciaország a végletekig mindenre el lévén határozva, ami tőle függ, hogy a béke fenntartassék, eddig az elengedhetlen elővigyázati intézkedéseket tette. De nem látszik, hogy okossága és mérséklete Németország intézkedéseit meglassítaná, — távol van attól.

„Mi tehát, talán, dacára a Köztársaság kormánya bölcsességének és a közvélemény nyugalmanak, a legretteendőbb események előestéjén vagyunk.

„Összes értesüléseink arra engednek következtetni, hogy ha Németország megbizonyosodna arról, hogy az angol kormány nem avatkoznék bele az összeütközésbe, melybe Franciaország belesodoratna, a háború elkerülhetetlen lenne, és hogy viszont, ha Németország megbizonyosodna arról, hogy az „Entente Cordiale” megerősödnék, ez adott esetben a harctéren is, a legnagyobb esélyek még mindig megvolnának arra, hogy a béke meg ne zavartassék. *(Elénk taps balról, középen, jobbról és a szélsőbal néhány padjáról.)*

„Kétségtelen, hogy katonai és tengerészeti egyezményeink Felséged kormányának a szabadságot teljesen meghagyják és, az 1912-ben sir Edward Grey és Paul Cambon úr között váltott levelekben Angolország és Franciaország, egyik a másikkal szemben egyszerűen arra van kötelezve, hogy európai feszültség esetében egymásközt beszélgetéseket folytassanak, hogy van-e helye közös eljárásnak ...” Ezek uraim azon levelek, 1912-ből, melyeket én voltam szerencsés kezdeményezni. — „De a bensőség azon jellege, melyet Angolország és Franciaország egyetértésének a két országban a közönség érzelme adott és ama bizalom, mellyel két kormányunk nem szűnt meg a béke

fenntartásán dolgozni, a rokonszenv, melyet Felsőged Franciaország irányában mindenkor tanúsított, arra hatalmaz fel, hogy benyomásaimat, melyek azonosak a Köztársaság kormánya és az egész Franciaországéival, egész őszinteséggel feltárjam. Azt hiszem, hogy az angol kormány beszédmodora és viselkedése az, mitől még ezekután a békés megoldás lehetősége függ. *(Taps balról, középen és jobbról.)*

„Mi magunk, a válság fellépése óta, szövetségeseinknek mérsékletet ajánlottunk, mitől nem tértek el..”

„Egyetértve a királyi kormánnyal és megfelelően sir Edward Grey utolsó sugalmazásainak, azonos értelemben tovább cselekszünk az ugyanaz irányban, de ha összes békítőkísérleteink balul ütnének ki és ha Németország és Ausztria Angolország félreállítására számítanának: Ausztria követelései behajthatatlanok maradnának és a megegyezés közte és Oroszország között lehetlenné válna.

„Mély meggyőződésem, hogy ha a jelen órában Angolország, Franciaország és Oroszország diplomáciai ténykedésük egységét mentől erősebben fejeznék ki, annál jobban számíthatnánk még a béke megóvására.

„Felsőged bizonyára meg fogja bocsátani ezen lépésemet, melyet egyedül az európai egyensúly végleges megerősödésének óhaja sugalmazott.

„Kérem Felsőgedet, hogy higgyen legszívélyesebb érzelmeimben.” *(Elénk tetszésnyilvánítás balról, középen, jobbról és a szélsőbal több padjából)*

Két nappal ezelőtt, az „Indépendance Day” ünneplése alkalmával Walter Berry úr, az amerikai kereskedelmi kamara elnöke azt mondta, hogy ha az angol pacifisták az 1914. év végén nem késleltették volna a nagybritanniai kormányt nyilvános kijelentésében és nem idézték volna elő ugyanakkor három miniszter felmentését, a háború kétségtelenül elodáztatott volna. *(Taps.)*

Georges Bonnefous: íme, mire jók a pacifisták!

Miniszterelnök: Tényleg elég, ha II. Vilmos jegyzeteit olvassuk, hogy arról meggyőződjünk.

A császár erősen félt Angolország beavatkozásától és ha előre tudta volna, hogy beavatkozik, kétségtelenül gondolkozott és habozott volna.

Bárhogyan történt is . . .

(A szélsőbalról.) Miért fordult ön Angolország királyához?

Miniszterelnök: Máshoz, mint ő Felsőgéhez, a királyhoz nem fordulhattam, de a király azzonnal áttette a levelemet kormányához. Válaszolt, hogy levelemet továbbította.

André Fribourg: Asquith úr egész augusztus 2-ig habozott.

Miniszterelnök: Nekem azt válaszolta, ami nyilvánosságra hozatott.

Bárhogyan történt is, Angolország nyilvános kijelentése, nyilvános elhatározása kihívásában egyéb gondolatunk nem volt, — mint hogy egy végső kísérletet tegyünk, hogy a háborút elhárítsuk. *(Helyeslés.)*

Mi tehát megtettük, és midőn ezt mondom, ismétlem, hogy minden francia kormány és Franciaország mindent megtett, ami hatalmában volt, hogy a katasztrófát elodázza és attól Európát és a világot megkímélje.

De Németország, sarkaltatva is Ausztriától és sarkalva is azt, nemsokára mind jobban-jobban elhatározta, hogy kijátsza ütőkártyáját.

Németország háborús szándékának bizonyítékai abból az időből oly bőségesek, hogy azt kérdezem, hogy ezen többszörös és egybehangzó tanújelekkel szemben mily magasfokú békekészséget alkalmazhattunk volna, hogy Németországot szándéka megvalósításában megakadályozzuk.

Itt van uraim, mindjárt kezdetben maga a hadüzenet formája, merész valótlanságaival, melyeket tartalmaz. Önök emlékeznek, hogy von Schoen úr Viviani úrnak egy levelet írt, melyben bizonyos nürnbergi repülőkről beszél. De a Kautsky által nyilvánosságra hozott okmányok szerint von Schoen úr a kapott távirat egész szövegét nem olvasta el.

Paul Escudier: Nem merte.

Miniszterelnök: Németországban ma azt állítják, hogy a távirat megcsonkítva érkezett. Én megkerestem azt. Nem látzott megcsonkítottnak. De már hosszabb ideje rámutattam, — anélkül, hogy von Schoen úr által megcáfoltattam volna, ki mindazonáltal, különben másodrendű, más tárgyról szóló értesítéseimet helyesbítette, — hogy más okai lehettek, hogy a távirat végét nem olvasta. Beszélhetett, igaz, Viviani úrnak repülőkről, minthogy azon esemény, hogy Nürnberg fölött repülők repültek, nem volt ellenőrizhető.' De abban a táviratban, melyet kapott, francia betörésről volt szó német területre, és von Schoen úr két nap óta tudta Viviani úrtól, hogy csapatainkat a határtól 10 kilométernyire visszavontuk.

Miellet: És Németország ezt felhasználta arra, hogy Peugeot kiképzőkáplárt Jonchereyben, Delle közelében a hadüzenet előtt megölesse!

Ott van, területünkön, Belfort mellett egy emlékmű, melyet Ön, elnök úr, a napokban leleplezend és amely Németország bünére mindenkor emlékeztetni fog. *(Taps.)*

Miniszterelnök: Jól tudom és mint Ön mondja, a napokban a leleplezéshez tényleg elmegyek.

Antoine Saillard: Szívesen fogják látni.

Miniszterelnök: Úgy látszik, hogy a kommunisták rosszul fognak fogadni.

Henry le Mire: De jól fogadják a franciák, *(Úgy van! Úgy van! középen és jobbról. Közbeszólások a szélsőbal néhány padjából.)*

Elnök: Nem hiszik-e uraim, hogy ezen események elmondása megérdemli azt, hogy csöndben és méltóságteljesen hallgassák meg? *(Taps.)*

Miniszterelnök: Ha Németországnak a hadüzenet igazolására jó okai lettek volna, mire való volt ezen mese a nürnbergi repülőkről és mindenekfölött a másik kiegészítő mesekíséretet a francia betörésről német területre?

Ha Németország komoly sérelmeket tudott volna felhozni akár Oroszország, akár Franciaország ellen, itt volt az ideje, hogy azokat tudassa. Nem tette azt. *(Taps.)*

Másik, nagyon megragadó és igen gyakran felejtett, igen gyakran mellőzött bizonyítéka Németország háborús szándékának maga az az előre megfontoltság, mellyel a belga területet megsértette.

Mindenki tudja, hogy a német hadsereg milyen körülmények között tört be Belgiumba, miután a bruxellesi kabinethez ultimátumot intézett, melyre Albert király és miniszterei halhatatlan választ adtak, a bátorság és a becsület fenkölt választát. *(Számosan felállnak és a diplomaták emelvénye felé fordulva a belga követet hosszasan éltetik.)*

De amit nem mindenki tud és amiről a lepel csak Kautsky közleménye révén hullott le a német Köztársaság felhatalmazása mellett, oly időben, ismétlem, mikor még nem mentegette a császárságot az, amit nem mindenki tud, hogy a berlini ultimátum Belgium részére július 26-án fogalmaztatott és készített el, azaz két nappal az ultimátum után; azaz oly időben, mikor Viviani úr és én a nyílt tengeren voltunk és jóval előbb, mint az osztrák és orosz mozgósítások, melyek fölött tegnap vitatkozni próbáltak.

Ezen a napon fogalmaztatott Moltke úr, a vezérkar főnöke által sajátkezűleg, könnyedén átdolgozva, a császári kancellária, Stuann és Zimmermann urak által. Továbbá pecsét alatt von Jagow államtitkár úr által lett küldve Németország követének Belgiumban azon megjegyzéssel, hogy az csak távirati rendeletre bontandó fel. Tényleg, ezen rendeletet Németország követének Bruxellesbe csak augusztus 2-án küldték el.

De már július 26-án azt írták ebben az okmányban, hogy Franciaország arra készül, hogy megszállja Belgiumot. És ezen gyűlöletes rágalomhoz, uraim, hozzátették: „Németország ebben Belgium ellen semmi ellenséges cselekvényt nem szándékozik tenni”.

„Ha Belgium beleegyezik, hogy a fenyegető háborúban...” — július 26-án tehát a háború fenyegető volt — „Németország irányában jóindulatú semlegességgel viseltetik, a német kormány a maga részéről nem csupán arra kötelezi magát, hogy a béke megkötése után a királyságot és birtokait egész terjedelmében biztosítja, hanem ...” — ezt hallgassák meg, uraim — „még arra is hajlandó, hogy a királyság esetleges követeléseit a legnagyobb jóindulattal fogadja, területi kárpótlásokat illetően, Franciaország terhére”. (*Felkiáltások balról, középen, és jobbról*)

Íme a bűnös üzlet, melyet Belgiumlak felajánlani akartak.

Hát nekünk mit akartak ajánlani? Azt egész pontosan tudjuk von Schoen úrnak július 31-én kormányához intézett egyik táviratának desiffrozása által.

Von Schoen úr meg volt bízva azzal, hogy tőlünk megtudakolja, mit fogunk tenni, ha a háború Németország és Oroszország között kitör; és ha mi csupán ezt válaszoltuk volna neki: „Elhagyjuk szövetségünket és semlegesek maradunk”, íme itt van az, amivel von Schoen úr meg volt bízva, hogy Viviani úrnak mondja.

Olvasom a táviratot:

„Oroszország, dacára még most is folyamatban lévő közvetítő eljárásunknak és hogy mi magunk semmi mozgósítási intézkedést nem tettünk, elhatározta, hogy ellenünk egész hadseregét és következésképp haditengerészetét is mozgósítsa.

„Mi erre, tekintettel a háború veszélyére, kijelentettük, hogy a mozgósításnak következnie kell, ha Oroszország tizenkét órán belül Ausztria ellen és ellenünk folyamatba tett összes háborús intézkedéseit fel nem függeszti.

„A mozgósítás kikerülhetetlenül a háborút jelenti.

„Szíveskedjék megkérdezni a francia kormánytól, vajjon egy orosz-német háborúban semleges maradhat-e?

„Válasz tizennyolc órán belül adható. Táviratozza meg azonnal az órát, melyben a kérdést feltette. A legnagyobb sietség szükséges.”

Es a távirat, jóval bonyolultabb és titkosabb írásmódban, mely részét csak jóval később sikerült desiffrozoznunk, még ezt tartalmazta: „Ha a francia kormány nyilatkozik, hogy semleges marad, Nagyméltóságod szíveskedjék tudomására juttatni, hogy Tóul és Verdun erődéinek átadását kell biztosíték gyanánt követelnünk, melyeket megszállanánk, de melyeket az Oroszországgal folytatott háború befejezése után visszaadnánk.” (*Élénk felkiáltások számos padból.*) — Kedves levélke! — „A válasznak ez utóbbi kérdésre szombat délután négy óra előtt itt kell lennie.

„von Bethmann Hollweg s. k.”

Íme, uraim, a nekünk kínált jutalom arra az esetre, ha

elkövettük volna azt a gyáva­sa­got, hogy szövetségesünket cserben hagyjuk. *(Élénk taps.)*

De még több is van. Németország még időt sem engedett nekünk arra, hogy gondolkozzunk, vájjon szövetségesünkhöz hívek maradjunk-e vagy sem.

Midőn Oroszországnak megüzente a háborút, Izvolszkij úr, mint tegnap Viviani úr említette, az éj folyamán az Elyséebe jött. A minisztertanács ülésezett. Elhagytam azt egy percre, hogy a nagykövetet fogadjam. Izvolszkij úr kérdé, hogy végrehajtja-e Franciaország a szövetségi szerződést. Becsületesen válaszoltam neki: „A kormány szándéka az. De a határozat a kamarákat illeti meg és én néhány napot kérek Öntől, hogy a kérdést föltehessem”.

Visszamentem a tanácsba, mely válaszomat helyeselte és azt megerősítette. És Németország, hogy a világnak bebizonyítsa, hogy akarja a háborút, még azon néhány napot sem várva meg, melyet Oroszországtól kértünk és amelyet az nekünk engedett, nekünk megüzente a háborút.

A szocialista párt már az első pillanatban, anélkül hogy a teljes felelősség és a részbeni felelősség közt különbséget tett volna, Vaillant és Guesde urak példájára, úgy, mint az egész Képviselőház, Viviani miniszterelnök úr nyilatkozatához csatlakozott, sőt a Köztársaság elnökének üzenetéhez is, azon üzenet­hez, mely így szólt: „Franciaországnak a háborúban semmi felelőssége sincs”. *(Taps balról, középen és jobbról és a szélsőbal több pajából.)*

Ez dicséretükre válik azoknak, kik akkor a szocialista pártot képviselték, ez magának a szocialistapártnak dicséretére válik. Vádat — ezt mondanom sem szükséges — egyik párt ellen sem akarok emelni. Tényeket, valóságokat idézek, melyeket senki sem képes vitatni.

Néhány héttel később Gluesde és Sembat urak a kormányba beléptek.

Nem elszigetelt közreműködések voltak azok, melyekkel szocialista személyiségek a Köztársaság elnöke és a miniszterek mellé álltak, a kormányt akkor majdnem az egész szocialista párt támogatta.

Azt mondom „majdnem az egész”, mert ismertem a párt tagjai közül olyanokat, kiknek viselkedése kezdettől fogva egész más volt. -

A szocialistapárt túlnyomó többségében vezéreit követte, kik a kormányban képviselték és ami a szocialista minisztereket illeti, velük éppoly szívélyesen, fenntartás és megszorítás nélkül dolgoztunk, mint a többi miniszterrel.

Soha a legcsekélyebb szemrehányás a múltakra, soha a legcsekélyebb célzás bármilyen francia felelősségre a háborúban

nem esett. Sőt ellenkezőleg, a szocialista miniszterek, éppúgy mint a többiek, teljes bizalmat mutattak a Köztársaság elnöke iránt és köztünk — örömmel emlékezhetem erre — a nemzeti védelem fenkölt érzetében teljes egyetértés uralkodott. (*Taps.*)

Az interpellálok szerint azonban azonkívül, hogy á háborút akartam, újabb bünt követtem el: meghosszabbítottam, sőt az 1917 március havában tett békeajánlatokat elvettem.

Cachin úr itt arra a látogatásra céloz, melyet nálam 1917 március havában de Bourbon Sixtus herceg tett.

Nem akarom ismételni a t. Ház előtt, amit az iménti közbeszólások folyamán mondtam, de szükséges azt határozottan kimondanom, hogy az ezekből származó teljes jegyzék a külügyi bizottság elnökével közöltetett; közöltetett pedig igen tisztelt Clemenceau miniszterelnök úr által teljes hozzájárulásommal és Pichon úr, azt kézbesítvén, az akkori kormány nevében kijelentette, hogy a Köztársaság elnökének viselkedése kifogástalanul helyes volt.

Én tényleg tartózkodtam attól, hogy Sixtus herceggel tárgyalásokat kezdjek, ha csak nem hatalmaz fel, hogy a minisztertanács elnökét értesítsem.

Ezen miniszterelnök, mint azt jelentem, Sixtus herceg első látogatásakor — ezen a látogatáson a beszélgetésben semmi határozat nem fordult elő — Briand úr volt. Én erről egyszerűen értesítettem őt. Akkor semmi indítványa sem volt.

Néhány nappal később Briand urat Ribot úr váltotta fel, kit a dolgokról azonnal értesíttem.

Vele egyetértve újból fogadtam a herceget, ki akkor elhozta nekem Károly ausztriai császár levelét, melyet Cachin úr olvasott, nem egész, de majdnem egész teljességében.

Tisztán akarom kimondani ez alkalommal, hogy részemről sohasem vontam kétségbe a Sixtus herceg személyes őszinteségét, sem a Károly császár őszinteségét és szándékait.

De szerencsétlenségre az utóbbinak békeóhaja nem volt szarnám oly könnyen megvalósítható, mint amennyire az kívánható lett volna. A valóságban a szerencsétlen Károly császár akkor már nem volt ura országainak. Ausztria és Magyarország mindenütt német csapatokkal volt megszállva.

És azt nem tudom, de nagyon hiszem, hogy azon sorok közt, melyeket Cachin úr elfelejtett (*Mozgás*), a következők lehettek:

„Ausztria-Magyarország követelné, mint elsőrendű és kizárólagos feltételt, hogy a Szerb királyság jövőben mindazon összeköttetéseit megszüntesse és mindazon társaságokat vagy csoportosulásokat elnyomja, melyek politikai célja az, hogy a monarchiát szétbomlasszák, különösen a Narodna Obránát, hogy lojáliság megakadályozzon és pedig hatalmának minden eszközével, minden ilyenmű politikai mozgalmat, legyen az Szerbiában vagy határain

kívül és hogy arra az ántánt hatalmainak kezessége mellett biztosítékot szolgáltatasson ...”

Következésképen erről már Szerbiával kellett volna tárgyalnunk, hogy azt elfogadhassuk. Látni fogjuk azt is, hogy Olaszországgal is alkudozásokat kellett volna kezdeményeznünk. Hogyan fogadjuk tehát el Károly császár indítványait?

Sixtus herceg maga is azon kérelmét fejezte ki, hogy ezen ajánlatokról senkinek se beszéljünk.

Miért? Mert, amint monda, ha Németország azokról tudomást szerez, a császár szándékait mind megbénítaná.

Fájdalom! Németország egész Ausztriát megszállva tartotta. Ausztriában és Magyarországon minden nagyobb városban német osztagok voltak. Másrészről a levélben, melyet sógorához írt és melyet Önök most már csaknem egész teljességében ismernek, semmi előny sem volt Olaszország részére biztosítva és mi, nagyon is érthető, Olaszország háta mögött különbékét nem köthettünk.

1915-iki egyezményünk ezt kifejezetten tiltotta, de ezen egyezményt nem is tekintve, már a becsület is elemi kötelességünkkel tette, hogy szövetségesünktől el ne váljunk. (*Taps.*)

Hát, miután Cachin úr maga monda, hogy ismerte a jegyzéket, miért nem olvasta fel annak leglényegesebb, döntő részletét?

Midőn Ribot, Lloyd George és Sonnino urak 1917 április 19-én Saint-Jean-de-Maurienneben találkoztak, én nem voltam jelen, de ime itt van maga a Ribot úr által felvett jegyzőkönyv, melyet a külügyi bizottsághoz áttettek, melyben akkor Barthou úr elnökölt.

Louis Barthou *pecsétőr, igazságügyi miniszter:* Minden okirat akkor Cachin úrnál volt.

Marcel Cachin: Igen! de a másolatát nem tartottam meg.

De Castelnau tábornok: Sem másolatát, sem emlékét.

Miniszterelnök: Hozzáteszem, hogy ezen ügydarab Lloyd George úrnak és Sonnino úrnak is átadatott.

A három kormány képviselői tehát 1917 április 19-én Saint-Jean-de-Maurienneben találkoztak és íme Ribot úr jegyzőkönyve, aki a kérdést teljesen megmagyarázta, mint azt Clemenceau és Pichon urak is tették és őszintén mondva, nem hiszem, hogy valaki akadjon, aki a francia kormány által elfogadott és követett eljárást bármily tekintetben is kifogás tárgyává tegye.

„Lloyd George, Ribot és báró Sonnino urak azon kísérlet felett tanácskoztak, mely szerint Ausztria hajlandó volna egyikével vagy többel a szövetséges hatalmak közül különbékét kötni. Abban egyeztek meg, hogy nem volna célszerű egy oly tanácskozást kezdeményezni, mely a jelen körülmények közt különösen veszedelmes volna és kockáztatná azt, hogy a szoros egyetértés,

mely a szövetségesek közt létezik, meglazuljon, mely pedig szükségesebb, mint valaha.”

Ez azt akarja jelenteni, hogy mi bizonytalannal nem fogadhattuk el annak előnyeit akkor, midőn abban Olaszországnak egyet sem kínáltak.

Paul Painlevé: Megengedi-e nekem, hogy egy szót hozzátegyek?

Miniszterelnök: Kérem önt arra, annyival is inkább, hogy ön ebbe az ügybe elég szorosán bele volt keveredve.

Paul Painlevé: Én abban az időszakban Ribot úr kormányában hadügyminiszter voltam. Ribot úr, megfelelően azon határozott kötelezettségének, melyet vállalnia kellett, csak úgy, mint Lloyd George úr a maga részéről, kormányával Sixtus hercegnek sem ajánlatát sem levelezését nem közölte, de midőn Saint-Jean-de-Maurienneből visszajött, nekünk: Lacaze tengernagy úrnak, Albert Thomas úrnak és nekem, igen röviden, de pontosan előadta, hogy mi történt.

„Elutaztunk Lloyd George úrral, Ausztria bizonyos különbéke közvetett ajánlata tárgyában, melyhez, mint nekünk, különösen Lloyd George úrnak úgy tűnt fel, — némi reményt lehetett fűzni, legalább mint kezdő tárgyaláshoz. Midőn Sonnino urat e különbéke lehetőségéről értesítettük, mely szerint Ausztria Trentinot és a dalmát szigeteket átengedné, Sonnino úr erélyesen visszavágott, hogy *egy* béke — melyben Olaszországnak törvényes és jogos nemzeti vágyai kielégítést nem nyernének, ellenben alig kapná meg azon sovány kárpótlást, melyet neki von Bülow úr annakidején azért, hogy a háborúba be ne lépjen, amúgy is felajánlott — lehetetlen volna. Ha a két éves gyilkos háború után, melybe Olaszország határozottan a jog oldalára beállt, egy kormány akadna, mely ezen feltételeket a tárgyalások alapjául elfogadná, a nép felháborodása nemcsak azt a kormányt söpörné el, hanem maga az uralom lenne fenyegetve; Olaszország, felháborodva és elkeseredten az elszennvedett igazságtalanságtól, azonnal kilépne a háborúból.” (*Taps balról.*)

Ribot úr és Lloyd George úr e vita után arra a következtetésre jutottak, hogy eredményt elérni lehetetlen, hacsak Ausztria bele nem egyezik, hogy Olaszországot jogos igényeiben kielégítse.

Íme a Saint-Jean-de-Maurienne-i tanácskozás határozata és minthogy azután Ausztria Olaszország részére más engedményre nem volt hajlandó, eredményt elérni lehetetlen volt, hacsak nem akartuk szövetségesünkkel szemben adott szavunkat megszegni, avagy titkos és hűtlen alkudozásokba belemenni, melyek bennünket valósággal diplomáciai csődbe és egyidejűleg a gyalázatba vezettek volna. (*Taps a baloldal számos padjáról.*)

El kellett volna felednünk, hogy 1914-ben Olaszország

jóindulatú semlegessége megengedte, hogy a német hadsereggel szemben összes alpesi haderőnket felállítsuk, el kellett volna felednünk, hogy önként beállott a rettenetes háborúba, midőn az orosz hadsereg katasztrofális vereséget szenvedett, papírrongynak kellett volna tekintenünk szent megállapodásokat, melyekhez Franciaország adta az aláírását.

És az előadottakhoz támogatásul még egy másik tényt hozhatok.

De talán visszaélek engedelmével, miniszterelnök úr . . .

Miniszterelnök: Kérem, csak folytassa.

Paul Painlevé: 1917 augusztus havában, midőn az orosz harcvonalt összeomlott, midőn Foch tábornok, vezérkari főnök és generalissimus, Petain tábornok, gondolták, hogy Oroszország többé nem más, mint egy részben összedőlt homlokzat és hogy a nap közeledik, mikor a nyugati szövetségeseknek maguknak kell, legalább egyideig — a hatalmas amerikai kontingens beavatkozásáig — az együttes osztrák-német hadakkal szembeszállani, abban az időpontban a két nagy hadvezér nekem azt mondta, hogy csak egy hirtelen visszavágásunk lehetne és az a különbéke volna Ausztriával.

Nos, ugyanakkor a Saint-Dominique-utcai vezérkar Ausztriával való puhatolózó beszélgetésekre vonatkozó ajánlatokat kapott, melyekre én, bár a Ribot úr értesítése után az eredményben nem nagyon bíztam, beleegyezésemet adtam.

Azon beszélgetéseket, melyek az Armand-Révertera-féle beszélgetések néven ismeretesek, lehet bírálni, lehet mondani róluk, hogy gróf Armand képzelgésében talán túlbecsülte szerepét és a kapott utasításait túllépte, de hát mily irányban lépte túl azokat? Amennyiben Ausztriának a legkedvezőbb kilátásokat nyújtotta arra az esetre, ha oly feltételekbe beleegyeznek, melyek szövetségeseink által elfogadhatók volnának. És dacára ezen kilátásoknak, dacára ezen ajánlatoknak, dacára a biztonságnak, hogy az Entente összes erői a háta mögött lesznek, hogy esetleg előbbi szövetségeseivel szemben megvédelmezzék, sohasem volt Ausztriának sem akarata, sem lehetősége, hogy Németországtól elváljon. Nem tudott, nem mert, nem akart, mert a német hadsereg kezében volt és mert vissza volt tartva a loyaltás okából. Sohasem lehetett Ausztriára más indítványt ráerőszakolni, mint ezt: szolgáljon tisztességes ügynök gyanánt, hogy Németországtól kérje, hogy adja vissza Franciaországnak Elzász-Lotharingiát.

Ma már tudjuk, hogy Károly császár ezen kérelmet Németországhoz hűségesen tolmácsolta, felajánlván azon áldozatok ellenében, hogy Galíciát egy lengyel királyság megalkotásához, melynek élén egy Hohenzollern állana, átengedi. De Németország, erre nézve, semmiről sem akart hallani: nincs oly felelős német személyiség — a szövegek itt vannak — ki bármily körül-

mények közt ne nyilvánította, ne vállalta, ne ismételte volna, hogy elzász-lotharingiai kérdés nem létezik, hogy Elzász-Lotaringia tisztán német föld és hogy e tárgy fölött soha, soha, semmiféle engedmény nem lehetséges.

Nagyon könnyű ma azt mondani, hogy a békét gyerekjáték lett volna megkötni, a különbékét Ausztriával. 1917-ben és az akkori kormányok nagy ügyetlensége, vagy félénksége, vagy imperializmusa kellett hozzá, hogy egyáltalán ne sikerüljön.

Íme a valóságban az, ami bekövetkezett volna, ha mi Olaszország dacára, tudtán kívül és következképpen ellene, beleengedtük volna magunkat sodortatni ezen veszedelmes alkudozásokba: Németország még csak tárgyalásra sem fogadta volna el az elzász-lotharingiai kérdést. Oldala mellett maradt volna Ausztria. De Olaszország azonnal figyelmeztetve lett volna Németország által ezen bujkáló és hűtlen huzavonákra.

André Lefèvre: És mi meg lettünk volna becstelenítve az egész világ előtt.

Paul Painlevé: És ki mondja meg, hogy az ily leleplezések mily visszahatással lettek volna olasz szövetségésünk indulatára? Követelhetjük volna-e azt, hogy híven kitartson a háborúban, mikor magunk adtunk neki példát a hűtlenségről? (*Élénk tetszésnyilvánítás balról.*)

Íme, mi lett volna a következménye az ilyen hitszegésnek, ha akadt volna olyan francia kormány, amely a nemzeti méltóságról és tisztességről annyira megfélekedezett volna, hogy abba belemenjen. (*Újabb tetszésnyilvánítás.*)

És volna-e valaki e Házban, ki azt szemünkre vetné, hogy adott szavunkhoz hívek maradtunk és az olaszok hűségét azonos hűséggel viszonztuk? Nem, nincs, mint ahogy nem volt a régi Képviselőházban senki, ki lehetségesnek tarthatott volna olyan politikát, mely bennünket Olaszországtól Örökre elválasztott volna. 1919 május 23-án, Olaszország a háborúba való belépésének évfordulóján a Ház tüntetett nemes szövetségésünk, örök barátunk mellett. Hogyan lehetett volna e szövetség örökös, ha azt a veszély idején széttéptük volna? Engedjék meg, hogy Emile Constant úr akkori benyújtott határozati javaslatát felolvassam;

„A Ház, szerencsés lévén a szövetségés és társult hatalmak győzelmét ünnepelhetni, Olaszországnak a háborúba belépése évfordulóján megerősíti a két nemzet feltétlen testvériségét és azon akaratjukat, hogy az igazságos és tartós békében feloldozhatlanul egyesülve maradhassanak.”

A határozati javaslatot aláírták: Emile Constant, Barthou, Marcel Sembat, Marcel Cachin urak több kartársukkal egyetemben. (*Ismétlődő élénk tetszésnyilvánítás balról, középen és jobbról.*)

Többen a közepéről; Cachin a háború! (*Nevetés.*)

Marcel Cachin: Engedjen meg ...

Miniszterelnök: Nem, Cachin úr!

Igen tisztelt Cachin úr az imént tiltakozott az ellen, hogy félbeszakítsák. Nem akarom rá kiszabni a megtorlást. De felkérem, hogy beszédem végét várja meg. Csak néhány percre van még szükségem, hogy befejezhessem. *(Halljuk! Halljuk!)*

Nem kis hálával tartozom igen tisztelt Painlevé úrnak, oly döntő kijelentéseierért, melyeket előadott. Hozzáteszem még, hogy ha jól vagyok értesülve, Cachin úr egy kissé ellentmondásba esett csupán azáltal, hogy a Painlevé úr által felolvasott indítványt aláírta. Ellentmondásba esett, úgy látszik, sokkal korábban, azon a napon, midőn az előző Képviselőház külügyi bizottságában, melyben ő is részt vett, ellenvetése nélkül és egyhangúlag, a t. Házban most előadott kijelentéseim teljesen kedvező szavazattöbbséggel elfogadtattak.

Íme uraim, hogyan hosszabbítottuk meg a háborút, miután azt előidézttük!

Nekünk mindnyájunknak, kiknek vállaira azon nehéz teher szakadt, hogy Franciaország ügyeit ama rettenetes évek tartama alatt intézzük, a háború után legalább jogunk van remélni, hogy félre ne értesünk, hogy ne rágalmaztassunk. De minden politikai fáradozásnak, minden nemzeti cselekvésnek, fájdalom, egy a jutalma, némelyek gyalázkodása; de mindez figyelmen kívül hagyható.

Amit azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni, az a hatás, amit az ilyen rágalmak Franciaországon kívül más országokban előidézhetnek. *(Helyeslés)*

Hogyan uraim! Tizenhat hatalom az összes világrészekből Franciaországnak adott igazat az elfogadott küzdelemben. Aláírták velünk a versaillesi szerződést. Kijelentették, nemcsak részletes, de kizárólagos és teljes felelősségét a császári Németországnak. Eljöttek volna-e földünkre küzdeni, ha elfogadhatták volna, hogy nekünk bármily csekély részünk is van a háború felelősségében? *(Élénk taps balról, középen és jobbról.)*

Szerbia után Belgium, Belgium után Anglia és az egész brit birodalom, azután Japán, Olaszország, China, Portugália, Románia, továbbá a két Amerikának annyi köztársasága! Eljöttek volna-e a francia földre, ha csak egy percig is úgy látták volna, hogy Németország ártatlan a háborúban, hogy Franciaország, ha részben is, felelős?

Ne ámítsuk magunkat: a németek igyekezete ma oda irányul, hogy az összes hatalmakkal elhitessék, hogy mi őket tévútra vezettük. A művelt világnak ezen nagyszerű erőpróbáját akarja kisebbiteni. Szégyenletes és szánalomraméltó, hogy akadáhatott egynéhány megtévedt francia, ki arra vállalkozott, hogy e küzdelmet bátorítsa. *(Élénk, ismételt tetszésnyilvánítás balról, középen és jobbról)*

De az egész ország, megtántoríthatlan józan eszében már megbélyegezte azt és meg fogja bélyegezni ...

A szélsőbaloldaltól: Majd felelni fog önnek. *(Felkiáltások.)*

Miniszterelnök: . . . mint merényletet az igazság, mint árulást a haza ellen! *(Élénk, hosszantartó tetszésnyilvánítás balról, középen és jobbról. — Számosan felállnak és a szónokot éltetik.)*.....

Elnök: A miniszterelnök urat illeti meg a szó.

Miniszterelnök: A kormány kissé zavarban van afölött, hogy kiválassza a különböző napirendek közül a tendenciát, amely ezen interpellációt előidézte, elítéli.

De ezen napirendek között, úgy hiszem, a legrövidebb, legtömörebb az, melyhez következőképpen a kormány legszívesebben hozzájárulna . . .

Mistral: Az egyszerű napirend!

Miniszterelnök: Nem fogadnánk el.

Személyesen azt kértem, hogy nevem a napirendekben ne szerepeljen. Azt kívántam, hogy egyszerűen a francia politikáról legyen bennük szó. Azért, mert a különböző napirendek tényleg általánosságban csak a francia politikáról szólnak.

Azt hiszem, hogy a legrövidebb, leghatározottabb napirend az, melynek aláírója a t. Ház igen tisztelt korelnöke, Siegfried úr. Ez az, melyhez a kormány legszívesebben hozzájárul. *(Taps.)*

Elnök: Felkérem a t. Házat, mondja ki az ülés bezárását.

(A bezárást kimondják.)

Elnök: Öt napirendet nyújtottak be hozzám.....

A negyediket Jules Siegfried, Castelnau tábornok, Maurice Barrés, François Arago, Paul Mercier, d'Iriart d'Etchepare, Henri Lorin, A. Constans, Oberkirch, Constant Verlot, Paul Escudier, Saumande, Renard, Lauraine, Ajam, Georges Bureau, de Gailhard-Bancel, Gallois, Guernier, Narcisse Boulanger, Gaston Deschamps és Yves Thomas urak nyújtották be. Így van szövegezve:

„A Képviselőház megvetésének teljes erejével kárhóztatva és megbélyegezve a rágalmozó hadjáratot, mely Németország javára azért rendeztetett és fejlesztetett, hogy a háború felelősségét — dacára a versaillesi szerződésben letett és a Reichstag által, annak 1921 május 10-i ülésében formászerűleg megerősített nyilvánvaló tényeknek és határozott vallomásoknak —, Franciaország politikájának tulajdonítsa; visszautasítván minden toldalékot, fölötté napirendre tér”.
(Taps a középén, jobbról és balról.)

Elnök: Ezen körülmények között szavazásra bocsátom Jules Siegfried úr és Castelnau tábornok úr és több kartársuk napirendjét.

Titkos szavazás kéretett, aláírták de Belcastel, Duval Arnould, Le Mire, About, Laniel, Geoffroy-Saint-Hilaire, Rillart de Verneuit, Gabriel Maunoury, de Seynes, Cornudet, de Gailhard-Bancel, Bouteille, Fleury-Ravarin, Antier urak, stb.

A titkos szavazást megnyitom.

(A szavazócédulákat összeszedik. — A titkár urak azokat összeszámlálják.)

Elnök: íme a titkos szavazatok összeszámlálásának eredménye:

Szavazatok száma.....	597
Abszolút többség.....	299
Elfogadás mellett.....	532
Ellene.....	65

A Képviselőház elfogadta.

RAYMOND POINCARÉ

FRANCIA MINISZTERELNÖK, KÜLÜGYMINISZTER

BESZÉDE

MELYET 1922. JÚLIUS 16-ÁN A JONCHE RE YB EN,
PEUGEOT KÁPLÁRNAK, A HÁBORÚ ELSŐ ÁLDO-
ZATÁNAK EMLÉKÉRE ÁLLÍTOTT EMLÉKMŰ
LELEPLEZÉSE ALKALMÁVAL MONDOTT.

Uraim, az emlékmű, melyet ma, közel azon helyhez, hol Peugeot káplár 1914 augusztus 2-án megöletett, leleplezünk, Franciaország első gyermeke nevének megörökítésére van szentelve, kit német golyó talált. De ugyanakkor, midőn egy dicső emléknek kegyes tiszteletadással szolgál, egy jelképnek teljes értékét képviseli és csattanós módon illusztrálja azon nagyszerű tüntetést, melyet Viviani úr a napokban, a Képviselőház ülésén, a világháború eredetének tárgyalása alkalmával felidézett.

Kerülni akarván az utolsó óráig minden lehetőségét annak, hogy szomszédaink örjáratai és megfigyelő őrsemeink találkozzanak, a francia kormány arra határozta el magát, hogy a hadsereg főparancsnokot felhívja, nem gondolja-e kivihetőnek, hogy csapataink a határtól 10 kilométernyire visszatartassanak. Fabry alezredes, Paris képviselője, megható szavakban előadta, hogy a vezérkar hogyan egyezett bele a bölcs meggondoltság ezen intézkedésébe. A vezérlő tábornok július 30 án pontosan megállapította valamennyi parancsnoknak azon vonalat, melyet nem volt szabad átlépni; és tisztjeink és katonáink mindenütt meghajoltak ezen békés parancs előtt. A 7. hadtest parancsnoka ezen rendeletet még aznap valamennyi egységgel közölte, melyek parancsnoklása alatt állottak és jelesen a 14. osztaggal, Belfortban. Másnap, augusztus 1-én este utasításait újból kiadta és pedig következőkben: „A hadügyminiszter telefonon a következőket rendelte el: A hadügyminiszter a Köztársaság elnöke nevében, komoly diplomáciai okokból még hangsúlyozza annak szükségességét, hogy a Fraize, Grand-Valtin, Longemer, la Bresse, Cornimont, Bussang, Saint-Maurice, ballon de Servance, Griro-

magny, Etueffont-Haut, Saint-Germain, Fontenelle, Charmoy, Delle demarkációs vonalat át ne lépjék. Ezen tilalom a lovasságra épp úgy kötelező, mint a többi fegyvernemre. Sem őrzésközpont, sem felkereső csapat, sem őrszem, sem senki keleti irányban a jelzett vonaltól el nem térhet”. Ha ma, uraim, elolvassuk azon rendeletek összességét, melyeket akkor a katonai főhatóság kiadott és amelyek teljesen megegyeznek azokkal, melyeket idézni fogok, nem bámulhatjuk eléggé ama kiváló fegyelmezettséget, mellyel a háború első fenyegető hírei óta, az egész hadsereg fogadta a polgári hatalom intézkedéseit és beleegyezett abba, hogy egy szigorúan védelmi állásban mozdulatlanul megmaradjon, hogy ne hagyja elcsúfítani a világ szemében Franciaország képét.

Itt, mint mindenütt, fedezetünk a határtól 10 kilométernyire volt tartva; és a 44. gyalogezred 2. zászlóalja, mely Montbéliardban állomásozott és melyben Peugeot káplár szolgált, augusztus 2-án hajnalban két századot a joncherey-i határba küldött. A községtől keletre, körülbelül 700 méternyire, a faverroisi úton egy kis előőrs állíttatott fel. Négy emberből állt, Devaux, Cointet, Monnier és Simon, Peugeot vezénylete alatt. A káplár egy fiatal tanító volt, ki, mióta a tanítóképzőből kikerült, mint kezdő, a fassoux-i iskolában tanított és ott hivatásának legjobb minőségéről tett bizonyosságot. Édesanyja maga is tanítónő volt és a fiú a házi tűzhely mellett a hazafiságból és a polgári kötelességről mindennapos leckét vehetett. Mint káplárt, csapatjában nagyon szerették és dacára fiatalságának, alárendeltjeinél igazi tekintélynek örvendett. Négy emberével a feljebbvalói által kijelölt őrhelyére indult, Faverois irányában fel, a hegygerince, hol a coupes-i erdő zöldéit; a Docourt házánál megállott és Devaux-t, őrszem gyanánt, néhány méterrel távolabb, a hegytetőn elhelyezte. Augusztus 2-án reggel, mint az előző napon is, kivételes hőség uralkodott. Figyelve a környéket, Peugeot egy gabonaföldön egy percre letelepedett, hogy családjának levelet írjon, hová gondolataiban gyöngéden szállott: „Embereimmel, monda, megfigyelő őrség gyanánt előreküldtettem. Egy gabonaföldön vagyunk, ahonnan őrszemeinket támadás esetén védelmezhetjük”. A Maistre levélhordó, ki a deliéri postahivatal és Joncherey közt szolgálatot tett, Docourt házánál Peugeot levelét átvette. Abban a percben két bajtárs, Brenet és Bonzou a századtól elhozták a levést. Háromnegyed tíz óra volt. Minden csöndes volt; különben a háború még nem üzentetett meg és a támadás, melyet Peugeot melleleg említett, nem látszott valószínűnek. Egyszerre Coutet, ki Devauxt az őrségen felváltotta, kiáltott: „Fegyverrel!” A káplár és társai azonnal arra fordultak és német lovasokat láttak vágatva közeledni. A hadnagy, ki őket vezényelte, Cointetre rohant és egy kardcsapással leterítette az árokba; azután André Peugeotra rohant, ki lövő állásban tér-

delt, célzott és lőtt. Erre a tiszt önműködő revolverét háromszor rásütötte. Holtan terült el a ház előtt. De az őrség katonái és azok is, kik a levest hozták, rálőttek a hadnagyra. Az, a francia golyóktól találva, lováról leesett, mely azután futását rémulten Joncherey felé folytatta. A német őrjárat azután a mezőn elszéledvén, az erdő sűrűjében eltűnt.

A zászlóalj parancsnoka, Petitjean, ki a 44. gyalogezred 2. zászlóalját vezényelte, Jonchereyből az esemény színhelyére sietett. Az úton, vértócsában fekvé találta a német hadnagyot, kit egyik golyó a jobb füle mögött talált, egy másik pedig, bal lágyékába fúródott. Személyazonosságát megállapította. Neve Mayer Kamill volt az 5. lovas vadászrezdből, mely Mulhouseben (Mühlhausen) állomásozott. 1912 óta, uraim, tudtuk, hogy ezen ezred, mely a 22-es dragonyosokkal a német lovasság 29. dandárát képezte, mozgósítás esetében a francia területre őrjáratokat tartozott küldeni; egy katona, ki rossz bánásmód következtében hozzánk átszökött, erre nézve a mozgósítási rendeleteknek igen jelentőségteljes részleteit közölte velünk. Ennek következtében tehát lehetetlen azt állítani, hogy Mayer hadnagy eltévelyedés folytán hatolt erőszakosan Jonchereyig, sem azt, hogy önkényesen, parancsnokai tudta nélkül vállalkozott volna ily vakmerő műveletre. Parancsnokai igenis oly jól tudták különben, hogy Franciaország földjén esett el, amennyiben nem látván őt az 5-ös vadászokhoz visszatérni, azonnal tudakozódni kezdek sorsa felől és barátom, Farges képviselő úr, ki akkor Bale (Basel)-ben főkonzulunk volt, augusztus 4-én német kartársától, Wunderlich úrtól levelet kapott, mely a német ellenségeskedésnek formyszerű beismerését tartalmazta. Ezen levél mindeztideig ismeretlen volt. Íme: „Főkonzul uram, a rettenetes események, melyek az általunk Bâle-ban képviselt két ország között háborúra vezettek, engem rémületbe ejtettek, annyival is inkább, mert szeretem az ön szép hazáját, hol, mint Németország marseillesi követe, tizenkét felejthetetlen évet töltöttem. Németország és Franciaország közt az összeköttetés jelenleg meg levén szakítva, a mulhousei 5. lovas vadászrezd parancsnokának kérelmére az ön nagylelkűségéhez fordulok, miszerint közbenjárni és engem arról értesíteni szíveskedjék, hogy Mayer hadnaggyal, ki tegnapelőtt Delle közelében, francia területen megsebesült, mi történt? Fogadjja.... stb. Aláírás: Németország főkonzulja: Wunderlich”. Így hát az 5-ös vadászoknál tudták, hogy Mayer hadnagy átlépte a határt és francia területen maradt.

Sőt mi több, két német lovas, akik elfutásuk közben a nyeregéből kiestek, fogságba került, ezek bevallották, hogy az 5-ös vadászok őrjáratok parancsot kaptak, hogy Franciaországba benyomuljanak. Dacára területünk ezen vakmerő megsértésének, Mayer hadnagynak a katonai tisztesség megadatott; a 44. gya-

logezred és 11-es dragonyosok tisztjei jelen voltak temetésénél; sőt a belforti terület adminisztrátora Goubet úr is résztvett a szertartásban. Alig hogy az elföldelés Joncherey temetőjében véghezment, midőn André Peugeot apja és anyja, értesülvén az őket ért szerencsétlenségről, gyermekük holttesteért jöttek, azt a Montbéliardhoz közel fekvő Etupesba szállították, az lévén óhajuk, hogy ott temettessék el. Ez augusztus 4-én történt, délután két óraker, ugyanakkor, midőn a francia Képviselőházban ama megindító ülés tartatott, mely a szent egyetértést megerősítette. Ugyanaznap a Reichstagban a Németbirodalom kancellárja nem átalotta eme vakmerő valótlanúságot előadni: „Határozott parancs dacára, augusztus 2-án a 14. hadtest egy őrzárata, valószínűleg egy tiszt vezetése alatt átlépte a határt. Úgy látszik, megsemmisített; egyetlen ember tért vissza”. Hallják, uraim! határozott parancs ellenére. Tehát Németország azt akarta elhitetni, hogy a betörések francia területre a háború megüzenése előtt elszigetelt, önkénytelen események voltak és néhány alantas engedetlenségéből származtak. Mintha e merényletek nagy száma nem mutatott volna rá azok általános és rendszeres jellegére! Mintha ugyanaz nap, augusztus 2-ának reggelén a német lovasság nem hatolt volna előre egészen Suarceig, rekvirálva kocsikat és lovakat és foglyul ejtve védtelen lakosokat! Mintha előző napon, augusztus 1-én a 22-es német dragonyosok nem jöttek volna Chavannes-les-Grandsba! Mintha egy másik dragonyos ugyanazon ezredből, egy őrzárattal augusztus 2-án betörvén Eeppe faluba, ott a vámügy őri szemlész által nem fogatott volna el! És mit mondjak még más erőszakoskodásokról, melyek a határ mentén a Vosgesekben és Meurthe-et-Moselleban, Wissembachban, Cirey-sur-Vezouseban, Nuresban, Coincourtban, Rémérévilleben és máshol elkövettek! Repülőgépekről és kormányozható léghajókról, melyek még a hadüzenet megtörténte előtt területünk fölé átrepültek? Augusztus 3-án, este hat óra után történt, hogy von Schoen úr a quai d'Orsayba jött, hogy Viviani úrnak a hazug levelet átadja, melyet neki Berlinből a német kormány diktált. Pedig egy német repülő egy órával előbb hat bombát dobott Lunéville városára. Mikor még a legcsekélyebb támadó mozdulatot sem tettük meg Németország ellen, mikor még saját határainkon innen, türelmesen, mozdulatlanul állottunk, szomszédaink illoyalis támadásaik egész sorozata által kinyilvánították, hogy el vannak határozva arra, hogy a helyzetet javíthatatlanná tegyék.

Augusztus 2-án este a miniszterelnök, Viviani úr, tiltakozott von Schoen úrnál a már elkövetett rendellenességek ellen és pedig különösen azok ellen, amelyek Suarceban és Jonchereyban történtek. Mindamellet a kancellár, Bethmann-Hollweg, augusztus 3-án a birodalmi gyűléshez egy emlékiratot nyújtott

be, melyben minket azzal vádolt, hogy mi kezdtük az ellenségeskedést; és valamennyi német lap, minden ügynökség, valamint a germán propagandának valamennyi trombitája ugyanazt harsogta. Már augusztus 2-án egy berlini távirat szélnek eresztette a nürnbergi repülők meséjét; a Wolff-ügynökség egy távirata a francia őrzőjáratokat jelezte Kethelben, Thionwille körzetében; a Frankfurter Zeitung a reppi ügyet, valóságából kiforgatva, úgy adta elő, mintha az Elzászban történt volna. Németország londoni nagykövete, Lichnowsky herceg, kormányától azon utasítást kapta, hogy a Foreign Office-t egy valóban csodálatos eseményről értesítse: huszonnégy francia tiszt, porosz egyenruhákba öltözve, tizenkét autóval egész Belgiumon átmentek és Geldern mellett Németország nyugati határát átlépték. És még más vastag valótlanságokat is terjesztettek: a franciák megszállták Sainte-Marie-aux-Mines, Metzeral és Gottesthal elzászi községeket, a franciák letelepedtek a Schluchtban és Dononban, francia repülők elszálltak Karlsruhe, Wesel, Coblenz és Cöln fölött, mindezen hamis híreknek, az egész világban zajosan elterjesztve nem volt más céljuk, mint a hadüzenetet előkészíteni és tényleg ők voltak, ők maguk, kik az adatokat szolgáltatták, akár a Berlinből von Schoen úrnak címzett távirathoz, akár azon, nagy bölcsen összevont jegyzékhez, melyet a nagykövet Viviani úrnak átnyújtott, hogy Németország elhatározásának igazolását megkísérelje. Másnap, augusztus 4-én, a kancellár a Reichstagban ezen merész valótlanságokat megismételte. „Franciaország, monda, kimondta, hogy a határon egy tíz kilométer széles övet respektálni fog. És a valóságban mi történt? Repülők bombákat dobtak, lovas őrzőjáratok, francia századok benyomultak a birodalom területére. Ennél fogva Franciaország, ámbár a háború még nem üzenetetett meg, a békét megsértette és bennünket tettelegesen megtámadott.” Tehát Németország az első órától fogva azon volt, hogy a szerepeket ily cinikusan megfordítsa; bennünket világosan megvádolt, hogy az eseményeket fegyveres támadásokkal mi magunk készítettük elő.

Nemcsak hogy semmi sem maradt ezen rágalmakból, nem csupán az állapítottat meg, hogy Németországba egy őrzőjáratunk sem hatolt be, hogy Nürnberg, Wesel és Karlsruhe fölött egy repülőnk sem lebegett, de kiderült, hogy Németország volt az, Németország egyedül, mely kis katonai cselekmények egész seregével megelőzte nagykövetének végső fellépését. Annyira, hogy ha ma Franciaországnak küldött hadüzenetét újból elolvassuk, az egész világ megdöbbenéssel állapíthatja meg, hogy annak egyetlen sérelme, egyetlen sora, egy betűje sem helytálló. Németország maga kényszerült beismerni, hogy állításai tévedésen alapultak és bevallani, vagy hogy csalódott, vagy hogy tévedett, vagy hogy hazudott. Ez úgy látszik elég ahhoz, hogy ne legyen

joga a felelősséget, melyet a döntő pillanatban egész összességében magára vett, most magáról elhárítani, vagy arra törekedni, hogy azt másokkal megossza.

Hiába akar a német bölcselkedés a háború közvetlen vagy távoli okai között különbséget tenni. Könnyű bebizonyítani, hogy Franciaország úgy az egyikre mint a másikra sohasem gyakorolt egyéb befolyást, mint a legőszintébben békésen. De a közvetlen okok szigorú vizsgálata nem a legbiztosabb eszköze annak, hogy a távoliakat megérthessük? Midőn a Németbirodalom, azon pillanatában, melyben minden javasolt választott bíróságot, tanácskozást vagy nemzetközi értekezletet visszautasított vagy megghiúsított, képzelt szemrehányások segélyével Franciaországnak hadüzenetet készített és azt sem várta be, hogy az a Köztársaság kormányának kézbesíttessék, hanem elárasztotta csapataival határszéli megyéinket, maga hívta ki magának az egykorú nemzetek és a történelem ítéletét; tisztán kimutatta, hogy a valóságot semmibe se veszi és hogy háborús céljait elérje, még a leghitványabb rágalmak kovácsolásától sem rettent vissza. Bármily erőfeszítéseket kövessen is el ma a Reich, hogy e letörölhetlen ítélettől meneküljön, a revízióját sohasem fogja kiereszokolni. A tények itt vannak. Semmi sem fogja eltüntetni azoknak bosszúálló emlékét. Azon eszteleneket, akik azt félreismerni vagy feledni akarják, ezen kő emlékeztetni fogja. Alávaló mendedmondák hiábavaló támadása ellen, mint a valóság megdönthetetlen sziklája áll.